W. Henry Green
April 19. 1853
Princeton N. J.

CHRESTOMATHIA

SANSKRITA,

QUAM

IN USUM TIRONUM

VERSIONE, EXPOSITIONE, TABULIS GRAMMATICIS

etc.

illustratam edidit

OTHMARUS FRANK

Philosophiae et Linguarum OO. Indicae ac Persicae in Academia
Reg. Bavarica Wurceburgensi Professor P. O. et Academiae
Regiae Bavar. Monacensis Sodalis.

PARS ALTERA.

MONACHII

MDCCCXXI

PROOEMIUM PARTIS SECUNDAE.

In altera operis hujus parte edenda et Regis nostri augustissimi favore, quod adjumento esset, liberalissime est concessum. Quare ut primum lithographum vacuum inveni, aptiores vero rarius vacant, et textum daevanāgaricum ab eodem in lapide scribendum curavi et versionem typis impressam item in lapidem transferendam. Quae quidem qualia sint, qui judicare velit, hunc quidem in primis monendum puto, ne, quod ut instrumentum ad linguam et literaturam docendam accelerare studuerim, in eo jam artis lithographicae opus praestantius malit desiderare. Quomodo autem, quae sane alias nondum perfecta novimus, meliora reddi possint, dictu quidem hoc quam factu facilius. Verum quo auditoribus melius maturiusque inservirem, textus indici editionem nec retardare volui, nec potui eo retinere, donec cum versione et locis caeteris notatio mea, glossarium et reliqua, quae tertiam operis partem conficient, erunt impressa. Hujus autem partis loci etiam consilium, ideas veterum Hindorum primarias ex fontibus eorum diversis optimisque integre tradendi, magnopere adjuvare possunt. Quae vero in iisdem a Brahmanibus interpolata videantur quaeque ac cujus copiae criticae ope investiganda, et in partis III. adnotationibus et in praelectionibus sum indicaturus.

Scribebam Monachii Nonis Septembris MDCCCXXI.

CONSPECTUS PARTIS II

Partes

CODICIS LEGUM,

quas

MANUS

tradidit.

नमोगणेशाय। मनुमेकाग्रमासीनमभिगम्यमहर्षयः।
प्रतिपूज्ययथान्यायमिदम्वचनमब्रुवन्॥१॥
भगवन्सर्ववर्णानांयथावदनुपूर्वशः।
अन्तरप्रभवानाञ्चधर्मान्नोवक्तुमर्हसि॥२॥
त्वमेकोह्यस्यसर्वस्यविधानस्यस्वयम्भुवः।
अचिन्त्यस्याप्रमेयस्यकार्यतत्त्वार्थवित्प्रभो॥३॥
सतैःपृष्टस्तथासम्यगमितौजामहात्मभिः।
प्रत्युवाचार्च्यतान्सर्वान्महर्षीञ्छ्रूयतामिति॥४॥
आसीदिदन्तमोभूतमप्रज्ञातमलक्षणम्।
अप्रतर्क्यमविज्ञेयम्प्रसुप्तमिवसर्वतः॥५॥
ततःस्वयम्भूर्भगवानव्यक्तोव्यञ्जयन्निदम्।
महाभूतादिवृत्तौजाःप्रादुरासीत्तमोनुदः॥६॥
योसावतीन्द्रियग्राह्यःसूक्ष्मोऽव्यक्तःसनातनः।
सर्वभूतमयोऽचिन्त्यःसएवस्वयमुद्बभौ॥७॥
सोभिध्यायशरीरात्स्वात्सिसृक्षुर्विविधाःप्रजाः।
अपएवससर्जादौतासुबीजमवासृजत्॥८॥

Versio.

Reverentia *Ganaesae*!

1. MANUM uni intentum, sedentem adgressi *Maharishes*, veneratione mutuo praestita, ut consentaneum, hunc sermonem dixerunt:

2. Omnium statuum (ac ordinum), Felix! quo modo et gradu se invicem consequantur, atque mediorum (mixtorum) generum jura (justa leges et officia) nobis revelando par es.

3. Tu enim, Magister! solus nosti, quae principiorum vim et sensum habeant officia et fines (agenda et intentiones) omnis constitutionis publicae ac imperii universalis et absoluti, a se ipso existentis (liberi), intellectum superantis, ob infinitionem incomprehensibilis.

4. Ipse virtutis immensae, ita interrogatus veritatem absolutam a justis magnanimis (amplissimis), respondit venerabundus omnibus his *Mahārishibus*: Auditor.

5. Fuit *hoc* caligo, non factum, ignotum, non insignitum, non verbis investigandum (inenarribile), nec dignoscendum (indeprehensibile), sopitum ubique.

6. Inde a se ipso existens Felix: imperceptus (non manifestus) manifestavit hoc magnum elementum (factum) cum reliquis. Suam lucis potentiam versando manifestus fuit caliginem mittens.

7. Hic, qui supra sensum capiendus, absolutus (substantia spiritualis), non manifestus, aeternus, omnium entium *Majus* (artifex magicus), non distinquendus, hic quidem ipse eluxit.

8. Idem enim, quum cuperet (cogitaret), ex corpore (substantia) proprio creare volens varias progenies, aquas quidem creavit in principio. In iisdem semen emisit.

तदण्डमभवद्धैमंसहस्रांशुसमप्रभम्।
तस्मिञ्जज्ञेस्वयम्ब्रह्मासर्वलोकपितामहः॥९॥
आपोनाराइतिप्रोक्ताःआपोवैनरसूनवः।
तायदस्यायनम्पूर्वंतेननारायणःस्मृतः॥१०॥
यत्तत्कारणमव्यक्तंनित्यंसदसदात्मकम्।
तद्विसृष्टःसपुरुषोलोकेब्रह्मेतिकीर्त्यते॥११॥
तस्मिन्नण्डेसभगवानुषित्वापरिवत्सरम्।
स्वयमेवात्मनोध्यानात्तदण्डमकरोद्द्विधा॥१२॥
ताभ्यांसशकलाभ्याञ्चदिवम्भूमिञ्चनिर्ममे।
मध्येव्योमदिशश्चाष्टावपांस्थानञ्चशाश्वतम॥१३॥
उद्बबर्हात्मनश्चैवमनःसदसदात्मकम्।
मनसश्चाप्यहंकारमभिमन्तारमीश्वरम्॥१४॥
महान्तमेवचात्मानंसर्वाणित्रिगुणानिच।
विषयाणांग्रहीतॄणिशनैःपञ्चेन्द्रियाणिच॥१५॥
तेषान्त्ववयवान्सूक्ष्मान्षण्णामप्यमितौजसाम्।
सन्निवेश्यात्ममात्रासुसर्वभूतानिनिर्ममे॥१६॥
यन्मूर्त्त्यवयवाःसूक्ष्मास्तस्येमान्याश्रयन्तिषट्।
तस्माच्छरीरमित्याहुस्तस्यमूर्त्तिम्मनीषिणः॥१७॥
तदाविशन्तिभूतानिमहान्तिसहकर्म्मभिः।
मनश्चावयवैःसूक्ष्मैःसर्वभूतकृदव्ययम्॥१८॥
तेषामिदन्तुसप्तानाम्पुरुषाणाम्महौजसाम्।
सूक्ष्माभ्योमूर्त्तिमात्राभ्यःसम्भवत्यव्ययाद्व्ययम्॥१९॥

9. Hoc ovum fuit aureum, mille radiis una elucens. In hoc genitus a se ipso *Brahma*, universi mundi pater magnus.

10. Aquae *nārāh*-(ab homine oriundae) foemininae nuncupantur. Aquae enim *narae* (hominis) filiae (soboles). Eaedem quia ejus diversorium (versatio) primum, hinc ipse *Nārājanah*- traditus.

11. Quare quod caussa efficiens (instrumentum), quod non manifestum, aeternum, existens, non-existens, spiritale; inde productus hic *Purusha*, qui in mundo ut *Brahma* celebratur.

12. In hoc ovo iste felix commoratus annum integrum. A se ipso autem ex spiritus (sui) contemplatione (conscientia sui) hoc ovum fecit bipartitum.

13. Et ex his duabus partibus coelum et terram dimensus fecit (efformavit), in medio aerem circumjectum et regiones octo et aquarum receptaculum perpetuum.

14. Et extulit etiam spiritu mentem (sensum *manas*) existentem, non existentem, spiritalem; ex mente autem et *ahankāram*, (quo *Ego* efficitur) conscientiam sui producentem, (qua) dominum.

15. Atque etiam magnum spiritum et omnia tribus qualitatibus instructa, ac, quibus objecta (sensuum) comprehenduntur, successive (produxit) quinque sensuum organa.

16. Verum quum membra substantialia (spiritalia harum) sex virium immense efficacium (ipse conjungens spiritus supremus) simul una inierit, in spiritus (sui) momentis omnia entia efformavit (dimensa fecit).

17. Quia imaginis (divinae) membra spiritalia (substantialia) ad ejusdem haec sex momenta confugiunt (iisque adsistendo serviunt); hinc *sarīrum* (sex movens corpus) dicunt ipsius imaginem sapientes.

18. In hoc intrant entia magna (elementa) cum functionibus et mens (*manas*) cum membris substantialibus, omnia entia creans, indeclinabilis.

19. Hoc (hic mundus) autem oritur a substantialibus septem *purusharum* vi magna pollentium momentis imaginis divinae, ab immutabili mutabile.

आद्याद्यस्यगुणन्त्वेषामवाप्नोतिपरःपरः।
योयोयावतिथश्चैषांससतावद्गुणःस्मृतः॥२०॥
सर्वेषान्तुसनामानिकर्माणिचपृथक्पृथक्।
वेदशब्देभ्यएवादौपृथक्संस्थाश्चनिर्ममे॥२१॥
कर्मात्मनाञ्चदेवानांसोऽसृजत्प्राणिनाम्प्रभुः।
साध्यानाञ्चगणंसूक्ष्मंयज्ञञ्चैवसनातनं॥२२॥
अग्निवायुरविभ्यस्तुत्रयम्ब्रह्मसनातनं।
दुदोहयज्ञसिद्ध्यर्थमृग्यजुःसामलक्षणम्॥२३॥
कालङ्कालविभक्तीश्चनक्षत्राणिग्रहांस्तथा।
सरितःसागरान्शैलान्समानिविषमाणिच॥२४॥
तपोवाचंरतिञ्चैवकामञ्चक्रोधमेवच।
सृष्टिंससर्जचैवेमांस्रष्टुमिच्छन्निमाःप्रजाः॥२५॥
कर्मणाञ्चविवेकार्थंधर्माधर्मौव्यवेचयत्।
द्वन्द्वैरयोजयच्चेमाःसुखदुःखादिभिःप्रजाः॥२६॥
अण्व्योमात्राविनाशिन्योदशार्द्धानान्तुयाःस्मृताः।
ताभिःसार्द्धमिदंसर्वंसंभवत्यनुपूर्वशः॥२७॥
यन्तुकर्मणियस्मिन्सन्ययुंक्तप्रथमम्प्रभुः।
सतदेवस्वयम्भेजेसृज्यमानःपुनःपुनः॥२८॥
हिंस्राहिंस्रेमृदुक्रूरेधर्माधर्मावृतानृते।
यद्यस्यसोऽदधात्सर्गेतत्तस्यस्वयमाविशत्॥२९॥
यथर्त्तुलिंगान्यृतवःस्वयमेवर्त्तुपर्यये।
स्वानिस्वान्यभिपद्यन्तेतथाकर्माणिदेहिनः॥३०॥

20. Verum a praecedente quam (cujus) qualitatem eorum (*purusharum*) accepit alter ab altero quivis et quatenus, eorum hic idem eatenus qualitate imbutus traditur.

21. Omnium autem hic nomina et opera cujusque peculiaria separatim ad scientiae (*vaedae*) verba sic in principio et unicuique proprias formas ac conditiones efformavit.

22. Atque ad spiritus ductum agentium deorum hic creavit spirando existentium (viventium physicorum) numerum dominus et deorum ethicorum (*Sādhjorum*) classem substantialem ac *Jadshňam* (sacrificium) etiam aeternum.

23. Verum ex *Agne*, *Vājo* et *Rave* (ignis, venti et solis numinibus), ad *Jadhsňam* perficiendum eduxit trigam (tres vaedas) Brahmo aeternam, *Ritshe*, *Jadshushe* et *Sāmane* distinctam.

24. Tempus temporisque inclinationes, stellas item et planetas, flumina et maria, montes, regiones aequas et iniquas

25. Studii ardentis fervorem, sermonem quoque et coitus voluptatem cupidinemque iramque. Itaque hanc creationem creavit creare cupiens has progenies (gentes).

26. Actionum etiam distinguendarum caussa *Dharmam* et *Adharmam* ab invicem distinxit, atque duplicationibus (copulationibus) junxit voluptate ac dolore adfectis has progenies.

27. Substantialia momenta transformata decem dimidiorum quoque, quae memorata (innuuntur), cum his hoc universum oritur ex ordine successionis.

28. In quo autem quem opere ipse primum imaginatus est (quod cuivis injunxit) dominus, (praesens deus) istud hic etiam sponte maturavit eidem se dando, dum creatur iterum iterumque.

29. Noxium et innocuum, mite et crudum, *Dharma* et *Adharma* verum et falsum; cum quali quemvis concepit (conjunctum tenet) in creatione, hoc ejusdem voluntas ipsa subiverit.

30. Quemadmodum signis sibi propriis anni tempora in temporum successione *sponte* tamen *quaevis* ingrediuntur, ita incorporati (consequuntur) opera.

लोकानान्तुविवृद्ध्यर्थंमुखबाहूरुपादतः।
ब्राह्मणांक्षत्रियंवैश्यंशूद्रञ्चनिरवर्त्तयत्॥३१॥
द्विधाकृत्वात्मनोदेहमर्द्धेनपुरुषोभवत्।
अर्द्धेननारीतस्यांसविराजमसृजत्प्रभुः॥३२॥
तपस्तप्त्वासृजद्यन्तुसस्वयंपुरुषोविराट्।
तंमांवित्तास्यसर्वस्यस्रष्टारंद्विजसत्तमाः॥३३॥
अहंप्रजाःसिसृक्षुस्तुतपस्तप्त्वासुदुश्चरम्।
पतीन्प्रजानामसृजंमहर्षीनादितोदश॥३४॥
मरीचिमत्र्यंगिरसौपुलस्त्यम्पुलहंक्रतुम्।
प्रचेतसंवशिष्ठञ्चभृगुन्नारदमेवच॥३५॥
एतेमनूंस्तुसप्तान्यानसृजन्भूरितेजसः।
देवान्देवनिकायांश्चमहर्षींश्चामितौजसः॥३६॥०
एवमेतैरिदंसर्वंमन्नियोगान्महात्मभिः।
यथाकर्मतपोयोगात्सृष्टंस्थावरजङ्गमम्॥४१॥०
तमसाबहुरूपेणवेष्टिताःकर्महेतुना।
अन्तःसंज्ञाभवन्त्येतेसुखदुःखसमन्विताः॥४९॥
एतदन्तास्तुगतयोब्रह्माद्याःसमुदाहृताः।
घोरेस्मिन्भूतसंसारेनित्यंसततयायिनि॥५०॥
एवंसर्वंससृष्ट्वेदंमाञ्चाचिन्त्यपराक्रमः।
आत्मन्यन्तर्दधेभूयःकालंकालेनपीडयन्॥५१॥
यदासदेवोजागर्त्तितदेदञ्चेष्टतेजगत्।
यदास्वपितिशान्तात्मातदासर्वंनिमीलति॥५२॥

31. Ad mundos vero augendos, ex ore, brachiis, femore et pedibus *Brāhmanam*, *Kshatrijam*, *Vaisjam* et *Sūdram* eduxit.

32. Bipartita factorum spiritu substantia, dimidie *Purusha*, dimidie *Nārī*; in qua hic *Virādshem* generavit dominus.

33. Verum quem studii operisque ardore fervendo creavit hic, a se sponte *Purusha Virāt*, hunc me sciatis hujus universi creatorem (secundarium), vos renati optimi (vero existenti maxime addicti)!

34. Ego autem gentes producendi cupidus studii operisque ardore gravissimo quum ferverem, dominos gentium creavi Maharishes primitus decem.

35. *Marītshem*, *Atrem*, et *Angirasem*, *Pulastjam*, *Pulaham*, *Kratum*, *Pratshaetasam*, *Vasishtam* at *Bhrigum* etiamque *Nāradam*.

36. Hi vero *Manos* septem alios crearunt lucis virtute abundanti pollentes, deos deorumque genera et *Mahārishes* immensae lucis.

— — — —

41. Ita ab his magnanimis totum hòc, me injungente, pro operis (enti cuivis proprii) analogia, ex ardore (a creante) adplicato creatum stabile et mobile.

— — — —

49. Haec (entia, animalia et plantae) involuta caligine multiformi, ex actuum ratione (quia cum eadem nascendi libido actus eorum fuit primitivus, cupido originaria), intus conscia sunt boni malique (voluptatis et doloris) sensu instructa.

50. Unde (ultimi) interni etiam processus, in Brahmo originarii, traduntur in stupendo hoc entium universo (*Sansāra*, rerum commovendarum confluxu) semper per seriem continuam movente.

51. Itaque quum creaverit omne utrumque *hoc* et *me* (*Manum*) is, cujus potestas cogitationem superat, in spiritu intus fovet et porro sustinet; tempus tempore multiplicans.

52. Quum (qua) hic deus vigilat, tum iste mundus se extendere nititur; quum dormit tranquillus spiritus, tum universum evanescit (oculos claudit, sopitum cum eo unitur).

तस्मिन्स्वपतितुसुस्थेकर्मात्मानःशरीरिणः।
स्वकर्मभ्योनिवर्त्तन्तेमनश्चग्लानमृच्छति॥५३॥
युगपत्तुप्रलीयन्तेयदातस्मिन्महात्मनि।
तदायंसर्वभूतात्मासुखंस्वपितिनिर्वृत्तः॥५४॥
तमोयन्तुसमाश्रित्यचिरन्तिष्ठतिसेन्द्रियः।
नचस्वंकुरुतेकर्मतदोत्क्रामतिमूर्त्तितः॥५५॥
यदाणुमात्रिकोभूत्वाबीजंस्थास्नुचरिष्णुच।
समाविशतिसंसृष्टस्तदामूर्त्तिंविमुञ्चति॥५६॥
एवंसजाग्रत्स्वप्नाभ्यामिदंसर्वञ्चराचरम्।
संजीवयतिचाजस्रम्प्रमापयतिचाव्ययः॥५७॥
इदंशास्त्रन्तुकृत्वासौमामेवस्वयमादितः।
विधिवद्ग्राहयामासमरीच्यादींस्त्वहंमुनीन्॥५८॥
एतद्वोयंभृगुःशास्त्रंश्रावयिष्यत्यशेषतः।
एतद्धिमत्तोऽधिजगेसर्वमेषोऽखिलंमुनिः॥५९॥
ततस्तथासतेनोक्तोमहर्षिर्मनुनाभृगुः।
तानब्रवीदृषीन्सर्वान्प्रीतात्माश्रूयतामिति॥६०॥
स्वायंभुवस्यास्यमनोःषड्वंश्यामनवोऽपरे।
सृष्टवन्तःप्रजायेस्वामहात्मानोमहौजसः॥६१॥
स्वारोचिषश्चोत्तमिश्चतामसोरैवतस्तथा।
चाक्षुषश्चमहातेजाविवस्वत्सुतएवच॥६२॥
स्वायंभुवाद्याःसप्तैतेमनवोभूरितेजसः।
स्वेस्वेन्तरेसर्वमिदमुत्पाद्यापुश्चराचरम्॥६३॥०

53. Eo vero, in statu felici, dormiente, quae a spiritu in opus missa sunt, animantia incorporata a propriis operibus intus revertuntur, et mens deficit impotens.

54. Quum aliquando conflantur in hoc spiritu magno, tum iste omnium entium spiritus feliciter dormit in se conversus (absolutus).

55. Quare etiam ad caliginem quum confugerit, longo stat tempore, sensuum actionumque organis instructus spiritus, neque proprium agit opus, tum ascendit a corpore (imagine).

56. Quum (vitae substantia) ita facta sit, ut momentorum essentialium rationem habeat, ac in stabilis (plantarum) et mobilis (animalium) semen una intret, simul missa (creata) tum (etiam) imaginem solvit (corpus formando liberat).

57. Ita hic alternatim evigilando et obdormiscendo hoc universum mobile ac immobile et jungit, ut una convivat (morte extinguit), et perpetuo, ut formam praemetiatur (definiendo monstret), mittit indeclinabilis.

58. Hunc autem legum codicem quum fecisset, hic me quidem ipse primitus convenienter legum systemati docuit, *Marītshem* vero et reliquos novem *Munes* ego (docui).

59. Hunc vobis hic *Bhrigus* legum codicem narrabit integrum, quem quippe totum a me doctus studuit idem *Munis*.

60. Unde hoc modo iste *Bhrigus* Mahārishis, ejusdem *Mani* mandatu dixit amoris spiritu his Rishibus omnibus; Auditor.

61. Hujus *Mani Svajambhuvae* (a se ipso existentis) fuerunt stirpes sex, *Mani* alii, qui crearunt progenies (gentes) proprias, ipsi spiritus magni magnaeque virtutis.

62. *Svarotshishem*, *Auttamem*, et *Tamasam*, *Raivatam* etiam et *Tshakshusham* magna luce praeditum, ac filium quoque *Vivaśvatis* (solis, Vaivaśvatam).

63. Hi, quorum primus et caput est *Svajambhuva*, septem *Mani* (originales) magna lucis vi praediti, in proprio eorum quilibet sui temporis spatio (*antarae*) universum hoc mobile et immobile postquam produxerunt, obtinuerunt

यदेतत्परिसंख्यातमादावेवचतुर्युगम्।
एतद्द्वादशसाहस्रन्देवानांयुगमुच्यते॥७१॥
तस्यसोहर्निशस्यान्तेप्रसुप्तःप्रतिबुध्यते।
प्रतिबुद्धश्चसृजतिमनःसदसदात्मकम्॥७४॥
मनःसृष्टिंविकुरुतेचोद्यमानंसिसृक्षया।
आकाशञ्जायतेतस्मात्तस्यशब्दंगुणंविदुः॥७५॥
आकाशात्तुविकुर्वाणात्सर्वगन्धवहःशुचिः।
बलवान्जायतेवायुःसवैस्पर्शगुणोमतः॥७६॥
वायोरपिविकुर्वाणाद्विरोचिष्णुतमोनुदम्।
ज्योतिरुत्पद्यतेभास्वत्तद्रूपगुणमुच्यते॥७७॥
ज्योतिषश्चविकुर्वाणादापोरसगुणाःस्मृताः।
अद्भ्योगन्धगुणाभूमिरित्येषासृष्टिरादितः॥७८॥
यत्प्राक्द्वादशसाहस्रमुदितन्दैविकंयुगम्।
तदेकसप्ततिगुणम्मन्वन्तरमिहोच्यते॥७९॥
मन्वन्तराण्यसंख्यानिनिसर्गःसंहारएवच।
क्रीडन्निवैतत्कुरुतेपरमेष्ठीपुनःपुनः॥८०॥
चतुष्पात्सकलोधर्मःसत्यञ्चैवकृतेयुगे।
नाधर्मेणागमःकश्चिन्मनुष्यान्प्रतिवर्त्तते॥८१॥
इतरेष्वागमाद्धर्मःपादशस्त्ववरोपितः।
चौरिकानृतमायाभिर्धर्मश्चापैतिपादशः॥८२॥
अरोगाःसर्वसिद्धार्थाश्चतुर्वर्षशतायुषः।
कृतेत्रेतादिषुह्येषामायुर्ह्रसतिपादशः॥८३॥

73. Hoc quod computatum ab initio quidem quatuor jugis constans, idem duodecim millia efficiens deorum jugum dicitur.

74. In hujus diei et noctis fine ipse penitus sopitus iterum ad sui intelligentiam revertitur. Ad sui conscientiam reversus creat *manas* (mentem), quod existens, non existens, spiritale est.

75. *Manas* creationem exserit (dividendo efficit, transformat), actum (impulsum) creandi cupidine. Inde *Ākāśum* (aether) nascitur, cujus qualitatem sonum norunt (sapientes).

76. Ex *Ākāśo* autem transfigurante generatur *Vājus* (aer), omnem odorem ferens, purus et potens, qui quidem tactus qualitatem habere putatur.

77. A *Vājo* autem transformante oritur *Dshjotish* (lux) illuminans, caliginem pellens, splendore radians, cui figurationis ac formositatis qualitas esse dicitur.

78. A luce vero transfigurante *Āpah-* (aquae) cum gustatus qualitate (ortae) memorantur; ab aquis cum odoratus qualitate *Bhumis* (terra). Ita haec creatio primitus.

79. Quod supra (sl. 71.) duodecim annorum millibus constare dictum est, divinum jugum, hoc, multiplicatum septuaginta et uno, hic nuncupatur *Manvantarum* (spatium temporis uno Mano regnante completum).

80. *Manvantura* innumerabilia (sunt), creatio quidem et conceptio (compositio, contractio, *Sanhāra*). Ludentis instar hoc iterum iterumque facit in summo stans.

81. Quatuor splendoribus radiat (quatuor radicibus, pedibus innixus) omnis et integer *Dharma* et *Satjum* (virtus atque veritas) in Kritajugo; nulla ex vitio hominibus utilitas accedit.

82. In reliquis per utilitatem Dharma uno semper splendore (pede) privatur, et per furtum, mendacium ac fraudem *Dharma* delabitur una semper radice orbatus.

83. Morbus est nullus, rerum autem substantia in omnibus cognita et perfecta, vitaque annorum quadringentorum iis, qui sunt in Kritajugo. In Traeta vero et reliquis (qui sunt), eorum vitae aetas, demto semper uno quadrante, corripitur.

वेदोक्तमायुर्मर्त्यानामाशिषश्चकर्मणाम्।
फलन्त्यनुयुगंलोकेप्रभावश्चशरीरिणाम्॥ ८४॥
अन्येकृतयुगेधर्मास्त्रेतायांद्वापरेपरे।
अन्येकलियुगेनॄणांयुगह्रासानुरूपतः॥ ८५॥
तपःपरंकृतयुगेत्रेतायांज्ञानमुच्यते।
द्वापरेयज्ञमेवाहुर्दानमेकंकलौयुगे॥ ८६॥
सर्वस्यास्यतुसर्गस्यगुप्त्यर्थंसमहाद्युतिः।
मुखबाहूरुपज्जानांपृथक्कर्माण्यकल्पयत्॥ ८७॥
अध्यापनमध्ययनंयजनंयाजनन्तथा।
दानम्प्रतिग्रहञ्चैवब्राह्मणानामकल्पयत्॥ ८८॥
प्रजानांरक्षणन्दानमिज्याध्ययनमेवच।
विषयेष्वप्रसक्तिश्चक्षत्रियस्यसमासतः॥ ८९॥
पशूनांरक्षणन्दानमिज्याध्ययनमेवच।
वणिक्पथंकुसीदञ्चवैश्यस्यकृषिमेवच॥ ९०॥
एकमेवतुशूद्रस्यप्रभुःकर्मसमादिशत्।
एतेषामेववर्णानांशुश्रूषामनसूयया॥ ९१॥
ऊर्ध्वंनाभेर्मेध्यतरःपुरुषःपरिकीर्तितः।
तस्मान्मेध्यतमन्त्वस्यमुखमुक्तंस्वयम्भुवा॥ ९२॥
उत्तमाङ्गोद्भवाज्ज्यैष्ठ्याद्ब्रह्मणश्चैवधारणात्।
सर्वस्यैवास्यसर्गस्यधर्मतोब्राह्मणःप्रभुः॥ ९३॥
तंहिस्वयम्भूःस्वादास्यात्तपस्तप्त्वादितोऽसृजत्।
हव्यकव्याभिवाह्यायसर्वस्यास्यचगुप्तये॥ ९४॥

84. Mortalium vitae aetas in vaedis dicta, actionum desideria et prosperitates, spirituumque incorporatorum producendi vis ac potestas, ea bene succedunt, prout jugo cuivis currenti in mundo consentaneum est.

85. Aliae (formantur) in *Kritajugo* hominum virtutes, in *Traeta* et *Dvāpara* diversae, aliae in *Kalijugo* semper minuta in ratione Jugorum.

86. Studii ferventis ardor (*tapas*) praevalere in Kritajugo dicitur, in Traeta (spiritus) scientia. In Dvāpara autem *Jadshnam* (sacrificium) dicunt primum locum tenere, liberalitatem in Kalijugo.

87. At productionis hujus universalis manifestandae (servandae) caussa hic, magna luce splendens, actiones eorum, qui ex capite (ore), brachiis (pectore), femore et pedibus nati sunt, separatas finxit (legibus determinavit).

88. Ad officia docendi Vaedarum studium, hos discendi, sacrificandi, nec non, ut alii sacrificent, efficiendi; liberaliter dandi atque accipiendi, *Brāhmańas* formavit;

89. Gentes servandi et protegendi, liberaliter dandi; sacrificandi atque discendi vaedas, in sensuum objecta non incumbendi officia *Kshatrijae* universa;

90. Bestias servandi, liberaliter dandi, sacrificandi, discendique mercaturam (negotiandi), fenerandi (pecuniam ad usuram dandi) et agrum colendi officia *Vaiśjae.*

91. Unum vero solum officium dominus *Sūdrae* adsignavit, obediendi scilicet his tribubus absque calumnia (timoris).

92. Supra umbilicum purior (per intellectum sacrificiumque cum spiritu magis uniendus) *Purusha* dicitur; quo autem purissimum os (vultus) ejus dictum a *Svajambhuva.*

93. Ob Brāhmańae nativitatem ex membro supremo, ob jus primogeniti atque ob ejusdem destinationem, hujus certe creationis universae dominus jure (est) Brāhmańa.

94. Eundem enim Svajambhuva creandi ardore ardendo ex proprio ore primitus creavit; ipse vero colens deos et manes sacrificiis pro universi hujus augmento loquens tenensque lucet

यस्यास्येनसदाश्नन्तिहव्यानित्रिदिवौकसः।
कव्यानिचैवपितरःकिम्भूतमधिकन्ततः॥९५॥
भूतानाम्प्राणिनःश्रेष्ठाःप्राणिनांबुद्धिजीविनः।
बुद्धिमत्सुनराःश्रेष्ठानरेषुब्राह्मणाःस्मृताः॥९६॥
ब्राह्मणेषुचविद्वांसोविद्वत्सुकृतबुद्धयः।
कृतबुद्धिषुकर्त्तारःकर्तृषुब्रह्मवेदिनः॥९७॥
उत्पत्तिरेवविप्रस्यमूर्त्तिर्धर्मस्यशाश्वती।
सहिधर्मार्थमुत्पन्नोब्रह्मभूयायकल्पते॥९८॥
ब्राह्मणोजायमानोहिपृथिव्यामधिजायते।
ईश्वरःसर्वभूतानान्धर्मकोषस्यगुप्तये॥९९॥०
तस्यकर्मविवेकार्थंशेषाणामनुपूर्वशः।
स्वायम्भुवोमनुर्धीमानिदंशास्त्रमकल्पयत्॥१०२॥
विदुषाब्राह्मणेनेदमध्येतव्यम्प्रयत्नतः।
शिष्येभ्यश्चप्रवक्तव्यंसम्यक्नान्येनकेनचित्॥१०३॥
अस्मिन्धर्मोखिलेनोक्तोगुणदोषौचकर्मणाम्।
चतुर्णामपिवर्णानामाचारश्चैवशाश्वतः॥१०४॥०
आचारःपरमोधर्मःश्रुत्युक्तःस्मार्त्तएवच।
तस्मादस्मिन्सदायुक्तोनित्यंस्यादात्मवान्द्विजः॥१०८॥
आचाराद्विच्युतोविप्रोनवेदफलमश्नुते।
आचारेणतुसंयुक्तःसम्पूर्णफलभाग्भवेत्॥१०९॥
एवमाचारतोदृष्ट्वाधर्मस्यमुनयोगतिम्।
सर्वस्यतपसोमूलमाचारञ्जगृहुःपरम्॥११०॥

95. Cujus ore semper commedunt sacrificia (augmina) sua in coelo morantes suaque sacrificia manes, eo quod ens superius est.?

96. Entium praestantissima sunt animantia, animantium ex ratione viventia, ratione actorum homines praestantissimi, hominum Brāhmanae memorantur.

97. Brāhmanum vero docti, doctorum scientia functi (scientiae exercendae artem callentes), scientia functorum actores, actorum in Brahmo sapientes.

98. Origo quidem Viprae (Brāhmanae) perpetua est Dharmae (justitiae, virtutis) imago (*murttis*, idolum, formatio imaginis definitae). Ipse enim Dharmae caussa ortus ad Brahmi augmentum (incrementum) unione aptus destinatur.

99. Brahmana enim natus supra terram nascitur dominus omnium entium ad justitiae thesaurum servandum.

---

102. Ad hujus actus distincte explicandos et reliquarum classium secundum ordinem Manus sapiens, a se existens, hunc legum codicem composuit.

103. Ab intelligente Brāhmana idem addiscendus est omni studio, discipulisque penitus explicandus; non ab alio quocunque.

---

107. In hoc Dharma (jus et virtus) universus indicitur, bonae etiam et malae actionum qualitates, quippe et quatuor generum mos vivus (*Ātshāra*) quoque perpetuus.

108. *Ātshāra* (usus essentialis) supremus *Dharma* (jus) in Vaedis dicitur atque etiam in Smrite. Hinc eidem semper penitus observantia deditus sit, qui, spiritus regnum (functionem) cupiens, bis genitus (regeneratus) est.

109. A more aeterno (*Ātshāra*) discedens Brāhmána Vaedae fructu non vescitur. Cum more autem hoc conjunctus fructu absoluto (integro) frui poterit.

110. Ita moris aeterni instar Munes, Dharmae (juris) viam (itionem, ingressum, rationem progressam) contemplando, acceperunt eundem ut radicem supremam omnis studii ardentis.

चतुर्वर्णस्यकृत्स्नोयमुक्तोधर्मस्त्वयानघ।
कर्मणाम्फलनिर्वृत्तिंशंसनस्तत्त्वतःपराम॥१॥
सतानुवाचधर्मात्मामहर्षीन्मानवोभृगुः।
अस्यसर्वस्यशृणुतकर्मयोगस्यनिर्णयम्॥२॥
शुभाशुभफलङ्कर्ममनोवाग्देहसम्भवम्।
कर्मजागतयोनॄणामुत्तमाधममध्यमाः॥३॥
तस्येहत्रिविधस्यापित्र्यधिष्ठानस्यदेहिनः।
दशलक्षणयुक्तस्यमनोविद्यात्प्रवर्त्तकम्॥४॥
योऽस्यात्मनःकारयितातंक्षेत्रज्ञम्प्रचक्षते।
यःकरोतितुकर्माणिसभूतात्मोच्यतेबुधैः॥१२॥
जीवसंज्ञोऽन्तरात्मान्यःसहजःसर्वदेहिनी।
येनवेदयतेसर्वंसुखंदुःखञ्चजन्मसु॥१३॥
तावुभौभूतसम्पृक्तौमहान्क्षेत्रज्ञएवच।
उच्चावचेषुभूतेषुस्थितन्तंव्याप्यतिष्ठतः॥१४॥
असंख्यामूर्त्तयस्तस्यनिष्पतन्तिशरीरतः।
उच्चावचानिभूतानिसततञ्चेष्टयन्तियाः॥१५॥
पञ्चभ्यएवमात्रभ्यःप्रेत्यदुष्कृतितान्नृणाम्।
शरीरंयातनार्थीयमन्यदुत्पद्यतेध्रुवम्॥१६॥

EX MANI *codice* lect. XII.

1. Quadruplicis hominum classis universus hic dictus *Dharma* (jus) a te, culpae expers! Operum fructum referendum disseras nobis ex principiis (subtiliter) summum.

2. His (rogantibus) Mahārishibus respondit *Bhrigus*, a *Mano* oriundus, justitiae (*Dharmae*) spiritu animatus: Hujus universae operum junctionis (unionis) restringendae distinctionem audite.

3. Fructum serenum tristemve fert opus mente, voce et corpore ortum. Operibus productae hominum viae (itiones, cursus) ad summum, infimum et medium ducunt (diriguntur, per hos gradus versantur).

4. Quae quippe huic (cursui) triplici triplex quoque antistes (praefecta est, animae (incorporati), decem signis conjunctae (distinctae), dux et auctor (*pravarttaka*) mens (*manas*) innotescat.

— — — —

12. Qui hujus spiritus objecti (corporis substantialis, a spiritu) auctor agendi est, hunc *Kshaetradshnam* (qui corpus noscit, intellectum) pronuntiant (sapientes). Qui vero opera agit, hic a sapientibus nominatur *Bhūtātman* (creatorum spiritus).

13. *Dshīva* (Vitalis) nuncupatus (vitae conscius) internus spiritus alius, una natus, universi incorporatus (anima mundi), per quem efficitur (profertur) omnis voluptas et dolor in natis.

14. Cum creatis entibus adunati sunt ambo, *Mahat* (spiritus magnus vitalis) et *Kshaetradshna;* in ascendentibus et descendentibus creatis, stantem hunc (spiritum supremum) possidendo, consistunt.

15. Ejusdem (spiritus supremi) imagines innumerabiles excidunt (discedunt) corporaliter (quod ad materiam dispositam, non quod ad substantiam), quae semper entia creata ascendentia et descendentia, ut nitantur, agunt.

16. Defunctis malo facto hominibus corpus aliud suboritur quinque etiam momentis instructum, poenarum capax, fixum.

तेनानुभूयंतांयामीशरीरेणेहयातनाः।
तास्वेवभूतमात्रासुप्रलीयंतेविभागशः॥१७॥
सोऽनुभूयासुखोदर्कान्दोषान्विषयसङ्गजान्।
व्यपेतकल्मषोऽभ्येतितावेवोभौमहौजसौ॥१८॥
तौधर्मम्पश्यतस्तस्यपापञ्चातन्द्रितौसह।
याभ्याम्प्राप्नोतिसम्पृक्तःप्रेत्येहचसुखासुखम्॥१९॥
यद्याचरतिधर्मंसप्रायशोऽधर्ममल्पशः।
तैरेवचावृतोभूतैःस्वर्गेसुखमुपाश्नुते॥२०॥
यदितुप्रायशोऽधर्मंसेवतेधर्ममल्पशः।
तैर्भूतैःसपरित्यक्तोयामीप्राप्नोतियातनाः॥२१॥
यामीस्तायातनाःप्राप्यसजीवोवीतकल्मषः।
तान्येवपञ्चभूतानिपुनरप्येतिभागशः॥२२॥
एतादृष्ट्वास्यजीवस्यगतीःस्वेनैवचेतसा।
धर्मतोऽधर्मतश्चैवधर्मेदध्यात्सदामनः॥२३॥
सत्त्वंरजस्तमश्चैवत्रीन्विद्यादात्मनोगुणान्।
यैर्व्याप्येमान्स्थितोभावान्महान्सर्वानशेषतः॥२४॥
योयदैषांगुणोदेहेसाकल्येनातिरिच्यते।
सतदातद्गुणप्रायन्तङ्करोतिशरीरिणम्॥२५॥
सत्त्वंज्ञानन्तमोऽज्ञानंरागद्वेषौरजःस्मृतम्।
एतद्व्याप्तिमदेतेषांसर्वभूताश्रितंवपुः॥२६
तत्रयत्प्रीतिसंयुक्तङ्किञ्चिदात्मनिलक्षयेत्।
प्रशान्तमिवशुद्धाभंसत्त्वन्तदुपधारयेत्॥२७॥

17. Per hoc corpus tum sentiant poenas *Jamicas* (a *Jama* statutas), cum his quidem creatorum (elementorum) momentis, soluti, uniuntur ad distinctum formae ordinem (participando).

18. Is (vivus), qui sensit consecutiones voluptatis malas, e coitu cum objectis sensuum natas, culpa extincta accedit etiam ad duos magna virtute pollentes (lucentes, intellectum et spiritum).

19. Hi duo virtutem ejusdem intuentur et vitium una indefessi, quibuscum conjunctus mortuus et vivus dolorem nanciscitur et voluptatem.

20. Idem si exerceat virtutem frequentius, vitium minus, istis quidem etiam creatis (elementis) indutus in Svarga voluptate fruitur.

21. Sin frequentius vitium colat, virtutem minus, ab his creatis derelictus *Jamicas* patitur poenas.

22. *Jamicas* poenas passus hic quum vivus culpam deleverit, haec etiam quinque creata iterum init ad formae ordinem.

23. Hos hujus vivi cursus ex virtute et vitio quum viderit mens proprio quidem judicio virtuti perpetuo se dare eam oportet.

24. Lux, color et caligo, hae tres quidem innotescant spiritus (naturalis) qualitates, quibus quum Magnus obtinuerit (occupaverit) substantias (animantès) has universas, inhabitat constans sine exceptione.

25. Quando qualitatum earum aliqua in corpore per universitatem (ratione universali) praevaleat, ea tum ens incorporatum hac qualitate praestans efficit.

26. *Lux* scientia, *caligo* ignorantia, *color* amor et odium esse referuntur; quo penetratum eorum corpus ab omnibus entibus initum.

27. Quare quod quis amori conjuncti quidpiam in spiritu notat, ut tranquillati (placati), puri, adfulgentis; hoc lucem (*Sattvam*) aestimet.

यत्तुदुःखसमायुक्तमप्रीतिकरमात्मनः।
तद्रजोप्रतिघंविद्यात्सततंहारिदेहिनाम्॥२८॥
यत्तुस्यान्मोहसंयुक्तमव्यक्तंविषयात्मकम्।
अप्रतर्क्यमविज्ञेयंतमस्तदुपधारयेत्॥२९॥
त्रयाणामपिचैतेषांगुणानांयःफलोदयः।
अग्र्योमध्योजघन्यश्चतम्प्रवक्ष्याम्यशेषतः॥३०॥
येनयांस्तुगुणेनैषांसंसाराम्प्रतिपद्यते।
तान्समासेनवक्ष्यामिसर्वस्यास्ययथाक्रमम्॥३९॥
देवत्वंसात्त्विकायान्तिमनुष्यत्वञ्चरजसः।
तिर्यक्त्वंतामसानित्यमित्येषात्रिविधागतिः॥४०॥
गन्धर्वागुह्यकायक्षाविबुधानुचराश्चये।
तथैवाप्सरसःसर्वराजसीषूत्तमागतिः॥४७॥
तापसायतयोविप्रायेचवैमानिकागणाः।
नक्षत्राणिचदैत्याश्चप्रथमासात्त्विकीगतिः॥४८॥
यज्वानऋषयोदेवावेदाज्योतींषिवत्सराः।
पितरश्चैवसाध्याश्चद्वितीयासात्त्विकीगतिः॥४९॥
ब्रह्माविश्वसृजोधर्मोमहानव्यक्तमेवच।
उत्तमांसात्त्विकीमेतांगतिमाहुर्मनीषिणः॥५०॥
एषसर्वःसमुद्दिष्टस्त्रिःप्रकारस्यकर्मणः।
त्रिविधस्त्रिविधःकृत्स्नःसंसारःसार्वभौतिकः॥५१॥
यांयांयोनिन्तुजीवोयंयेनयेनेहकर्मणा।
क्रमशोयातिलोकेऽस्मिंस्तत्तत्सर्वन्निबोधत॥५३॥

28. Quod autem, cum dolore conjunctum, aversionem efficit spiritus (ejusdem), hoc *colorem* oppositum, repugnantem sciat, unde incorporata adfecta abripiuntur.

29. Quod vero cum stupore conjunctum (infatuatum) est, imperceptum, sensuum objecta animans, verbis non investigandum (cujus ratio reddi nequit), quod indeprehensibile, hoc pro caligine habeat.

30. Itaque, quae trium harum qualitatum sit fructus origo (productio) prima, media et ultima, integre pronuntiabo.

39. In quas vero per quam earundem qualitatem conjunctiones (*Sansāran* coitiones, in mundo existendi modos, transformationes,) procedat (*Vivus*), has summatim dicam, ut hujus universi ordo postulat.

40. In deorum statum progrediuntur lucis qualitate fulgentes; in hominum conditionem ea coloris imbuti; in bestiarum, qui caliginis. Ita perpetuo hic triplex cursus (transformatio).

47. Gandharbae, Guhjakae, Jakshae, Vibudhae, quique deorum comites et imitatores, nec minus Apsares supremum cursum constituunt omnibus coloratis.

48. Studio ardentes, adfectus continendo nixi, Viprae, quique curribus aereis vecti *Genii*, et sidera et Daitjae constituunt primum (infimum) lucidum (luce productum) cursum.

49. Sacrifici, Rishes, Daevae, scientia instructi, genii siderum et aetatum, ac Pitres (manes) etiam et Sādhjae constituunt cursum secundum a luce effectum.

50. Brahma, universi creatores, Dharma, Magnus, atque imperceptum etiam; (his constitui) summum, qui luce efficitur, cursum hunc dicunt sapientes.

51. Hic mundus omnis una perfecte demonstratus triplex; classis tripartitae, tripartiti operis praeformantis totus, universus animantibus constans.

53. Verum quemcunque formationis ac nativitatis locum Vivus per quodcunque hic opus ex ordine ineat in hoc mundo, hoc ipsum omne sciatis.

यादृशेनतुभावेनयद्यत्कर्मनिषेवते।
तादृशेनशरीरेणतत्तत्फलमुपाश्नुते॥ ८१॥
वेदाभ्यासस्तपोज्ञानमिन्द्रियाणाञ्चसंयमः।
अहिंसागुरुसेवाचनिःश्रेयसकरम्परम्॥ ८३॥
सर्वेषामपिचैतेषांशुभानामिहकर्मणाम्।
किञ्चित्श्रेयस्करतरङ्कर्मोक्तम्पुरुषम्प्रति॥ ८४॥
सर्वेषामपिचैतेषामात्मज्ञानम्परंस्मृतम्।
तद्ध्यग्र्यंसर्वविद्यानाम्प्राप्यतेह्यमृतन्ततः॥ ८५॥
षण्णामेषान्तुसर्वेषांकर्मणाम्प्रेत्यचेहच।
श्रेयस्करतरंज्ञेयंसर्वदाकर्मवैदिकम्॥ ८६॥
वैदिकेकर्मयोगेतुसर्वाण्येतान्यशेषतः।
अन्तर्भवन्तिक्रमशस्तस्मिंस्तस्मिन्क्रियविधौ॥ ८७॥
सर्वभूतेषुचात्मानंसर्वभूतानिचात्मनि।
समम्पश्यन्नात्मयाजीस्वाराज्यमधिगच्छति॥ ९०॥
यथोक्तान्यपिकर्माणिपरिहायद्विजोत्तमः।
आत्मज्ञानेशमेचस्याद्वेदाभ्यासेचयत्नवान्॥ ९२॥
एतद्धिजन्मसाफल्यम्ब्राह्मणस्यविशेषतः।
प्राप्यैतत्कृतकृत्योहिद्विजोभवतिनन्यथा॥ ९३॥
पितृदेवमनुष्याणांवेदश्चक्षुःसनातनम्।
अशक्यञ्चाप्रमेयञ्चवेदशास्त्रमितिस्थितिः॥ ९४॥
यावेदबाह्याःस्मृतयोयाश्चकाश्चकुदृष्टयः।
सर्वास्तानिष्फलाःप्रेत्यतमोनिष्ठाहिताःस्मृताः॥ ९५॥

81. Per qualemcunque autem intentionis rationem quodcunque opus excolat, per talem corporis formam eodem hujus fructu vescetur.

83. Literarum (vaedarum) studium et exercitatio, meditationis ardor, scientia spiritus, sensuumque continentia, innocentia (ratio innoxia) et magistri spiritualis veneratio summum bonum efficiunt.

84. At vero (dixerunt Rishes) omnium horum perfectorum hic operum nullumne opus dictum, quod prae reliquis virtutem summam (*Śraejas* etiam bonum summum) perficiat ratione hominis?

85. (Respondit): Imo vero, eorundem omnium *spiritus scientia* ut opus summum memoratur. Haec enim prima est et summa inter omnes scientias, qua quippe *Amritum* obtinetur.

86. Inter ea vero omnia sex opera cum post mortem tum in vita id, quo summa virtus maxime perficitur. est *sciendum* (*Dshnaejum*) perpetuo opus vaedicum.

87. Verum in vaedica operum contemplatione, quae in unione fit, et exercitatione omnia illa sine exceptione insunt ad ordinem in singulis actionum legibus.

90. Et in omnibus creatis spiritum, et omnia creata in spiritu, modo aequali videns qui spiritui sacrificat, ad illuminationem, quae propria luce fit, ascendit. (*Svārādshjam* ad libertatem etc.)

92. Quin tradita opera (ritus) intermittens renatorum optimus, tamen in spiritus scientia et tranquillitate esse potest, ac in vaedarum (litterarum) studia et exercitationes incumbere.

93. Hunc enim ex nativitate fructum perfectum (hanc nativitatem foecundam) Brāhmaṅa quidem capit per statum suum praecipuum (per privilegium). Consequutus autem eundem, si, quod eum facere oportuit, fecit, renatus est, non alio modo.

94. Pitribus (patribus, manibus), diis et hominibus scientia divina (vaeda) oculus est perpetuo. Ejusdem constitutio (ordinatio) cum facultatem tum praemetiendi vim finitam superat. Hoc certum est.

95. Quae extra scientiam divinam (vaedam) inveniuntur smrites (recordationes, legumlationes) et quaecunque opiniones falsae (visiones malae), hae omnes infructuosae post vitam, in caligine, in qua fundatae sunt, servatae memorantur.

उत्पद्यन्तेच्यवन्तेचयान्यतोन्यानिकानिचित्।
तान्यर्वाक्कालिकतयानिष्फलान्यनृतानिच॥ ९६॥
चतुर्वर्ण्यंत्रयोलोकाश्चत्वारश्चाश्रमाःपृथक्।
भूतम्भव्यम्भविष्यञ्चसर्व्वंवेदात्प्रसिद्ध्यति॥ ९७॥
शब्दःस्पर्शश्चरूपश्चरसोगन्धश्चपञ्चमः।
वेदादेवप्रसूयन्तेप्रसूतिगुणकर्मतः॥ ९८॥
प्रत्यक्षञ्चानुमानञ्चशास्त्रञ्चविविधागमम्।
त्रयंसुविदितंकार्यंधर्मशुद्धिमभीप्सता॥ १०५॥
आर्षन्धर्मोपदेशञ्चवेदशास्त्राऽविरोधिना।
यस्तर्केणानुसन्धत्तेसधर्मंवेदनेतरः॥ १०६॥
एवंसभगवान्देवोलोकानांहितकाम्यया।
धर्मस्यपरमंगुह्यंममेदंसर्वमुक्तवान्॥ ११७॥
सर्वमात्मनिसम्पश्येत्सच्चासच्चसमाहितः।
सर्वंह्यात्मनिसम्पश्यन्नाधर्मेकुरुतेमनः॥ ११८॥
आत्मैवदेवताःसर्वाःसर्वमात्मन्यवस्थितम्।
आत्माहिजनयत्येषाङ्कर्मयोगंशरीरिणां॥ ११९॥
खंसन्निवेशयेत्खेषुचेष्टनस्पर्शनेऽनिलम्।
पक्तिदृष्ट्योःपरन्तेजःस्नेहेऽपोगाञ्चमूर्त्तिषु॥ १२०॥
मनसीन्दुन्दिशःश्रोत्रेक्रान्तेविष्णुम्बलेहरम्।
वाच्यग्निम्मित्रमुत्सर्गेप्रजनेचप्रजापतिम्॥ १२१॥
प्रशासितारंसर्वेषामणीयांसमणोरपि।
रुक्माभंस्वप्नधीगम्यंविद्यात्तम्पुरुषम्परम्॥ १२२॥

96. Oriuntur et occidunt aliae ab ea (scientia divina) quaecumque; eaedem, propius (consideratae), obscuritate (ob tempus compositionis recentius) steriles inveniuntur et falsae.

97. Quatuor hominum genera, tres mundi, quatuor religionis ordines, singuli separatim; praeteritum, praesens et futurum; omne hoc ex divina scientia (vaeda) perfecte innotescit.

98. Sonus, tactus, figura, gustatus, odoratus quintus ex divina scientia etiam producuntur ratione nativitatum, qualitatum et operum.

105. Cum evidentia, tum argumentatio (ratiocinatio), tum constitutio varia accedens triplex optime cognitum opus est incumbens illi, qui juris claritatem ac puritatem assequi desiderat.

106. Qui *rishicam* juris institutionem etiam per dialecticam, qua solvit vaedarum śāstrorumque repugnantias argumentando comprehendit: hic demum Dharmam (jus) novit, non alius.

117. Ita hic felix deus (Manus) mundos (homines) conservandi desiderio mihi dixit hanc Dharmae supremam (absolutam) universitatem, celandam.

118. Universum in spiritu contempletur (homo), et quod existens et quod non existens est, in uno contuitus. Universum enim quum in spiritu contemplatur, non in *Adharma* (injusto) agit *Manas*.

119. Spiritus solum etiam dii omnes. Universum in spiritu constat. Spiritus enim generat conjunctionem operum, quae ab his incorporatis, unionem contemplando, perficiuntur.

120. Ex aethere uniens generat sensus (aethera conflando inducit in sensus etc.); ex aere contentionem (nisum musculi etc.) et tactum; ex luce superiori concoctionem (adsimilationem) et visum; ex aqua libidinem et adpetitionem; ex terra imagines materiales;

121. Ex luna (*Jndo*) Manasum; ex octo mundi regionum geniis auditum; ex *Vishńo* gressum (motum); ex *Hara* (Siva) robur; ex *Agne* vocem; ex *Mitra* secretionem, progeneratioem ex *Pradshāpate*.

122. Praeordinantem, omnium vi substantiali magis substantialem, ut auri splendore adlucentem, contemplatione non conscia ut in somno videndum sciat (quisque) hunc *summum purusham* (personam).

एतमेकेवदन्त्यग्निम्मनुमन्येप्रजापतिम्।
इन्द्रमेकेपरेप्राणमपरेब्रह्मशाश्वतम्॥१२३॥
एषसर्वाणिभूतानिपञ्चभिर्व्याप्यमूर्त्तिभिः।
जन्मवृद्धिक्षयैर्नित्यंसंसारयतिचक्रवत्॥१२४॥
एवंयःसर्वभूतेषुपश्यत्यात्मानमात्मना।
ससर्वसमतामेत्यब्रह्माभ्येतिपरम्पदम्॥१२५॥

123. Hunc quidam dicunt Agnem, Manum alii Pradshāpatem (progeniei, gentium dominum) Indram aliqui, alii vitam (spirationem, vim) alii Brahmum aeternum.

124. Ipse animantia occupando quinque imaginibus (formis) materialibus per nativitatem, senectutem et occasum in mundi formam cogit (coagitat) perpetuo in orbem.

125. Itaque qui in omnibus animantibus videt spiritum per spiritum, hic quum ad omnium aequalitatem pervenerit (eam iniverit), ad Brahmum accedit summum locum (*padam*).

KULLŪKABHAṬṬAE

animadversiones.

ब्रह्माद्याः स्थावरपर्यन्ताः संसारगतयो धर्माधर्म
निमित्ता अत्र प्रतिपाद्यन्ते। तमसा बहुरूपेणावेष्टिताः
कर्महेतुनेति च वक्ष्यति च। एतादृष्टास्य जीवस्य ग
तीः स्वेनैव चेतसा। धर्मतोऽधर्मतश्चैव धर्मे दध्या
त्सदा मन इति। ततश्च निरतिशयैश्वर्यहेतुर्धर्मस्तद्
विपरीतश्चाधर्मः तद्रूपपरिज्ञानार्थमिदं शास्त्रं महा
प्रयोजनमध्येतव्यमित्याख्याध्यायतात्पर्यमि
त्यन्तेन। गोविन्दराजस्यापीदमेव समाधानम्। नैत
न्मनोहरं। धर्मस्वरूपप्रश्ने यद्धर्मस्य फलकीर्त्तनन्त
दप्यप्रस्तुतम्। धर्मो हि किमात्राद्धि शास्त्रमर्थवत्।
किञ्च कर्मणाम्फलनिर्वृत्तिं शंसेत्युक्ते महर्षिभिः
द्वादशे वक्ष्यमाणास वक्तुमादौ न युज्यते। इदन्तु वदामः
मुनीनान्धर्मविषये प्रश्ने जगत्कारणतया ब्रह्मप्रतिपा
दनन्धर्मकथनमेवेति नाप्रस्तुताभिधानम्। आत्मज्ञा
नस्यापि धर्मरूपत्वान्मनुनैव धृतिः क्षमा दमोऽस्तेयं शौ
चमिन्द्रियनिग्रहः। धीर्विद्या सत्यमक्रोधो दशकन्ध
र्मलक्षणमिति दशविधधर्माभिधाने विद्याशब्दवाच्य
मात्मज्ञानन्धर्मत्वेनोक्तम्। महाभारतेपि। आत्मज्ञा

Versio.

Quas universum in *Brahmo* originarias, stabili contiguas habet vias (rationes), quae *Dharmo* et *Adharmo* (justo et injusto) eductae fundataeque, hic proponuntur; itaque per primam in externa agendi rationem (instinctum) involutae caligine multiformi. Unde et ait: Quum percepisset *Dshīvae* (Vivi, vitae) processus per sensum quoque proprium, e Dharmo et Adharmo, de Dharmo quidem mens semper meditata est. Atque hinc Dharma, cujus ante supremam dominationem ratio est, ipsique contrarius Adharma. Scientiae, quae in hoc genere versatur, universalis sensu hic legum codex, cujus vis, auctoritas et usus maxima sunt, legendus. Hoc in prima lectione omnibus anteponitur, hoc ultima praefertur. Eadem etiam *Govindarādshae* meditatio transcendens (assertio conveniens). Nae hoc acceptum (mentem capiens). Quum interrogatum esset de Dharmae (juris) natura, quod celebratum Dharmae fructu, inde sane haud praedicatum. Ex originario enim, quod in *Dharmae* vocabulo est, momento *Śāstri* (legis) significationem determinari oportet. Quin fructuum, quos opera proferunt, absolutionem (compositionem, consummationem) laudato. Ad id, quod Mahāṛishes in lectione duodecima interrogarunt, responsurus ipse ut declaret ab initio non cogitat. Hoc autem dicimus: Quum Munes de Dharma, quatenus est sensus objectum, interrogassent, ipse adeo Dharma exponitur, quem Brahmum produxit (quo Brahmum profertur), mundum efficiendo. Itane praedicata adpellatio! Ex ea quidem, quam spiritus scientia habet, Dharmae formatione, ad Mani quidem sensum sunt constantia, patientia, animi commotionum subactarum potestas, proprietatis alienae respectus, puritas, sensuum receptus ac inhibitio, intellectus formatio, scientia, veritas, animi aequitas ac tranquillitas. Sic decem modis factum Dharmae indicium. Itaque quum decem legibus Dharma nominatus sit, scientiae vocabulo dicenda est spiritus cognitio (con-

नन्तितिक्षाचधर्मः साधारणोनृपेत्यात्मज्ञानन्ध
र्मत्वेनोक्तम्।याज्ञवल्क्येनतुपरमधर्मत्वेनयदा
हृ। इज्याचारदमाहिंसादानंस्वाध्यायकर्मच।अयं
न्तुपरमोधर्मोयद्योगेनात्मदर्शनमिति।जग
त्कारणत्वंचब्रह्मलक्षणं अतएवब्रह्ममीमां
सायां अथातोब्रह्मजिज्ञासेतिसूत्रानन्तरंब्र
ह्मलक्षणकथनायजन्माद्यस्ययतइतिद्विती
यसूत्रम्भगवान्बादरायणः प्राणिनास्यजग
तोयतोजन्मादिसृष्टिस्थितिप्रलयमितिसूत्रा
र्थः।तथाचश्रुतिः।यतोवाइमानिभूतानिजायन्ते
येनजातानिजीवन्तियत्प्रत्यभिसंविशन्तितद्वि
जिज्ञासस्वतद्ब्रह्मेतिप्राधान्येनजगदुत्पत्तिस्थि
तिलयनिमित्तोपादानब्रह्मप्रतिपादनं आत्मज्ञा
नरूपपरमधर्मावगमायप्रथमाध्यायंकृत्वा
संस्कारादिरूपन्धर्मन्तदङ्गतयाद्वितीयाध्याया
दिक्रमेणवक्ष्यतीतिनकश्चिद्विरोधः।० धर्मेपृष्टेम
नुर्ब्रह्मजगतःकारणंब्रुवन्।आत्मज्ञानम्परन्धर्मं
वित्तेतिव्यक्तमुक्तवान्।प्राधान्यात्प्रथमाध्याये
साधुतस्यैवकीर्त्तनम्।धर्मोन्यस्तुतदङ्गत्वाद्यु
क्तोवक्तुमनन्तरम्।इदमित्यध्यक्षेणसर्वस्यप्र
तिभासमानत्वाद्जगन्निर्द्दिश्यतेइदञ्जगत्तमोभूत
न्तमसिस्थितंलीनमासीत्तमःशब्देनगुणवृत्त्या

scientia) per Dharmae naturam et rationem prolata. In *Mahābhārato* quidem dicitur: Spiritus scientia et patientia Dharma (justitia) universalis in principe. Quo spiritus scientia per Dharmae naturam et rationem exprimitur. A *Jadshn̄avalkja* vero per Dharmae supremi naturam et rationem, quum dicat: Sacrificium, virtutis exercitium, affectuum domitorum potestas, innocentia, liberalitas, preces internae (vaedarum studium) et actio. Hic sane Dharma supremus, quo meditando et exercendo spiritus videtur. Mundi autem effectio est Brahmi indicium. Hinc etiam ita Brahmum concipitur in *Mīmāṇsa* atque inde quoque in *Dshidshn̄āsa*. Quare in *Sūtris* (juris legibus) ad eloquendum Brahmi indicium dicitur: unde ejus nativitas etc. Ita ad Sūtrum secundum felix *Vadarājańa*: Per Vivum (vitam) ejus mundi unde nativitas etc., creatio, constantia et pro unione solutio. Iste est Sūtri sensus. Itaque Śrutis (vaedae): Unde vero haec entia nascuntur, quo generata vivunt, in quod decedentia (defuncta) revertendo una perfecte intrant, hoc scire cupias; hoc *Brahmum*. Per naturam et rationem, qua res in Brahmo originarie cogitantur (imaginantur, sustinentur), fit scientiae brahmicae institutio, animum a sensibus abstrahendo et ad caussam et finem dirigendo, quo mundus oritur, perstat et unione solvitur. Ut in spiritus scientiae forma Dharma supremus intelligatur, facta lectione prima, dharmam in originali conceptionis perfectae ac compositionis purae forma articulatim distinguendo in lectione secunda et ita porro ex ordine in reliquis proferet. Neque hic ulla contradictio. — De Dharma (jure universo) interrogatus Manus Brahmum mundi creatorem eloquitur. Spiritus scientiam jus supremum scitote. Itaque evidens (manifestum) dixit. Ex ratione, qua in ipso originarie tenetur, in lectione prima rectum ejus ita laudatum. Verum jus aliud ex nexu cum hoc junctum, ut de eo dicatur continenter sequendo. *Hoc* etc., sic inspiciendo (per praesentiam) ex universi lucentis refulgentia mundus demonstratur. *Hoc*, i. e. mundus, caligo fuit; in caligine perstans uniendo solutum fuit. Caliginis verbo *guńas* (qualitates) ver-

प्रकृतिर्न्निर्द्दिश्यतेतम इवतमः।यथातमसिलीनाः
पदार्थाः अध्यक्षेणानप्रकाश्यन्तेएवम्प्रकृतिलीना
अपिभावानावगम्यन्तेइतिगुणयोगः।प्रलयकाले
सूक्ष्मरूपतयाप्रकृतौलीनमासीदित्यर्थः।तथा
चश्रुतिः।तमआसीत्तमसागूढमग्रइति।प्रकृतिर
पिब्रह्मात्मनाअव्याकृतासीत्।अतएवअप्रज्ञातम्
प्रत्यक्षंसकलप्रमाणश्रेष्ठतयाप्रत्यक्षगोचरःप्रज्ञा
तइतिउच्यतेतन्नभवतीत्यप्रज्ञातंअलक्षणमननु
मेयंलक्ष्यतेऽनेनेतिलक्षणंलिङ्गन्तदस्यनास्ती
ति॰ शब्दतोप्यविज्ञेयं।एतदेवचप्रमाणत्रयंसतर्कं
द्वादशाध्यायेमनुनाभ्युपगतंअतएवाविज्ञेयमि
त्यर्थापत्त्याद्यगोचरमितिधरणीधरस्यापिव्याख्
यानम्।नचनासीदेवेतिवाचान्तदानींश्रुतिसिद्धत्
वात्।तथाचश्रूयते।तद्वेदन्तर्ह्यव्याकृतमासीच्छा
न्दोग्योपनिषच्चसदेवसोम्येदमग्रआसीदिदञ्जगत्
सदेवासीद्ब्रह्मात्मनाआसीदित्यर्थः॰॥५॥ अथ
किमभूदित्याह१० ततःप्रलयावसानान्तरंस्वयम्भूः
परमात्मास्वयम्भवतिस्वेच्छयाशरीरपरिग्रहंक
रोतिनत्वितरजीववत्कर्म्मायत्तदेहः।तथाचश्रुतिः।
सएकधाभवतिद्विधाभवतिइतिभगवानैश्वर्यादि

sando *Prakṛitis* (natura) demonstratur. Caliginis instar caligo. Quemadmodum in caligine per unionem solutae formae rerum substantiales (signorum nisus, categoriae) inspiciendo non elucent; sic etiam in Prakṛite per unionem solutae conditiones (generationes, viventium rationes et status) non intelliguntur. Itaque fuit qualitatum junctio. Tempore destructionis rerum (solutionis, quae fit unione), essentialis substantiae forma gaudendo, in Prakṛite solutio unionis fuit. Hic sensus. Itaque Śrutis: Caligo fuit; i. e. caligine occultatum ab initio. Prakṛitis enim per Brahmi spiritum non explicata fuit, Quare (*hoc*) etiam *ignotum*, imperspicuum, invisibile; per eam quam totius praemensi quantitas definita habet, praestantiam praesens ante oculos objectum sensus cognitum (perspicuum) dicitur: quod quum non sit, ignotum (imperspicuum est). *Nulla insignitum nota;* ob infinitionem ratiocinando incomprehensibile. Insignitur per hoc. Signum enim est nota generis, quae ejusdem non est (quam non habet). — Non *investigandum*, verbis quidem etiam non dignoscendum hoc. Haec vero etiam definitionis ac comprehensionis triga per dialecticam (argumentationem) efficienda in lectione duodecima a Mano adtingitur (conceditur). Inde etiam non *dignoscendum*. Nam intentionis adeptio (destinatio) prima non est sensus objectum. Ea quidem *Dharaṅidharae* interpretatio. Neque etiam non fuit. Sic voces tum temporis in Vaedis probantur (accipiuntur) Itaque auditur: Hujus scientia tum non manifestata fuit. Et *Tshhāndogja upanishad*: Existens etiam in aequalitate *hoc* ab initio fuit. Hic mundus existens quidem fuit, per Brahmi spiritum fuit. Iste Sensus. Etc.

AD MANI I. 6.

Nunc: Quid factum est? dicit. *Inde*, in solutionis fine. *A se ipso existens* spiritus Supremus sponte sua fuit. Pro placito suo corporis organici complexionem (radicem) fecit; non autem alia vivificandi ratione ad actionem aptatum corpus. Ita et Srutis: „Hic sim„plici modo est, duplici est.“ *Felix* dominatione et reliquis (primi-

सम्पन्नःअव्यक्तोवाह्यकरणागोचरःयोगाभ्यासावसे
यइतियावत्।इदंमहाभूतादिआकाशादीनिआदि
ग्रहणात्महदादीनिचव्यञ्जयन्अव्यक्तावस्थम्प्र
थमंसूक्ष्मरूपेणततःस्थूलरूपेणप्रकाशयन्वृ
त्तौजाःवृत्तमप्रतिहतमुच्यतेअतएववृत्तिसर्गता
पनेषुक्रमइतिअत्रवृत्तिरप्रतिघातइतिव्याख्या
तञ्जयादित्येन।वृत्तमप्रतिहतमोजःसृष्टिसामर्थ्यं
यस्यसतथा।तमोनुदःप्रकृतिप्रेरकः।तदुक्तम्भग
वद्गीतायां।मयाध्यक्षेणप्रकृतिःसूयतेसचराचर
मिति।प्रादुरासीत्प्रकाशितोबभूवतंमोनुदःअतीन्द्रि
यग्राह्यःइन्द्रियमतीत्यवर्त्ततइत्यतीन्द्रियंमनस्तद्
ग्राह्यइत्यर्थःमनसातुप्रसन्नेनगृह्यतेसूक्ष्मदर्शि
भिःसूक्ष्मोवहिरिन्द्रियागोचरः०॥७॥

अभिध्यानंमात्रेणापएवससर्ज।अभिध्यानपूर्वि
कांसृष्टिंवदतोमनोःप्रकृतिरेवाचेतनाऽस्वतन्त्रापरि
णमतइत्ययम्पक्षोनसंमतः।किन्तुब्रह्मैवाव्याकृत
शक्त्यात्मनाजगत्कारणमितित्रिदण्डिवेदान्तसिद्धा
न्तएवाभिमतःप्रतिभातितथाचछान्दोग्योपनिषत्।
तदैक्षतबहुस्याम्प्रजायेयेति।०ईक्षतेरीक्षणश्रव
णात्नप्रधानजगत्कारणंअशब्दंनविद्यतेशब्दः

tus) instructus. *Imperceptus*, ad externa agendo sensibus non per cipiendus hic, qui in unionis exercitio servato; sic hactenus. *Hoc magnum elementum cum reliquis*, i. e. aethera etc. ex principii conceptu; Magnum et reliqua *manifestavit*. Quod non manifestum stetit primum in *Sūkshmi* (substantiae spiritualis) specie, inde post in *Sthūli* (corporis relativi) forma radiavit. *Suam lucis potentiam versando. Vṛittam* (versatum) id dicitur, quod non obstructum est (non vinctum). Inde sane propter versationem exertam in fulgoribus progressus. Ubi versatio est, obstructionis (vinculi) defectus. Ita expositum (hoc) a *Dshajaditja*. Versata, non obstructa lucis potentia ejus, cui libera est hoc modo creandi potestas. *Caliginem mittens*, i. e. *Prakṛitem* (naturam) propellens. Hoc dictum in *Bhagavadgīta:* Sub inspectione mea Prakṛitis producit mobile et immobile. *Manifestus fuit*, dilucidus apparuit. *Caliginem mittens*, solutionis (unionis) statum elevans.

I. 7.

Supra sensum capiendus. Sensum supergressus versatur. Sensum transscendens est *Manas* (mens). Hoc capitur. Hic sensus. Mente emersa capitur ab iis, qui *Sūkshmum* (substantiam spiritalem) vident. Substantia spiritualis (haec) quum extra sensum (sit), non est sensus objectum.

I. 8.

(*Quum cuperet*). Cupidinis quidem momento aquas creavit. Quum Manus cupidine primam factam creationem dicat; Prakṛitis sane inscia, sui impos (fuit) in formae mutatione (formatione). Itane haec sententia aestimanda? Quidquod etiam Brahmum per spiritum, cujus potentia (*Śaktis*) non explicata, (est) mundi caussa. Ea *Tridańdi* demonstrata *Vaedantae* veritas. Verum, quod cupitum, illucescit. Ita *Tshhandogja upanishad*. Tum vidit: Copiosa sim, quae nascar. — Eo quod videret, ex visu autem sit auditus, mundi caussa

स्रुतिर्यस्यतदशब्दमितिसूत्रार्थः।स्वाच्छरीरात्‌अ
व्याकृतरूपात्‌अव्याकृतम्‌॰ प्रकृतिस्तदेवतस्यच
शरीरंअव्याकृतशब्देनपञ्चभूतबुद्धीन्द्रियकर्मेन्द्रि
यप्राणमनःकर्माविद्यावासनाएवसूक्ष्मरूपतयाश
क्त्यात्मनास्थिताअभिधीयन्तेअव्याकृतस्यचब्रह्मणा
सहभेदाभेदस्वीकारात्‌।ब्रह्मोद्भूतंशक्त्यात्मनाचब्रह्म
जगद्रूपतयापरिणमतइत्युभयमप्युपपद्यतेआदौ
स्वकार्य्यभूमिब्रह्माण्ड सृष्टेःप्राक्‌अपांसृष्टिश्चेयंमह
दहंकारतन्मात्रक्रमेणबोद्धव्यामहाभूतादिव्यञ्जय
न्नितिपूर्वाभिधानात्‌।अनन्तरमपिमहदादिसृष्टेर्वक्ष्य
माणत्वात्तास्वप्सुबीजंशक्तिरूपंआरोपितवान्‌॥८॥
हैममिवहैमंशुद्धिगुणयोगात्‌॰ सहस्रांशुरादित्यस्त
त्तुल्यप्रभंतस्मिन्नण्डेहिरण्यगर्भोजातवान्येनपूर्वज
न्मनिहिरण्यगर्भोहमस्मीतिभेदाभेदभावनयाप
रमेश्वरोपासनाकृतातदीयंलिङ्गशरीरावच्छिन्नजी
वमनुप्रविश्यस्वयंपरमात्मैवहिरण्यगर्भरूपत
याप्रादुर्भूतः॥९॥

यत्तदितिसर्वनामाभ्यांलोकवेदादिसर्वप्रसिद्धम्प
रमात्मानंनिर्दिशतिकारणंसर्वोत्पत्तिमतांअव्यक्तं

qualitatum unitate aequali foecunda (*pradhāna*) vocis haud (est) expers. Non existit vox, quod audit, hoc vocis expers. Hic Sūtri sensus. *Ex corpore proprio;* cujus forma non manifestata, non manifestatum. — *Prakṛitis* (natura) quidem est *hoc* (*tad*) et *hujus* corpus animale. Per eum, a quo vox non manifestata est, sensuum actionibus ad quinque elementorum rationem ortis, *Manas* in sensibus potens vivit. Qui in operis ignorantia manent, etiam per substantiae spiritualis formationem potentiae (*Śaktis*) spiritu stantes dicuntur, quia propriam sibi faciunt cum Brahmo non manifestati differentiam (disjunctionem) et unitatem. *Brahmum* duplicitatis expers est, per *Śaktis* autem spiritum ex mundi specie in formae mutatione. Ita quidem utrumque intelligitur. *In principio* a se creandae terrae Brahmum, ante ovi (Brahmici) creationem aquarum creatio. Eaque ut *Magnum* ex progressu momentorum, quae *tad* (hoc) per *Ahankāram* (*Ego* sui facientem) init, intelligenda. Magna elementa et reliqua manifestavit. Prima enim ita (*Mahābhūtani*) compellantur. Quo quippe modo continuo Magnum et reliqua in creatione se consequuta sint, dicendum. *In his* aquis semen potentiae (*Śaktis*) speciem habens (potens) emisit (deposuit).

I. 9.

Aureum, aurei instar, puritatis quippe qualitates uniendo. — *Mille radiis lucens* sol, hujus instar elucescens. *In hoc ovo* foetus aureus productus. Unde in prima nativitate foetus aureus (cogitavit): *Ego sum;* in unitatem disjunctionem (unitatem et differentiam) deducendo, supremo domino servitium factum. Hujusmodi vitam, sexus corpore dissectam, quum iniisset, a se ipso supremus quidem spiritus sub specie foetus aurei (*Brahmae*) manifestus factus est.

I. 11.

Quod hoc etc. nominibus universalibus in mundo vaedisque et alias penitus agnitum spiritum supremum demonstrat, *caussam effi-*

बहिरिन्द्रियागोचरंनित्यंउत्पत्तिविनाशरहितंवेदा
न्तसिद्धत्वात्सत्स्वभावं।प्रत्यक्षाद्यगोचरत्वात्।
असत्स्वभावमिव।अथवासद्भावजातमसद्भावःतयो
रात्मभूतम्।तथाचश्रुतिः।एतदात्म्यमिदंसर्व
मिति॥११॥

ब्रह्माआत्मनःपरमात्मनःसकाशात्तेनरूपेणमनउद्भू
तवान्परमात्मनएवब्रह्मस्वरूपेणोत्पन्नत्वात्परमा
त्मनएवचमनःसृष्टिर्वेदान्तदर्शनेनप्रधानात्।तथा
चश्रुतिःएतस्माज्जायतेप्राणोमनःसर्वेन्द्रियाणिच।खंवा
युर्ज्योतिरापश्चपृथ्वीविश्वस्यधारिणी।मनश्चश्रुतिसि
द्धत्वात्युगपज्ज्ञानानुत्पत्तिलिङ्गाच्चसत्अप्रत्यक्ष
त्वादसदितिमनसःपूर्वमहङ्कारतत्त्वंअहमितिअभि
मानाख्यकार्ययुक्तंईश्वरंस्वकार्यकारणक्षमम्॥१४॥
महान्तंइतिमहदाख्यतत्त्वंअहङ्कारात्पूर्वम्परमात्म
नएवाव्याकृतशक्तिरूपप्रकृतिसहितादुद्भूतवान्
आत्मनउत्पन्नत्वातआत्मानमात्मोपकारकत्वाद्वा
यान्यभिहितानिअभिधास्यन्तेचतान्युत्पत्तिमन्ति
सर्वाणिसत्त्वरजस्तमोगुणयुक्तानि।विषयाणांशब्द

cientem, universi productionem (originem). *Non manifestum*; non sensus objectum; *aeternum*, absque ortu et occasu, ad vaedantae doctrinam. *Existens*, in se habens substantiam (naturam) propriam, quum non sit visus aut alterius sensus objectum. *Non existens*, substantiam propriam imitando. Quod quippe ex substantia existentis natum est, hoc est non existentis substantia. Ex utroque, spiritus ens (spiritu factum). Atque sic vaedae: Istud spiritale hoc universum.

I. 14.

Brahma spiritu; e supremi spiritus luce unita, cum hac specie mentem (*manas*) eduxit. E spiritu supremo quidem quia Brahmum cum specie sua eluxit (exorsum est), e spiritu supremo etiam mentis creatio; ad *Vaedāntae Darsánum* ex praedestinatione (ex praecedenti qualitatum ratione, natura essentiali, statu superiori). Ita et Śrutis: Inde nascitur vita, mens omnesque sensus, aether, aer, lux et aqua Prīthvique (terra) universum sustinens. *Manas* vero ex auditus perfectione, eodem simul tempore, quum in scientia absoluta indicium illius habeat, quod non est ortum, (aeternitatis signum). Et *Existens* est, ex impercepti statu (ejus, quod intuitum fugiat) *non existens* etc. Ex mente (*manas*) prius *Ahankārae* principium. *Aham* (ego) actui, qui conscientia (adfectus etiam et arrogantia) nuncupatur, par aptumque. *Dominum*, qui proprio efficiendo caussa sufficiens.

I. 15.

Magnum etc. magnum, quod appellatur, principium substantiale (*tattvum*) ante *Ahankāram* prius, eduxit e spiritu supremo, qui cum Prakrite, cujus potentiae forma nondum est manifestata, conjunctus est; ob spiritus producendi vim (productionem); *spiritum* (extulit), et ob spiritus adjumentum (servitium), quae dicta sunt et dicentur entia, quae ad rerum ortum spectant, omnia, cum qualita-

स्पर्शरूपरसगन्धानांग्राहकाणिशनैःक्रमेणवेदान्त
सिद्धेनश्रोत्रादीनिद्वितीयाध्यायवक्तव्यानिपञ्चबु
द्धीन्द्रियाणिचशब्दात्पञ्चपाय्वादीनिकर्मेन्द्रियाणि
शब्दतन्मात्रादीनिचपंचोत्पादितवान्।ननुअभिध्या
नपूर्वकसृष्ट्यभिधानाद्वेदान्तसिद्धान्तएवमनोरभि
मतइतिप्रागुक्तन्तत्रसङ्गच्छते।इदानींमहदादिक्र
मेणसृष्ट्यभिधानाद्वेदान्तदर्शनेनचपरमात्मनएवाका
शादिक्रमेणसृष्टिरुक्तातथाचतैत्तिरीयोपनिषत्।तस्मा
द्वाएतस्मात्आत्मनआकाशःसम्भूतःआकाशाद्वायुः
वायोरग्निःअग्नेरापअद्भ्यःपृथिवीति।उच्यते।प्रकृति
तोमहदादिक्रमेणसृष्टिरितिभगवद्भास्करीयदर्शनेप्यु
पपद्यते।अव्याकृतमेवप्रकृतिरिष्यतेतस्यचसृष्ट्यु
न्मुखत्वंसृष्ट्याद्यकालयोगरूपन्तदेवमहत्तत्त्वन्तोब
हुस्यामितिअभिमानात्मकेक्षणकालयोगित्वमव्याकृ
तस्याहङ्कारतत्त्वम्।ततआकाशादिपञ्चभुतसूक्ष्माणि
क्रमेणोत्पन्नानिपञ्चतन्मात्राणिततस्तेभ्यएवस्थूला
न्युत्पन्नानिपञ्चमहाभूतानिसूक्ष्मस्थूलक्रमेणैवका
र्योदयदर्शनादितिनविरोधः।अव्याकृतगुणत्वेपिस
त्त्वरजस्तमसांसर्वाणित्रिगुणानीत्युपपद्यतेभवतु
वासत्त्वरजस्तमःसमनारूपैवमूलप्रकृतिः।

tibus, luce, calore et caligine conjuncta. Organa, quibus sensuum objecta, sonus, tangendum, forma et color externus, gustandum odorandumque comprehenduntur, unum post alterum ex ordine, qui Vaedāntae probatur, aurem et reliqua, ac, quae in lectione secunda dicenda, quinque sensus interni (rationis) organa, quinque a sono incipiendo, pedes et reliqua actionum organa, atque, ut sono et reliquis respondeant, quinque eduxit momenta (materias). Nonne quia a cupidine prima creatio nuncupatur, in Vaedānta et Siddhānta, similiter in Mani sententia? Ita supra dictum, quod eodem collineat, quum hoc modo ex ordine a *Mahat* (Magno) et ultra progrediendo creationem enarret. Etiam in *Vaedānta Darśana* a spiritu supremo creatio ita profertur, ut ab *Ākāsa* (aethere) et ultra procedatur. Nec aliter habet *Aittirija upanishad*, ubi sic: Ab hoc spiritu aether (*ākāsa*) ortus, ab aethere aer, ab aere ignis, ab igne aquae, ab aquis terra (*prīthivi*). A natura (ad naturae ordinem) procedendo a *Magno* et ultra creatio (facta est). Sic etiam docetur in *Bhāskarae Darśana*. — Non manifestatum ut (occulte vero) Prakṛitis prodit. Atque huic est in creatione sursum visio (vultus erectio), quae speciem habet conjunctionis temporum in creatione primorum. Hoc (imperceptum) autem magnum *Tattvum* (naturae substantia, principium), inde entium multitudo. Conjunctio temporum, quae intuitu adfectus (conscientiae) spirituali efficitur, non manifestati est Ahankārae principium substantiale. Inde aether et reliqua, quinque rerum substantiae spirituales (ideae, *sūkshmāni*) eodem ordine natae, quinque earum momenta (objectorum genera, matrices, *mātrāni*) hinc, ab iisdem etiam corpora visibilia (*Sthūlāni*) exorta, quinque entia magna (elementa); ad ordinem quidem substantiarum spiritualium et materiarum visibilium intuendo finis originem sic nulla invenitur contradictio. Quum etiam non manifestata qualitatum naturam habeant, lucis nempe coloris et caligiuis; omnia entia his tribus qualitatibus instructa esse sequitur. Esto sane ex luce, calore et caligine aequalis forma; (quae est) radicum natura (originum Prakṛitis).

भवन्तुचतत्त्वान्तराण्येवमहदहंकारतन्मात्राणितथा
पिप्रकृतिर्ब्रह्मणोऽनन्येतिमनोःस्वरसः।तथोवक्ष्य
ति।सर्वभूतेषुचात्मानंसर्वभूतानिचात्मनीति।तथाए
वंयःसर्वभूतेषुपश्यत्यात्मानमात्मना।ससर्वस
मतामेत्यब्रह्माभ्येतिपरम्पदमिति॥१५॥
तेषांषणाम्पूर्वोक्ताहंकारस्यतन्मात्राणाञ्चयेसूक्ष्मा
अवयवास्तान्आत्ममात्रासुषणांस्वविकारेषुयोजयि
त्वामनुष्यतिर्यक्स्थावरादीनिसर्वभूतानिपरमात्मा
निर्मितवान्तत्रतन्मात्राणांविकारःपञ्चमहाभूतानिअ
हंकारस्येन्द्रियाणिपृथिव्यादिभूतेषुशरीररूपतयापरि
णतेषुतन्मात्राहंकारयोजनांकृत्वासकलस्यकार्यजा
तस्यनिर्माणंअतएवामितौजसांअनन्तकार्यनिर्माने
नातिवीर्यशालिनाम्॥१६॥
यस्मान्मूर्तिःशरीरन्तत्सम्पादकाअवयवाःसूक्ष्मास्तन्
मात्राहंकाररूपाःतस्यब्रह्मणःसप्रकृतिकस्यइमानि
वक्ष्यमाणानिभूतानिइन्द्रियाणिचपूर्वोक्तानिकार्यत्वेना
श्रयन्तितन्मात्रेभ्योभूतोत्पत्तेः।तथाचपठन्तिप्रकृ
तेर्महांस्ततोहंकारस्तस्माद्गणश्चषोडशकःतस्माद
पिषोडशकात्पञ्चभ्यःपञ्चभूतानि।तस्मात्तस्यब्रह्म
णोयामूर्त्तिःस्वभावस्तान्तथापरिणतामिन्द्रियादिशा
लिनींलोकाःशरीरमितिवदन्तिषडाश्रयणाच्छरीरं

Sunto, quae principio substantiali interna sunt, etiam magni *Ahaṅkārae* ea momenta. Sic quidem Prakṛitis a Brahmo non est diversa. Ita proprius Mani sensus. Quare affirmat et in omnibus entibus spiritum et in spiritu entia universa. Similiter etiam: qui in omnibus entibus videt spiritum per spiritum, hic, quum omnium aequalitatem inierit, ad Brahmum accedit, quod est supremum fastigium.

I. 16.

In istis sex supra dicti Ahaṅkārae momentis Brahmicis collectis substantialia (sunt) momenta. Quae quum spiritus supremus in spiritus momentis, ad quorum ductum sex illa formam suam mutant, conjunxit, efformavit homines, animalia (per hominem oblique movens) ac omnia stabilia et reliqua. Ubi *hujus* (Brahmi) momentorum transformatio; quinque magna entia fiunt *Ahaṅkārae* sensus. Quum in Prīthive (terra) et reliquis hujus generis entibus, per corporis formationem maturis (inclinatis) factae sint Brahmi momentorum in *Ahaṅkāra* conjunctiones (collocationes); etiam fit universi ad finem (opus perficiendum) geniti efformatio (dimensa productio) Hinc quidem ait: *Virium immensae efficacium*; quippe quae finem infinitum efformando efficientia omnem superant virtutem.

I. 17.

Unde imago (divina) corpus organicum (*Śarīrum*); quibus hoc obtinetur (commovetur), membra substantialia; *hujus* (*tad*) momenta sex, quae *Ahaṅkārae* speciem habent, hujus Brahmi sunt cum Prakrite conjuncti. Haec entia dicenda sensusque supra nuncupati per destinationem ad finem adsistunt *hujus* momentis a rerum ortu. Quare etiam legunt: A *Prakrite Magnus*, hinc *Ahaṅkāra*, inde copia (*gaṅa*, geniorum classes) quoque sedecimum efficiens, atque hinc a sedecimo ex quinque quinque entia. Inde hujus Brahmi quae imago substantia (essentia) propria, hanc ita maturatam (inclinatam), sensibus etc.; resplendentem (efficacem) homines *Śarīrum* dicunt.

इतिशरीरनिर्वचनेनानेनपूर्वोक्तोत्पत्तिक्रमएवदृ
ढीकृतः॥१७॥

पूर्वश्लोकेतस्येतिप्रकृतम्ब्रह्मात्रतदितिपरामृष्य
तेतद्ब्रह्मशब्दादिपञ्चतन्मात्रात्मनावस्थितंमहाभू
तान्याकाशादीनिआविशन्तितेभ्यउत्पद्यन्तेसह
कर्मभिःस्वकार्यैस्तत्राकाशस्यावकाशदानंकर्मवा
योर्व्यूहनंविन्यासरूपन्तेजसःपाकोऽपांसंग्रहणम्पि
ण्डीकरणरूपम्पृथिव्याधारणंअहंकारात्मनावस्थितंब्र
ह्ममनआविशत्यहंकाराद्उत्पद्यतइत्यर्थःअवयवैः
स्वकार्यैःशुभाशुभसंकल्पसुखदुःखरूपैःसूक्ष्मैर्बहि
रिन्द्रियागोचरैःसर्वभूतकृत्सर्वोत्पत्तिनिमित्तंमनोज
न्यशुभाशुभकर्मप्रभवत्वाज्जगतः अव्ययमवि
नाशि॥१८॥

तेषांपूर्वप्रकृतीनांमहदहंकारतन्मात्राणांसप्तसंख्या
नाम्पुरुषादात्मनउत्पन्नत्वात्ःतद्वृत्तिग्रह्यत्वाच्चपुरु
षाणांमहौजसांस्वकार्यसम्पादनेनवीर्यवतांसूक्ष्मा

a sex refugiis (mansionibus) *Śarīrum*. *Śarīro* hoc enuntiato supra dictae rerum originis ordo etiam solidatus est.

I. 18.

In śloka praecedente per vocabulum *hujus* indicatur Brahmum absolutum (in naturae consummatione). Nunc *hoc* refertur. Hoc Brahmum, quod extat per spiritum momentorum ipsius quinque, quibus sonus et reliqua sensuum objecta respondent, aether et caetera entia magna (*elementa*) ingrediuntur; ad ea ascendunt cum actionibus (functionibus liberis), quae ab ipsis ex propria natura perficiendae sunt (quae a *spiritu* substantiam individuam habent). Hinc *Ākāsae* (adlucendi actioni) respondet dilucendi (elucendi) munere actus; aeri structura, dispositione (ordinatio collectione) formata; luci maturitas (maturandi vis); aquis complexio, in massam coagulandi apta; terrae solidatio (basis, sustentatio). Brahmum, quod per Ahaṅkārae spiritum exstat, quum mens intravit, ex Ahaṅkāra exoritur (nascitur). Hic sensus. *Cum membris*, quae naturam ex spiritu (ex se) individuam habent, et ad finem cum proprium tum essentialem collocatae sunt (*svakārjah*), quae quum ex luce felici et infelici caligine apte imaginata sint ac efformata, habitum doloris voluptatisque capacem habent. *Substantialibus* (quae potestates substantiales), quae ut externa sensuum objecta percipi non possunt. *Omnia entia creans*, omnis originis caussa mens, quia mundus est locus et fons (caussa) generationis operum, quae luce felici ac caligine infelici producenda sunt. *Immutabile*, non periturum.

I. 19.

Horum entium, quae primo a natura creata sunt, atque per magnum Ahaṅ*kā*ram in hoc (Brahmo) momenta sua habent; quae numero *septem*, nam *Purusha* (persona) ex spiritu ortus est, ejus autem versatio simul accipi debet. *Purusharum vi magna pollentium*, quia liberam ac substantialem agendi potestatem obtinuerunt,

यामूर्त्तिमात्राशरीरसम्पादकभागास्ताभ्यइदंजगत्
नश्वरंसम्भवत्यनश्वरातयत्कार्यंतद्विनाशिस्वका
रणेलीयतेकारणान्तुकार्यापेक्षयास्थिरम्परम्कार
णान्तुब्रह्मनित्यमुपासनीयमिति०॥१९॥
तेषांचाकाशादिक्रमेणोत्पत्तिक्रमः१शब्दादिगुणाव
त्ताचवक्ष्यते१तत्राद्यस्याकाशादेर्गुणंशब्दादि
कंवाय्वादिःपरःपरःप्राप्नोति१एतदेवस्पष्टयतियो
यइति१येषांमध्येयोयोयावतांपूरणोयावतिथःसस
द्वितीयादिःद्वितीयोगुणःतृतीयस्त्रिगुणः०एतेनैतदुक्तं
भवतिआकाशस्यशब्दगुणःवायोःशब्दस्पर्शौतैजसः
शब्दस्पर्शरूपाणिअपांशब्दस्पर्शरूपरसाःभूमेःशब्दस्प
र्शरूपरसगन्धाः०॥२०॥
आदौसृष्ट्यादौवेदशब्देभ्यएवावगम्यनिर्मितवान्हिर
ण्यगर्भरूपेणावस्थितःभगवताव्यासेनापिवेदमीमां
सायांवेदपूर्विकैवजगतस्सृष्टिर्व्युत्पादिता१तथाचशा
रीरकसूत्रंशब्दइतिचेन्नातःप्रभवात्प्रत्यक्षानुमानाभ्यां
अस्यार्थः१देवतानांविग्रहवत्वेवैदिकेवआदिशब्देदेवता
वाचिनिविरोधःस्यातवेदस्यादिमत्वप्रसङ्गादितिचेन्नास्ति

potentium. *Substantiales* potestates sunt, quae in *śarīro*, *divinae imaginis momentis* id instruendo, partem tenent. Ab iisdem *hic mundus* (*dshagat* movens) periturus oritur a non perituro. Id, cujus productio, efficienda (*kārjam*, effectus), caducum, in proprio agente (spiritus actu) dissolvitur. Caussa vero agens respectu effectus permanet. Suprema autem caussa Brahmum aeternum, cui serviendum.

I. 20.

Eorum (*purusharum*) autem originis ordo (determinatus) per *Ākāśae* et reliquorum ordinem. Atque hinc, quem sonus et reliqua gradum qualitatis et temperiem habeant, describitur. Unde a *praecedente* ejus qualitatem, sonoram ab *Ākaśa*, accipit *Vājus*, et sic reliqui, quisque a priori. Hoc autem explicat per *qui*, *qui* etc. Ex eorum medio (justa mensura) quantusquisque quatenus completus hic idem secundus etc., semper eatenus eodem in gradu et temperie imbutus secunda qualitate, tertia etc. Quo hoc asseritur: Aetheri est qualitas soni; aeri sunt qualitates soni et tactus; luci qualitates soni, tactus et formae; aquis - soni, tactus, formae et gustatus; terrae - soni, tactus, formae, gustatus et odoratus. —

I. 21.

In *principio*, i. e. in creationis principio, ex scientiae verbis quidem conceptis efformavit ipse, quum fetus aurei (substantialis) forma exstaret. A felici *Vjāsa* vero quum scientiae (vaedarum) veritas investigatur (*Mīmānsa*), mundi creatio, ut vaedam reipsa praecedens, profertur. Itaque si *śarīrika* (corporis organici) norma esse in voce dicatur, non tamen idcirco ex formationis caussa et vi per evidentiam et ratiocinationem sensus ejusdem (normae) pateat? Si autem ponamus Daevarum statum corporalem vaedae conformatum et primam vocem a Daevata esse pronuntiatam, hic foret contradictio. Verum etsi vaedam priorem esse sequatur, contradictio tamen est

विरोधः।कस्मादतःशब्दादेवजगतःप्रभवादुत्पत्तेःप्रल
यकालेपिसूक्ष्मरूपेणपरमात्मनिवेदराशिःस्थितः
सइहकल्पादौहिरण्यगर्भस्यपरमात्मनएवप्रथ
मदेहिमूर्त्तेर्मनस्यवस्थांतरमनापन्नःसुषुप्तप्रबुद्ध
स्येवप्रादुर्भवतितेनप्रदीपस्थानीयेनसुरनरतिर्यगा
दिप्रविभक्तंजगत्अभिधेयभूतंनिर्मिमीतेकथमि
दङ्गम्यतेप्रत्यक्षानुमानाभ्यांश्रुतिस्मृतिभ्यामित्य
र्थः प्रत्यक्षंश्रुतिरनपेक्षत्वात्।अनुमानंस्मृतिरनुमीय
मानश्रुतिसापेक्षत्वात्॥ २१॥

प्राणिनामिन्द्रादीनांकर्मणाआत्मास्वभावोयेषान्तेषा
म्प्राणिनाञ्चग्रावादीनान्देवानांसाध्यानाञ्चदेवविशेषा
णांसमूहंयज्ञञ्चज्योतिष्टोमादिकंकल्पान्तरेप्यनुमीय
मानत्वान्नित्यंसाध्यानाञ्चगणस्यपृथग्वचनंसूक्ष्म
त्वात्॥ २२॥

धर्मोयज्ञादिःसर्वकर्त्तव्यःअधर्मोब्रह्मवधादिःसनक
र्त्तव्यःइतिकर्मणांविभागायधर्माधर्मौव्यवेचयत्पृ
थक्केनाभ्यधात्।० धर्माधर्मफलभूतैर्द्वन्द्वैःपरस्पर

nulla. Qua ergo voce? Quae etiam caussa et fons originis mundi. Nam solutionis (unionis) tempore cum substantiae spiritualis forma in spiritu supremo stetit vaedarum (scientiarum) collectio. Haec tum in *Kalpae* principio, a fetus quidem substantialis spiritu supremo non fuit non obtenta in iis, quae sub primi incorporati imagine divina in mente exstarunt. Sopiti (e somno ad conscientiam) experrecti instar manifestus fuit. Ab hoc luminis statum figente per deos, homines et animalia praedispositus est mundus. Nominis ens praemetiendo efformat. Quomodo hoc attingitur (sumitur)? Per evidentiam et ratiocinationem, quae sunt in *Śrute* (auditione, scientia audita, percepta vaedis) et in *Smṛite* (recordatione, legum traditione, usu tradito, lege). Hic sensus. Evidentia est *Śrutis* (auditio, perceptio), quia non nisi intuitu capitur; ratiocinatio *Smṛitis*, eo quod argumentis deducendo (probando) Śrutis una respici debet.

I. 22.

Opera animantium sentientumque potestatum, quarum caput est Indra, et quarum substantia naturalis est spiritus, animantium etiam montanorum etc., numinum quoque ethicorum (*Sādhjānām*, quibus finis perficiendus, absolvendorum, absolutorum), deorum classium (duodecim) distinctarum copiam, et *Jadshňam* sacrificium, quo comprehenduntur omnia, in quorum numero primum est id, quod stellarum (lucium) multitudini offertur, quae quidem omnia per *Kalpam* integram ex ordine observanda. Deorum autem perpetuo absolvendorum (ethicorum) classis distincte nominatur propter earum naturam substantialem.

I. 26.

Dharma, qui per *Jadshňam* (sacrificium) ante omnia fit, ab omnibus perficiendus; *Adharma*, qui ante omnia Brahmi caede, evitandus. Ita ad actiones distinguendas Dharmam et Adharmam separavit, separando enuntiavit. Copulationibus, quae per Dharmae et

विरुद्धैःसुखदुःखादिभिरिमाःप्रजाःयोजितवान्आदि ग्रहणात्कामक्रोधरागद्वेषक्षुत्पिपासाशोकमोहा दिभिः॥२६॥

दशार्द्धानाम्पञ्चानांमहाभूतानांयाःसूक्ष्माःपञ्चत न्मात्ररूपाविनाशिन्यःपञ्चमहाभूतरूपतयाविपरि णामिन्यःताभिःसहउक्तंवक्ष्यमाणंचेदंसर्वमुत्पद्यते अनुपूर्वशःक्रमेणसूक्ष्मात्स्थूलंस्थूलात्स्थूलत रम्० कदाचित्तत्त्वनिरपेक्षास्यात्॥२७॥

सप्रजापतिर्यंजातिविशेषंव्याघ्रादिकंयस्यांक्रि यायांहरिणमारणादिकायांसृष्ट्यादौनियुक्तवान्स जातिविशेषःपुनःपुनरपिसृज्यमानःस्वकर्मवशेन तदेवाचरितवान्।एतेनप्राणिकर्मसापेक्षम्प्रजापते रुत्तमाधमजातिनिर्माणंनरागद्वेषाधीनमितिदर्शि तम्।अतएववक्ष्यतियथाकर्मतपोयोगात्सृष्टंस्था वरजङ्गममिति॥२८॥

हिंस्रंकर्महिंस्रादेःकरिमारणादिकंअहिंस्रंहरिणादेः मृदुदयाप्रधानंविप्रादेःक्रूरंक्षत्रियादेःधर्मोयथाब्र ह्मचार्यादेःगुरुशुश्रूषादिःअधर्मोयथातस्यैवमांस मैथुनसेवादिः।ऋतंसत्यन्तच्चप्रायेणदेवानांअनृत मसत्यंतदपिप्रायेणमनुष्याणांतथाचश्रुतिःसत्य वाचोदेवाअनृतवाचोमनुष्याइतितेषांमध्येयत्कर्म

Adharmae fructus fiunt, sibi invicem oppositis, voluptate et dolore etc. adfectis has gentes junxit; ex primo conceptu, per cupidinem et iram, amorem et odium, famen et sitim, tristitiam et stuporem etc.

I. 27.

Decem dimidiorum; nempe quinque magnorum entium (elementorum) quae substantiae spirituales, Brahmi quinque momentorum speciem habentes, et transformatae, scilicet per magnorum quinque entium formationem abeundo in species oppositas. Cum his dictum et dicendum totum exoritur, unum post alterum per ordinem, ex spirituali substantia corpus materiale, ex hoc id, quod materia crassiori constat, etc.

I. 28.

Hic gentium dominus quod genus determinatum e. c. trigides, in qua occupatione e. c. gazellas necandi, in creationis principio imaginatus est, (quam - illi injunxit), idem genus iterum iterumque creatum, hanc etiam propria agendi voluntate exercuit. Quo fit, ut animantium opus cum respectu, gentium domino pro summis et infimis generibus dimensum sit et efformatum, non pendens ab ira et odio, quod monstratur. Unde etiam ait: Quomodo opus ex unione cum creantis ardore, creatum stabile et mobile ita etc.

I. 29.

Noxium opus a noxa etc. e. c. elephantes caedendo; *innocuum* e. c. gazellae; *mite* lenitatis natura, e. c. Brahmańae; *crudum*, e. c. Kshatrijae; *Dharma*, quemadmodum Brahmātshārjae potissimum e. c. obedientia, praeceptori spirituali praestita, *Adharma*, e. c. carni copulaeque deditorum servitium; *verum*, aequalitas, idque per statum (frequentiam) deorum; *falsum*, iniquitas (differentia), hoc vero per statum hominum. Ita vaedae: Veritatis vox divina, falsitatis vox humana. Quorum in medio (indifferentia) quod opus cuivis a gen-

सप्रजापतिःसर्गादौयस्याधारयतस्मिष्टमुत्तरकालम
पिसतत्वकर्मप्राक्तनादृष्टवशात्स्वयमेवभेजे॥२९॥
यद्यपिनित्यज्ञानानन्दस्वरूपेपरमात्मनिनसुष्ठापस्त
थापिजीवधर्मोयमुपचर्यते॥५४॥
अयंजीवस्तमोज्ञाननिवृत्तिंप्राप्यबहुकालमिंद्रियादि
सहितस्तिष्ठतिनचात्मीयंकर्मश्वासप्रश्वासादिकंकरो
तितदमूर्त्तितःपूर्वदेहादुत्क्रामतिअन्यत्रगच्छतिलिं
गशरीरावछिन्नस्यजीवस्यउद्गमात्तद्गमनमप्युप
पद्यते।तथाचोक्तंबृहदारण्यके।तमुत्क्रामंतम्प्रा
णोऽनूत्क्रामतिप्राणमनूत्क्रामंतंसर्वप्राणाअनूत्क्रा
मन्ति।प्राणाइन्द्रियाणि॥५५॥
अणिमात्राःपुर्यष्टकरूपायस्यसोऽणुमात्रिकः।पुर्य
ष्टकशब्देनभूतादीन्यष्टावुच्यन्ते।तदुक्तंसनन्दनेन।
भूतेंद्रियमनोबुद्धिवासनाकर्मवायवः।अविद्याचा
ष्टकम्प्रोक्तंपुर्यष्टमृषिसत्तमैः।ब्रह्मपुराणेप्युक्तम्।
पुर्यष्टकेनलिंगेनप्राणाद्येनसयुज्यते।तेनबद्धस्य
वैबन्धोमोक्षोमुक्तस्यतेनतु।यदाणुमात्रिकोभूत्वास
म्पद्यस्यात्सुवृक्षादिहेतुभूतञ्चशरीरमानुषादिकारणं

tium domino in creationis principio conceptum (generatum), in extremo quidem creationis tempore huic operi etiam ex voluntate originarie (ante) non percepta, ipse se sponte tradidit.

I. 54.

Si vero, quum spiritus supremus ex scientia aeterna voluptatis forma gaudeat, non sit somnus profundus, tum quidem hic vitae dharma exercetur.

I. 55.

Haec vitae substantia (spiritus vitae) *caliginem*, i. e. scientiae involutionem assequuta, cum sensuum et actionum organis multo stat tempore, neque proprium opus spirituale spirandi etc. peragit. *Tum* ab imagine, corpore priori *ascendit*, alibi vadit. Ex vitalis substantiae a sexus corpore separatae ascensu, hujus quidem itio intelligitur. Itaque dicitur in *Brihadarańjaka*: Hunc ascendentem vita sequens ascendit, vitam sic ascendentem omnes spirationes consequendo ascendunt, post spirationes sequuntur sensuum et actionum organa.

I. 56.

Cujus momenta substantialia sunt in corpore ad octo formata, hic (spiritus vitalis, vita substantialis) momentorum substantialium rationem habet. Formula: In corpore ad octo formata, exprimuntur octo entia etc. Hoc dictum a *Sanandana*: Elementa, sensus, mens, ratio, recordatio (imaginatio), opus, spiratio, et ignorantia (caligo) octavo dicto in corpore octo a Rishibus optimis. Et in Brahmapurana: Per id, quod in corpore octo rationem habet, signum, per quod ex spiratione hic jungitur (aptus fit, meditatur), eodem quoque ligati quidem est vinculum, eo etiam soluti libertas. Quum (vitae substantia) ita facta sit, ut momentorum substantialium rationem habeat, i. e. quum congruat, perfecta sit; — stabile, quod arborum etc. caussa facta est, mobile, quod hominum principium est, semen in-

बीजम्प्रविशत्यधितिष्ठतितदासंसृष्टः पुर्यष्टकयुक्तो मूर्त्तिस्थूलदेहान्तरंकर्मानुरूपंविमुञ्चतिगृह्णा ति॥५६॥

नियुक्तिरेवमनःसृष्टिः।तथाचपुराणेश्रूयते।मनः सिसृक्षयायुक्तंसर्गायनिदधेपुनरिति।अथवा मनःशब्दोयंमहत्तत्त्वपरएवयद्यपितन्महाप्रल यानन्तरमुत्पन्नंमहान्तमेवववचत्यादिनासृष्टिरपि तस्योक्तातथाप्यनुक्तम्भूतानामुत्पत्तिक्रमन्तद्गु णांश्चकथयितुम्महाप्रलयानन्तरितामेवमहदा दिसृष्टिंभूतसृष्टिंचहिरण्यगर्भस्यापिपरमार्थत्वात् तत्कर्तृतामनुवदतिएतेनेदमुक्तम्भवतिब्रह्मामहा प्रलयानन्तरितसृष्ट्यादौपरमात्मरूपेणमहदादि तत्त्वानिजगत्सृष्ट्यर्थंसृजतिअतएवशेषेववक्ष्यतिइ त्येषासृष्टिरादितइतिअवांतरप्रलयानन्तरन्तुमनः प्रभृतिसृष्टावभिध्यानक्रमेणैवप्राधम्यप्राप्तिरित्येषा सृष्टिरादितः॥७४॥

सृष्टिंकरोतिपरमात्मनःस्रष्टुमिच्छयाप्रेर्यमाण न्तस्मादाकाशमुत्पद्यतेतञ्चपूर्वोक्तानु

tret, superstes vegeat (praestet); tum qui una missus (creatus), cum eo, quod in corpore octo rationem habet, conjunctus, imaginem in corpore crassiori internam (superiorem) ad opus formatam solvit, capit.

I. 74.

Injunctio (collectio, sui conscientia, conjunctio, quae fit cogitando) est *Manasis* (mentis) creatio. Itaque in Puraṅa auditur: *Manas* creandi desiderio junctum pro creatione iterum continuit. Vox autem *Manas* vel ipsi formulae *mahātattvum* (principium magnum) praestat. Verum siquidem, quum post hujus (universi) magnam solutionem (unione factam) continenter (proxime) ortum eundem etiam Magnum dicat etc., creatio sane ejus narretur; hoc quoque modo ad narrandum ordinem, qui, quo entia creata sint, non est expressus, eorumque qualitates, declarat, quae post magnam solutionem continenter (directo) inita sit, creationem Magni (et reliquorum) primam, elementorum (*bhūta* vivi facti) creationem, atque ex *Hiraṅjagarbhae* (Brahmae) quidem suprema essentia (cupidine, intentione) ejusdem creandi naturam et vim. Unde dictum est: Brahma ab initio creationis, quae post magnam solutionem continenter sequuta est, in supremi spiritus forma Magni et reliquorum principia creandi caussa creavit. Quare (congruenter) sic in reliquo (postea) dicit: *Ita haec ccreatio primitus* (sl 78). Post differentiarum reflexarum (externarum, *avantara*) solutionem unione factam continenter, quoque *Manasis* et reliquorum creatione continuata, per nuncupandi ordinem etiam principatus (locus prior) obtinetur (exprimitur); nempe: haec creatio primitus (ab initio facta).

I. 75.

Creationem exserit e spiritu supremo per creandi desiderium concitatum. Inde *Ākāsúm* exsurgit, idque ex substantiali consequutione supra dicta ad ordinem *hujus* (Brahmi) momentorum, quem

सागदहंकारतन्मात्रक्रमेणाकाशस्यशब्दंगु
णांविदुर्मन्वादयः॥७५॥

प्रजापतिःपुनःपुनःकुरुतेसुखार्थाहिप्रवृत्तिःक्री
डातस्यचाप्तकामत्वात्नसुखार्थेतिइवशब्दःप्रयु
क्तःपरमेस्थानेऽनावृत्तलक्षणेतिष्ठतीतिपरमेष्ठी
प्रयोजनंविनापरमात्मनःसृष्ट्यादौकथंप्रवृत्तिरि
तिचेत्लीलयैवएवंस्वभावत्वादित्यर्थःव्याख्या
तुखिकरताडनादौतथाशारीरकसूत्रंलोकबहु
लीलाकैवल्यम्॥८०॥

रोगनिमित्ताधर्माभावादरोगाःसर्वसिद्धकाम्यफ
लाःप्रतिबन्धकाधर्माभावाच्चतुर्वर्षशतायुषश्च
स्वाभाविकमधिकायुःप्रापकधर्मवशादधि
कायुषोपिभवंति॰॥८३॥

कर्मणांचकाम्यानांफलविषयःप्रार्थनाब्राह्मणा
दीनाञ्चशापानुग्रहक्षमत्वादिप्रभावायुगानुरूपे
णफलन्ति॥८४॥

ut *Ahankāra* observet, necesse sst. Ākāśi qualitatem sonum norunt sapientes, quorum primus est *Manus* etc.

I. 80.

Progeniei (gentium) dominus *iterum iterumque facit.* Voluptatis enim caussa fit progressus (productio), ejusque lusus, quia (e quo) amoris cupidini satisfactum. (Attamen) non voluptatis caussa. Quare vox *iva* (instar) jungitur. In fastigio inacesso mutationum aditum non admittens, stat, qui est in summo. At sine applicatione (connexione, conjunctione protensa) quomodo a spiritu supremo progressus in creationis initio? Ita si (quaeratur, respondetur): Nonnisi per *Līlam* (lusum amatorium vel imitationem, quae fit blanditiis, gesticulationibus lusibusque amorem indicantibus, adsimilando spirationis vitaeque dominum); itaque ex propriae naturae statu (propriae originis intentione ac motu). Hic sensus. Interpretis instar in primo radiorum ictu. Hoc modo corporalis (substantialis) regula est per absolutam universitatem multiplicium amoris lusuum, quibus mundus vitae dominum imitatur.

I. 83.

Adharma, qui morbi caussa est, non existente, etiam morbo vacant, omni fruentes fructu perfecto, desiderabili. Quumque Adharma obstruens absit, quadringentorum annorum aetas locum habet. Ex potestate (intentione) enim virtutis, qua quae statum naturalem proprium excedit, aetas tribuitur, longaeviores evadunt.

I. 84.

Quae actionum desiderabilium fructibus distinguuntur, potentes (tendentes, directae) Brahmaṅum et reliquarum classium virtutes vovendi, benefaciendi, patiendi et aliae ad jugi cujusvis formam succedunt.

ब्राह्मणादिदेहजन्ममात्रमेवधर्मस्यशरीरमविनाशि यस्मादसौधर्मार्थेजातःधर्मानुगृहीतात्मज्ञानेन मोक्षायसम्पद्यते ॥ ९८ ॥

अस्मिन्कार्त्स्न्येनधर्मोऽभिहितइतिशास्त्रप्रशंसा कर्मणाञ्चविहितनिषिद्धानामिष्टानिष्टफलेवर्णा चतुष्टयास्यैवपुरुषधर्मरूपआचारःशाश्वतःपारम्पर्यागतःधर्मत्वेप्याचारस्यप्राधान्यख्यापनायपृथगनिर्देशःप्राधान्यमेवस्पष्टयति।आचारइति।युक्तोयत्नवान्आत्महितेच्छुःसर्वस्यात्मास्तीतिआत्मशब्देनआत्महितेच्छालक्ष्यते ॥ १०७ ॥ १०८ ॥

उक्तप्रकारेणाचाराद्धर्मप्राप्तिमृषयोबुद्ध्वातपसश्चांद्रायणादेःसमग्रस्यकारणमाचारमनुष्ठेयतयागृहितवन्तः ॥ ११० ॥

अस्यलोकसिद्धस्यात्मोपकारकत्वादात्मनः

I. 98.

Quod Brahmanae corpus in nativitate momentum (radicem) habet, ut Dharmae substantia (corpus) amitti (destrui) nequit. Ipse pro Dharma natus, per spiritus scientiam, quam a Dharma adjutus obtinet, libertatem felicem obtinet.

I. 107. 108.

Hic per formam universitatis absolutam (per systema) jus proponitur (lex promulgatur). Ita legis commendatio (promulgatio) et in actionum praeceptarum vetitarumque fructu cupito atque inviso (amoris et odii) per generum quaternionem quidem *Purushae Dharmae* (justitiae personalis) speciem habens *Ātshāra* ejusdem (mos vivus) aeternus, plene traditus et intellectus ex (mundo) transscendente. Etiam in legum natura Ātshārae vim et rationem, qua in spiritu Brahmico primitus sustinetur, nuncupando separatim praecipitur. Hanc vim et rationem (*prādhānjam*) expresse affirmat. — *Ātshāra* etc. *observantia deditus* i. e. studio adnisus; spiritus functionem (augmen, negotium) cupiens universi spiritus est (*v.* adnisus, in quo cupido sustinetur a spiritu; universi enim spiritus est). Spiritus vocabulo significatur cupido, quae a spiritu sustinetur (spiritus functi cupido, spiritum augendi desiderium).

I. 110.

Quum Rishes intellexissent, per similitudinem (destinandi, ante faciendi rationem) ab Ātshāra Dharmam consequendum, per observantiam coeperunt Ātshāram (morem aeternum) ut caussam omnis studii ardentis, quod Tshandrājanae exertione inchoat.

XII. 12.

Hujus, mundo perfecti (agniti) quem, quia a spiritu ut auctore (qui ipsi ope adest) operans juvatur ac tuetur, a spiritu *sarirum*

शरीराख्यस्ययःकर्मसुप्रवर्त्तयितातंक्षेत्रज्ञम्पाएड
तावदन्तियःपुनरेषव्यापारान्करोतिशरीराख्यः
पृथिव्यादिभूतारब्धत्वातभूतात्मैवेतिपाएडतै
रुच्यते॥१२॥
जीवशब्देयंमहत्परःयेनेतिकरणविभक्तिनिर्देशा
तउत्तरश्लोकेचतावुभौभूतसम्पृक्तौमहान्क्षेत्रज्ञ
एवचेतिततशब्देनप्रत्यवमर्षात्१शरीरक्षेत्रज्ञा
तिरिक्तोअन्तःशरीरंआत्माख्यत्वादात्माजीवाख्
यः सर्वक्षेत्रज्ञानंसहजआत्मातत्प्राप्तेःतस्यवि
नियोगात्येनाहंकारेन्द्रियरूपतयापरिणतेनकार
णभूतेनक्षेत्रज्ञः प्रतिजन्मसुखदुःखञ्चानुभवति॥१३॥
तौद्वौमहत्क्षेत्रज्ञौपृथिव्यादिपञ्चभूतसंपृक्तौवक्ष्य
माणंसर्वलोकवेदस्मृतिपुराणादिप्रसिद्धतयातमि
तिनिर्दिष्टंपरमात्मानमुत्कृष्टापकृष्टसत्वेषुव्यव
स्थितमाश्रित्यतिष्ठतः॥१४॥
अस्यपरमात्मनःशरीरादसंख्यमूर्त्तयोजीवाःक्षेत्र
ज्ञशब्देनान्तरमुक्तालिंगशरीरावच्छिन्नावेदान्त

nominant, hujus incitator et actor qui in operibus est, hunc *Kshaetradshnam* (qui corpus scit, intellectum) philosophi nuncupant. Porro iterum negotia peragit iste (functiones recipit), qui *sariri* nomine vocatur. Quia a *Prithive* (terra) et reliquis magnis entibus creatis (elementis) initium capit, etiam *Bhūtātman* (creatorum spiritus vel is quo spiritus creatus existit) a philosophis dicitur.

XII. 13.

Vitae verbo hic a *Mahane* (magno) alius significatur. *Per quem* etc. indicando distinctionem agentis (actionis). In sequenti quippe sloka cum creatis (elementis) adunati sunt ambo, *Mahān* et *Kshaetradshna*; quia per sermonem hunc licuit. Śarīri Kshaetradshnam (intellectum) qui transscendit intra śarīrum, a spiritus nuncupatione spiritus, vitalis (vita) dictus, natus cum intellectu omnis Kshaetri spiritus, quippe qui hoc consequitur, idemque alienat (ejusque functionem determinat). Unde, quum sub Ahankari sensuum forma est, per fundamenti primi (caussae primae) ens creatum maturum, ipse Kshaetradshna in generationibus oppositis voluptatem sentit et dolorem.

XII. 14

Hi duo Mahān et Kshaetradshna cum Prithive et reliquis quinque elementis adunati, ad hunc, qui revelandus est per vaedarum, smritium, purānarum etc. demonstrationem (absolutionem) in omni mundo, ad eundem ita demonstratum (insignitum) spiritum supremum, qui in substantiis eductis et deductis diversis constat, ambo confugiendo consistunt.

XII. 15.

Ex hujus spiritus supremi corpore (*śarīrat*, materia ordinata) imagines innumerabiles vivae per *Kshaetradshnae* vocem (per intellectus verbum) intus liberatae (spiritu intimo defulgurando solutae), sexus corpore abscissae (desciscentes), ad speciem (differentiam ac

उक्तप्रकारेणाग्नेरिवस्फुलिंगानिसरंतियामूर्त्तय
उत्कृष्टापकृष्टभूताग्निदेवरूपतयापरिणतानि
सर्वदाकर्मसुप्रेरयंति॥१५॥

पञ्चभ्यएवपृथिव्यादिभूतेभ्योदुष्कृतकारिणां
मनुष्याणाम्पीडानुभवप्रयोजकञ्जरायुजादिदे
हव्यतिरिक्तन्दुःखसहिष्णुशरीरंपरलोके
जायते॥१६॥

यागशीलाः॰ज्योतींषिध्रुवादीनिवत्सराइतिहा
सदृष्ट्याविग्रहवंतःपितरःसोमपादयःसाध्या
श्चदेवयोनिविशेषाः॰॥४९॥

चतुर्वदनोविश्वसृजश्चमरीच्यादयःधर्मोविग्र
हवान्अव्यक्तंचसांख्यप्रसिद्धंतत्त्वद्वयंतदधि
ष्ठातृदेवताद्वयमिहविवक्षितंअचेतनगुणत्रयमा
त्रस्योत्तमसात्त्विकगतित्वानुपपत्तेःएताश्चतुर्व
दनाद्यात्मिकांसत्त्वनिमित्तामुत्कृष्टांगतिम्पाणड
तावदन्ति॥५०॥

एषमनोवाक्कायरूपत्रयभेदेनत्रिःप्रकारस्यकर्म
णःसत्त्वरजस्तमोभेदेनत्रिविधःपुनःप्रथममध्य

similitudinem), qua vaedanta utitur, scintillarum instar ab igne exsiliunt. Quae imagines entia, educta et deducta, per Agnis dei speciem maturata, perpetuo in operibus propellunt (pro-urgent).

XII. 16.

Quinque etiam; i. e. terra et reliquis creatis (elementis). Hominibus, qui maleficia commiserunt, corpus poenam capiendo (in poenae sensu) sacrificans, quo corpus ex utero natum (viviparum) primum transscenditur, doloris perferendi capax, in mundo altero nascitur.

XII. 49.

Sacrificium colentes etc. Genii siderum poli et aliorum, genii annorum (aetatum), qui historiam intendendo se formarunt (diffuderunt). Pitres (manes), qui asclepiadis acidae succum bibunt et alii, Sādhjaeque, qui sunt certi deorum fontes.

XII. 50.

Brahma, cui quatuor ora tribuunt, universi creatores, nempe Marītshis et reliqui; Dharma, in diffusione et oppositione corpus continens (formans). Imperceptum etiam. *Sānkhjae* systemate agnita est et demonstrata principiorum duplicitas. Horum in antistite (majestate constituente, destinante) divinitatum duplicitas innuitur. Eo, quod in irrationali qualitatum tertio momento supremi lucidi cursus ratio non occurrat (repugnet); Pańditae (philosophi) hunc, qui Brahmae et reliquorum (de quibus in sl.) spiritu efficitur, a luce productum cursum eductum asserunt.

XII. 51.

Hic triplex, trium formarum, mentis, vocis et corporis divisione; opus praeformans ad lucem, colorem et caliginem distribuendo tripartitus; porro tripartitus dividendo in primum, medium et sum-

मोत्तमभेदेनत्रिविधःसर्वप्राणिगतःसमग्रोगति
विशेषःकार्त्स्न्येनोक्तःसार्वभौतिकइतिअभिधाना
त्अनुक्ताअप्यत्रगतयोदृष्टव्याःउक्तागतयस्तुप्र
दर्शनार्थाः॥५१॥

यथाविधेनसात्त्विकेनराजसेनतामसेनवाचेतसा
यद्यत्कर्मस्नानदानयोगाद्यनुतिष्ठतितादृशेनैवश
रीरेणसात्त्विकेनरजोधिकेनतमोधिकेनवातत्त
त्स्नानादिफलमुपभुङ्क्ते॥८१॥

एषांवेदाभ्यासादीनांसर्वेषामपिमध्यउपनिष
दुक्तपरमार्थज्ञानंप्रकृष्टंस्मृतंयस्मात्सर्वविद्यानां
प्रधानम्।अत्रैवहेतुमाहयतोमोक्षस्तस्मात्प्रा
प्यते॥८५॥

एषांपुनःषण्णाम्पूर्वोक्तानांवेदाभ्यासदीनांकर्मणांम
ध्येवैदिकङ्कर्मपरमार्थज्ञानम्ऐहिकामुष्मिकश्रे
यस्करतरंज्ञातव्यंपूर्वश्लोकेमोक्षहेतुत्वमात्मज्ञा
नस्योक्तंइहतुऐहिकामुष्मिकश्रेयोन्तरहेतुत्वमु
च्यतेइत्यपौनरुक्त्यन्तथाहिप्रतीकोपासनानांसं
शयोदयंनामब्रह्मेत्युपास्तेयावन्नाम्नोगतंतत्रास्य

nium; omnium animantium itiones exhibens, absolutus universus, cursibus distinctus, per universitatem propositus, totus factis (elementis, animantibus, Śiva) constans. Ita ex propositione cursus etiam, hic non dicti, exhibendi; dicti vero sensum demonstratum habent.

XII. 81.

Quali (quis) animi consilio (judicii norma) lucido, colorato aut tenebricoso, quodcunque opus purificationis (initiationis), liberalitatis, contemplationis in unione absolutae etc. perficit; tali corpore lucido, colorato aut tenebricoso ejusdem purificationis etc. (hoc) fructu fruetur.

XII. 85.

Inter ea omnia, vaedarum nempe studium et reliqua opera (*śl.* 83.) certe in medio (universa continens), quae in Upanishadibus proponitur, *substantiae summae* (sensus summi) *scientia* expressa memoratur. Unde haec omnium scientiarum essentia est, in qua omnes continentur, et ex qua promuntur. Hic vero caussam profert, quare libertas (summum bonum) ex ea obtineatur.

XII. 86.

Eorum porro sex operum, supra dictorum, in medio vaedicum (ad scientiam tendens) opus substantiae summae scientia est. Quo praesentis hujus vitae virtus summa (*Śraejas*) magis perficitur, est id, quod sciri oportet, et quod ut sciatur, cupitur. Śloka praecedente in spiritus scientia libertatem (*moksham*, summum bonum) perficiendi vis inesse dicitur. Hic autem praesentis hujus vitae virtutem summam (*śraejas*) producendi vis alia pronuntiatur. Itaque nulla ejusdem repetitio (tautologia) habetur. Sic enim, quo de cultibus diversis et conjunctis (qui ut membra se habent) dubium oritur, nomen (*Dshǹānum*) ut Brahmum colit. Quod ad nominis significationem; hic, cupido, qua idem Brahmum desideratur (*Dshǹae-*

कामचारोभवति।गोविन्दराजस्तुएषां॰षण्णांकर्म
णांमध्यात्स्मार्त्तकर्मापेक्षयावैदिकङ्कर्मसर्वदे
हपरलोकेसातिशयंसातिशयेनकीर्त्तिस्वर्गानिः
श्रेयःसाधनंज्ञेयमितिव्याख्यातवान्।०इदानीमै
हिकामुष्मिकश्रेयःसाधनत्वमेवात्मज्ञानस्यस्पष्ट
यति॥८६॥

सर्वभूतेषुस्थावरजङ्गमात्मकेषुअहमेवात्मरूपे
णास्मिसर्वाणिभूतानिपरमाणुपरिमाणसिद्धानि
मय्येवपरमात्मन्यासतइतिसामान्येनयोया
वज्जीवंब्रह्मार्पणन्यायेनज्योतिष्टोमादिकुर्वन्
स्वेनराजतेप्रकाशतइतिस्वराट्ब्रह्मतस्यभावः
स्वाराज्यम्ब्रह्मत्वंलभ्यतेमोक्षमाप्नोतीत्यर्थः।
तथाचश्रुतिःसर्वंखल्विदंब्रह्मयजनादिभिःशा
न्तउपासीत।तथाचयजुर्वेदमन्त्रः।यस्तुसर्वाणि
भूतानिआत्मन्येवानुपश्यति।सर्वभूतेषुचात्मा
नन्ततोनविजुगुप्सते॥९०॥

एतदात्मज्ञानवेदाभ्यासादिद्विजातेर्जन्मफलत्वा
पादकत्वात्जन्मनःसाफल्यंविशेषेणब्राह्मणस्य
यस्मादेतत्प्राप्यद्विजातिःकृतकृत्योभवतिप्रकारा
न्तरेण॰॥९३॥

jam), exprimitur. *Govinda Rādsha* autem sic interpretatur: Ex eorundem sex operum medio (inter ea), si opera legalia (jure tradita) respiciantur, est opus vaedicum (ad scientiam tendens) in mundo, omnia corpora transscendente (superiori, ideali, qui et naturalis) in absolutionis (consummationis) quiete. Qua quiete in gloriae *svarga* est summi boni perfectio (instrumentum) *dshṅaejum* (sciendum). — Nunc praesentis hujus virtutis summae (*śraejas*) consummationem, quae a spiritus scientia efficitur, explicat.

XII. 91.

In omnibus creatis stabilibus, mobilibus, spiritualibus (animantibus) ego quidem sum qua spiritus (in forma spiritus propria). Omnia creata, quae in substantiae supremae complexione (mensura) formata sunt atque perfecta, in me etiam spiritu constant supremo. Ita qui per aequalitatem (universitatem), quatenus vitam, ratione Brahmum consequendo consentanea, in lucis sacrificium et reliqua impendit, per se ipsum lucet (regnat) atque praefulget. Itaque a se ipso lucens (regnans) Brahmum est ejusdem essentia; lumen ex propria luce fulgens (a se fulgentem) nempe Brahmitatem obtinet, libertatem (summum bonum) adipiscitur. Sic etiam Śrutis: Universum certe hoc Brahmum sacrificiis etc. tranquillatus colat. Itaque Jadshurvaeda: Qui vero omnia creata in spiritu solum contemplatur, et in omnibus creatis spiritum, hoc non profanat (divulgat, vituperat, non ut celet, opus habet).

XII. 93.

Nativitatis enim fructum sibi comparat ex nativitate secunda (regeneratione), quae fit illa spiritus scientia per vaedarum studium et exercitationem etc., unde Brahmana ex statu suo praecipuo nativitatis foecunditatem (utilitatem perfectam) capit. Quare eam quum obtinuerit, bis genitus evadit, si, quae facere eum oportuit, fecit per aequalitatem differentiae etc.

पितृदेवमनुष्याणांहव्यकव्यान्नदानेषुवेदएवचक्षु
रविचक्षुरनश्वरन्ततत्प्रमाणत्वादसन्निकृष्टफलक
व्यदानादौप्रमाणान्तरानवकाशात्॥ ९४॥
याःस्मृतयःवेदमूलानभवन्तिदृष्टार्थवाक्यानि
चैत्यवन्दनात्स्वर्गोभवतिइत्यादीनियानिचासत्त
र्कमूलानिदेवताऽपूर्वादिनिराकरणात्मकानिवेद
विरुद्धानिचार्वाकदर्शनानिसर्वाणिपरलोकेनि
ष्फलानि॥ ९५॥
आर्षमितिऋषिदृष्टत्वात्।आर्षंवेदशास्त्रञ्चतन्मूलस्मृ
त्यादिकंयस्तदविरुद्धेनमीमांसादिन्यायेनवि
चारतिसधर्मंजानातिनतुमीमांसानभिज्ञःधर्मेक
रणांवेदोमीमांसाचेतिकर्त्तव्यतास्थानीया॥१०६॥
सद्भावमसद्भावञ्चैवंसर्वंब्राह्मणोजानन्ब्रह्मस्वरू
पमात्मन्युपस्थितन्तदात्मकमनन्यमनोध्यान

Pitribus, diis et hominibus in oblatione, sacrificio et liberalitate (vitam et virtutem augendo) divina scientia vere oculi instar est oculus aeternus. Hoc a praemetiendi virtute (efficiendi vi) est id, quod non est (asat), fructus inductus (consecutio attracta) in sacrificiis donis etc.; quia praemensi (mensurae, effectionis) differentia hic locum non habet, (non est intermedia).

XII. 95.

Quae legumlationes non in scientia divina (vaeḍa) fundatae sunt: sermones ex caussa empirica prolati, e. c. „Ex altaris officio Svarga (coelum) est" et alii ejusmodi, quique in falsa dialectica fundantur, deorum primis universalibus oppositorum et hujus generis aliorum spiritu rejectionis (contradictionis) animati, divinae scientiae contrarii, qui Tsharvakarum systema sequuntur, omnes in mundo altero sunt infoecundi, etc.

XII. 106.

Ṛishicam —, quia ex Ṛishium videntium contemplatione facta est. Rishicam juris institutionem, hoc fundamento innixam Smṛitium (legumlationum) primam qui ejusdem difficultates et dubia solvendo per Mīmānsae et aliorum systematum philosophicorum logicam, investigat, hic *jus* novit, non autem Mīmānsae ignarus. In *jure* (est) actio, vaeda (scientia divina) atque Mīmānsa. Ita eorum, quae agi oportet, ratio stabilienda est.

XII. 118.

Utriusque cum existentis tum non existentis essentiam ac statum similiter omnem Brahmana novit. Brahmi natura in spiritu (divino, in se) complexata, tum spiritalis (animata) est. Non aliam (eandem) mentis contemplationem producendo, e conspectu (in praesentia) agat. Unde omnia ratione spiritus et virtute conspiciens, quum iram

प्रकर्षेण॥साक्षात्कुर्यात्।यस्मात्सर्वमात्मत्वेनपश्य
न्रागद्वेषाभावात्अधर्मेमनोनकुरुते।एतद्देवस्य
च्छयति।इन्द्राद्याःसर्वदेवताःपरमात्मैव॥सर्वात्म
त्वात्परमात्मनःसर्वज्ञगदात्मन्येवावस्थितम्पर
मात्मपरिणामत्वात्।हिरण्यगर्भावधारणार्थे।पर
मात्मैवैषांक्षेत्रज्ञादीनांकर्मसम्बन्धंजनयति।
तथाचश्रुतिः।एषह्येवसाधुकर्मकारयतीदमूर्द्ध्वंनि
नीषति।एषह्येवासाधुकर्मकारयतियमाधोनि
नीषतीति।इदानींवक्ष्यमाणब्रह्मध्यानविशेषोप
योगितयादैहिकाकाशादिषुवाह्याकाशादीनां
लयमाह॥ ११६॥

वाह्याकाशमुदराद्यवच्छिन्नशरीराकाशेषुलीनं
मेकत्वेनधारयेत्।तथाचेष्टास्पर्शकारणभूतेदैहि
कवायौवाह्यवायुंउदर्यचाक्षुषतेजसोरग्निसूर्य्ये
योःप्रकृष्टंतेजःदैहिकास्वऽप्सुवाह्याआपःवाह्याः
पृथिव्यादयःशरीरपार्थिवभागेषुमनसिचन्द्रं
श्रोत्रेदिशःपादेन्द्रियेविष्णुंबलेहरंवागिन्द्रियेअग्निं
पाय्विन्द्रियेमित्रम्उपस्थेन्द्रियेप्रजापतिंलीनमे
कत्वेनभावयेत्एवमाध्यात्मिकभूतादिक

et odium non generaverit, in Adharma non agit Manas. Hoc quidem manifesto affirmat.

XII. 119.

Omnes dii, quorum primus est Indra, solum spiritus ipse. Quum spiritus supremus ut omnia sit, (quum omnia spiritualia sint a spiritu supremo); totus mundus certe in spiritu solum constat, spiritus enim supremus transformandi virtute gaudet. Ut substantia divina manifestetur, spiritus supremus etiam operum, ab incorporatis effectorum conjunctionem (*Sambandham*) generat. Itaque Śrutis: Ipse enim unice opus probum perficiendi auctor est, quod sursum ducere cupit, ipse enim unice opus improbum perficiendi auctor est, quod in Jamae infernum ducere cupit. Hic nunc contemplationis brahmicae dicendae (dictae) formam definitam adhibendo, in elementis incorporatis (in iis, qui *Ākāśo* et reliquis elementis incorporati sunt), formationem (conjunctionem, complexum ac solutionem) dicit Vāji, Ākāśi etc.

XII. 121.

Quod exterius Ākāśum est, (spiritus) in aetheribus corporum, quae in membra ventrem et reliqua divisa sunt, conjunctum (solutum una et copulatum, *organisirt*) per unionem continet. Eodem modo in aere, qui entibus incorporatus (spiritualis) est, in quibus contentionem producit et tactum, externum aerem continent; in Agnis et Sūrjae luce, quae ventri et oculo inest, lucem protractum (in conspectum, externam); in aquis incorporatis, spiritualibus aquas externas; externas terrae formas in terrenis corporis modis et intentionibus; in mente lunam; in auditu octo mundi regiones; in motus functionibus Vishńum; in secretionis functionibus Mitram, Pradshāpatem in functionibus copulationis, conjunctos per unionem contemplando efficit (considerat, miscet, purificat). Hac ratione elementorum et reliquorum, quae ad spiritum (adtendentem) supremum per

लीनमेकत्वेनभावयित्वायोयमग्न्यादीनांदे
हिकादिनियमोयश्चकर्म्मणाम्फलम्प्रतिनिय
तन्तत्सर्वम्परमात्मानंतथाचैतस्यचक्षुरस्यप्र
शासनेगीस्तर्पयति।तथाभयादस्याग्निस्तप
तिभयात्तपतिसूर्यः।भयादिन्द्रश्चवायुश्चमृ
त्युर्द्धावतिपंचमिति॥१२॥

प्रशासितारन्नियन्तारम्ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तस्य
चेतनाचेतनस्यजातेःयोयमग्न्यादीनामौष्ण्या
दिनियमोयश्चादित्यादीनांभ्रमणादिनियमोय
श्चकर्म्मणांफलंप्रतिनियतमेतत्सर्वंपरमात्मा
धीनन्तथाचैतस्यवाऽक्षरस्यप्रशासनेगार्गीत्या
द्युपनिषदः।तथाभयादस्याग्निस्तपतिभयात्
तपतिसूर्यः।भयादिन्द्रश्चवायुश्चमृत्युर्द्धावति
पंचमइति।तथाअणोरणीयांसंसर्वात्मत्वात्तथा
चश्रुतिः।बालाग्रशतभागस्यशतधाकल्पितस्य
च।भागोजीवतिविज्ञेयःसचानन्त्यायकल्पते।रु
क्माभंयच्चप्यशब्दमस्पर्शमिरूपमव्ययमित्या
द्युपनिषदारूपम्परमात्मनोनिषिद्धम्।तथाप्यु
पासनविशेषेषुद्धसुवर्णाभम्।अतएवयएषो

tinum, creatorum conjunctio quum per contemplationem in unione effecta sit; hic, qui agnem et rel. in incorporatis spiritualibus cohibet (continet), et is, qui operum fructus in forma reflexa (in reditu; v. quodque adversus operum fructum) continetur; hoc omne, spiritum supremum, itaque ejus oculum in ejusdem praedestinatione sermo (gīh-) satiat (illuminat, manifestare cupit). Ita reverentia ejus *Agnis* ardet, reverentia lucet *Sūrja*; reverentia *Indra* et *Vājus* et *Mṛitjus* (*Jama*) currit (accelerat) quinto.

XII. 122.

Praeordinantem, praedestinantem (gubernatorum); hic, qui a generatione ejus, quod cum Brahma et reliquis fixe (definite, penitus) cohaeret (ut lux auro conjuncta, contigua), quod in animo non sentit (cogitationem non cogitat); et qui Agnis et reliquorum deflagrationem cohibet, quique *Āditjarum* (deorum priorum, Titanum) et reliquorum evagationes, continet (errores cohibet). Operum fructus in forma reflexa (adversa) contentus hic omnis a spiritu supremo pendens. Itaque ex hujus certe immutabilis (libertatis divinae, pervadentis) voce divina (*o m*) praeordinante etc. upanishades. Ita reverentia ejus Agnis ardet; reverentia lucet Sūrja; reverentia currit Indra et Vājus et Mṛitjus quinto. Sic omnium virtute substantiali (essentiali) magis substantialem (auctor dicit), quia ipse est omnium spiritus. Itaque Śrūtis: Ejus, qui infantiae primae (copiae insciae) centum formis (partibus, sortibus) individuis praestat, quique centum modis figuratus, hujus (ad hunc pertinens) natura individua est, in vita (*dshīva* virtute vitali), quae (natura) ratione transscendenti dignoscenda. Idem vero aeternitati aptus, imaginatur. *Auri splendore adlucentem*, etc. Etsi spiritus supremi forma in upanishade negatur, ubi dictum: Sine sono, tactu, figura indeclinabilis (non concretus) etc. Ita tamen in ejus ratione adsidendi (adsiduitate) ut auri puri splendore adlucens insignitur. Hinc etiam idem, qui intra solem auri (substantiae purae) magus (factor, qui internus auri so-

न्तरादित्येहिरण्मयइत्यादिछान्दोग्योपनिषत्स्वप्न
धीगम्यंदृष्टान्तोयम्।स्वप्नधीसदृशज्ञानग्राह्यंय
थास्वप्नधीःचक्षुरादिवाह्येन्द्रियोपरमेमनोमात्रेण
जन्यतएवमात्मधीरपि।अतएवव्यासः।नैवासौ
चक्षुषाग्राह्योनचशिष्टैरपीन्द्रियैः।मनसातुप्रसन्नेन
गृह्यतेसूक्ष्मदर्शिभिः।एवंविधंपरमात्मानमनुचि
न्तयेत्॥१२२॥

एतञ्चपरमात्मानंअग्नित्वेनयाज्ञिकाउपासतेतथा
तमेकमग्निंइत्यादिधर्म्मेउपासतेअन्येपुनःस्रष्टृ
त्वात्स्रष्ट्राख्यप्रजापतिरूपतयाउपासते।एकेपुन
रैश्वर्य्ययोगादिन्द्ररूपतयाउपासते।अपरेपुनःप्राण
त्वेनोपासतेसर्वाणिभूरादिइमानिभूतानिप्राणमेवाभि
संविशन्तिप्राणमूर्जितमित्यादिश्रुतिदर्शनात्।अपरे
पुनरपगतप्रपञ्चात्मकंसर्वदाआनंदस्वरूपम्परमा
त्मानमुपासतेमूर्त्तामूर्त्तस्वरूपेचब्रह्मणिसर्वाएवोपा
सनाश्रुतिप्रसिद्धाभवन्ति॥१२३॥

एषात्मासर्वान्प्राणिनःपञ्चभिःपृथिव्यादिभिर्महाभूतैः
शरीरारम्भकैःपरिगृह्यपूर्वजन्मार्जितकर्मापेक्षयाउ
पस्थितिविनाशैरथादिचक्रवत्अशकृदुपावर्त्तमानैः

láris magus) etc. Secundum *Tshāndogja* - upanishadem. Ut in somno videndum etc. In sensuum fine hic comprehendi potest per scientiam similem illi conscientiae, quae in somno locum habet. Quemadmodum somni conscientia, cum oculus et reliqui sensus externi clauduntur, per mentem solam (*manasis* momentum) in se (totam) generatur, ita quoque spiritus scientia. Quare Vjasa dicit: Nec etiam ipse oculo comprehendendus nec determinatis sensibus, sed mente solum superiori (*prasannaena* pellucida, praecedente, penetrante etc.) capitur ab iis, qui substantiam spiritalem vident. Eodem modo spiritum supremum cogites.

XII. 123.

Hunc vero spiritum supremum; per (propter) rationem *agnicam* (igneam) colunt sacrificantes (*Jādshǹikae*); itaque hunc solum *Agnem* colunt etc. — Ut *Dharmam* (justitiam) porro colunt alii ob creationem sub specie ejus, qui creator dicitur, Pradshapatis (gentium domini); quidam porro ob majestatis (dominationis) unionem in forma Jndrae colunt; alii ob vitae rationem; omnia quidem haec terrae etc. (primae) entia vitam obtinere (in ea conjungi) contendunt, vitam viribus pollentem etc., ita secundum *Śrutis Darśanum* (systema). Alii porro eum, in quo oppositionis (copiae, erroris) superatae spiritus est, cujusque natura nunquam non felicitas, spiritum supremum colunt in Brahmo, cujus natura materialis est et non materialis. Itaque omnes cultus per Śrutem sunt revelati (celebrati)

XII. 124.

Ipse spiritus omnia viventia, per *quinque*, quae corporis principia (initia) sunt, elementa (creata magna) *Prithivem* et reliqua penitus complexus, cum respectu ad opera ex prima (praecedente) nativitate collecta, per copulationes (conjunctiones) et destructiones, quae more rotae in curru iterum iterumque se consequendo circumvolvunt. Ad libertatem (felicitatem) contendendo agunt in mundi

आमोक्षात्संसारिणःकुर्वन्ति।इदानींमोक्षत्वेनोक्तस
र्वधर्मश्रेष्ठतयासर्वत्रपरमात्मदर्शनमनुष्ठेयत्वेनो
पसंहरति॥१२४॥

एवंसर्वभूतेषुचात्मानमित्याद्युक्तप्रकारेणयःसर्वेषु
भूतेषूअवस्थितमात्मानमात्मनापश्यतिसब्रह्म
साक्षात्कारात्परंश्रेष्ठम्पदंस्थानम्ब्रह्मप्राप्नोतितत्रा
त्यंतंलीयतेमुक्तोभवतीत्यर्थः॥१२५॥

formam coacti. Nunc per nisum pro libertate factum, per dictam justitiae universalis excellentiam et per obtemperationem, quae spiritus supremi contemplationibus ubique praestanda est, omnia intus comprehendit.

XII. 125.

Ita in omnibus entibus spiritum etc. dicta ratione qui in omnibus stantem spiritum videt, hic cum studii ardore Brahmum praesens efficiat, supremum, praestantissimum locum, statum i. e. Brahmum obtinet., ubi aeternitate complectitur. liber evadit. Hic sensus.

BHAGAVADGĪTAE

loca

selecta

अर्ज्जुनउवाच॥

कुलक्षयेप्रणश्यन्तिकुलधर्म्मास्सनातनाः।
धर्मेनष्टेकुलंकृत्स्नमधर्म्मोऽभिभवत्युत॥४०॥
अधर्म्माभिभवात्कृष्णप्रदुष्यन्तिकुलस्त्रियः।
स्त्रीषुदुष्टासुवार्ष्णेयजायतेवर्णसङ्करः॥४१॥
सङ्करोनरकायैवकुलघ्नानांकुलस्यच।
पतन्तिपितरोह्येषांलुप्तपिण्डोदकक्रियाः॥४२॥
दोषैरेतैःकुलघ्नानांवर्णसङ्करकारकैः।
उत्साद्यन्तेजातिधर्माःकुलधर्म्माश्चशाश्वताः॥४३॥
उत्सन्नकुलधर्माणांमनुष्याणांजनार्द्दन।
नरकेनियतंवासोभवतीत्यनुशुश्रुम॥४४॥
अहोबतमहत्पापंकर्त्तुंव्यवसितावयं।
यद्राज्यसुखलोभेनहन्तुंस्वजनमुद्यताः॥४५॥

Versio.

Ardshuna dixit:

I. 40. Familiae ruina exstinquuntur in familia *Dharmae* (virtutes) perpetuae. *Dharma* (virtute) extincta familiam integram *Adharma* (improbus) superat.

41. Per Adharmam destruentem, Krishna! corrumpuntur in familia foeminae; foeminis corruptis, Vrishni soboles! nascitur *Varńasańkara* (statuum ordinumque confusio).

42. *Sańkara* est pro *Naraka* (inferno) tum eorum qui familiam caedunt, tum familiae. Decidunt (labuntur) enim *Pitres* (manes) eorum privati placentae et aquae oblationibus (sine signis ideae consolidationis spiritualis, qua destituuntur).

43. His eorum, qui familias caedunt, vitiis, quae a *Varńasańkara* producuntur (quibus hic producitur), destruuntur generis virtutes (dharmae), virtutes in familia perpetuae.

44. Qui sustulerunt familiarum virtutes, hominum in Naraka ex lege mansio est, *Dshanardana*! Ita audivimus.

45. Heu! magnum crimen facere moliti nos, quum regni fruendi desiderio ad caedendam propriam familiam nos praeparare conati simus.

श्रीभगवानुवाच॥
अशोच्यानन्वशोचस्त्वंप्रज्ञावादांश्चभाषसे।
गतासूनगतासूंश्चनानुशोचन्तिपण्डिताः॥११॥
नत्वेवाहञ्जातुनासन्नत्वन्नेमेजनाधिपाः।
नचैवनभविष्यामस्सर्वेवयमतःपरम्॥१२॥
देहिनोस्मिन्यथादेहेकौमारंयौवनञ्जरा।
तथादेहान्तरप्राप्तिर्धीरस्तत्रनमुह्यति॥१३॥
मात्रास्पर्शास्तुकौन्तेयशीतोष्णसुखदुःखदाः।
आगमापायिनोनित्यास्तांस्तितिक्षस्वभारत॥१४॥
यंहिनव्यथयन्त्येतेपुरुषम्पुरुषर्षभ।
समदुःखसुखन्धीरंसोऽमृतत्वायकल्पते॥१५॥
नासतोविद्यतेभावोनाभावोविद्यतेसतः।
उभयोरपिदृष्टोऽन्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः॥१६॥
अविनाशितुतद्विद्धियेनसर्वमिदन्ततम्।
विनाशमव्ययस्यास्यनकश्चित्कर्त्तुमर्हति॥१७॥
अन्तवन्तइमेदेहानित्यस्योक्ताःशरीरिणः।
अनाशिनोऽप्रमेयस्यतस्माद्युध्यस्वभारत॥१८॥
यएनंवेत्तिहन्तारंयश्चैनम्मन्यतेहतम्।
उभौतौनविजानीतोनायंहन्तिनहन्यते॥१९॥
नजायतेम्रियतेवाकदाचिन्नायम्भूत्वाभवितावानभूयः
अजोनित्यःशाश्वतोऽयंपुराणोनहन्यतेहन्यमानेशरीरे॥२०॥
वेदाविनाशिनंनित्यंयएनमजमव्ययम्।
कथंसपुरुषःपार्थकंघातयतिहन्तिकम्॥२१॥

Śri-Bhagavan dixit:

11. Non dolendos ne doleas, *Bhārata*! tu quippe (qui) sapientiae verba dicis. Eos, qui e vita cesserunt, et qui non cesserunt, non dolent Philosophi (sapientes).

12. Neque vero etiam ego unquam non existens, neque tu, neque hi gentium principes; nec etiam non erimus omnes nos posthac.

13. Incorporati (animae) in hoc corpore quomodo pueritia, juventus, senectus: ita extra corpus adeptio; prudens in eo non hallucinatur (perspicax non caligat).

14. Momenta (materiae) autem sensibilia, fili *Kuntis*; quae frigus dant et calorem, voluptatem doloremque, adveniunt et abeunt inconstantia. Haec feras inconcussus, *Bhārata*!

15. Quem enim hominum non agitant ista, hominum potentissime! qui dolorem et voluptatem aequat sapiens, hic pro immortalitate felici apte formatur.

16. Non existentis non est essentia (nulla cognoscitur); quod non est essentia, non est (non cognoscitur) existentis. Horum vero amborum finis (veritas) visus ab iis, qui rerum principia vident.

17. Non destruendum vero id scias, quo universum hoc expansum est. Destructionem indeclinabilis illius efficiendo qui par sit, est nemo.

18. Finita (peritura) haec corpora sempiterni dicuntur *incorporati* (animae), non destruendi, non praemetiendi. Quare in aciem descendas, Bharatae soboles!

19. Qui hunc (incorporatum) aestimat caedentem, quique hunc caesum putat, uterque is nescius est. Neque hic caedit, neque caeditur.

20. Non nascitur moriturve unquam. Nec hic est factus, nec fiet amplius. Innatus, perpetuus, aeternus hic *antiquus*, non caeditur, dum occiditur corpus.

21. Qui noscit indelebilem, sempiternum hunc innatum, indeclinabilem, quomodo hic homo (*purusha*), Partha! alicujus interficiendi auctor erit? aut quem interficiet?

वासांसिजीर्णानियथाविहायनवानिगृह्णातिनरोऽपराणि।
तथाशरीराणिविहायजीर्णान्यन्यानिसंयातिनवानिदेही॥२२॥
नैनंछिन्दन्तिशस्त्राणिनैनंदहतिपावकः।
नचैनंक्लेदयन्त्यापोनशोषयतिमारुतः॥२३॥
अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्यएवच।
नित्यःसर्वगतःस्थाणुरचलोऽयंसनातनः॥२४॥
अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते।
तस्मादेवंविदित्वैनंनानुशोचितुमर्हसि॥२५॥
अथचैनंनित्यजातंनित्यंवामन्यसेमृतम्।
तथापित्वंमहाबाहोनैनंशोचितुमर्हसि॥२६॥
जातस्यहिध्रुवोमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच।
तस्माद्परिहार्येऽर्थेनत्वंशोचितुमर्हसि॥२७॥
अव्यक्तादीनिभूतानिव्यक्तमध्यानिभारत।
अव्यक्तनिधनान्येवतत्रकापरिदेवना॥२८॥
आश्चर्यवत्पश्यतिकश्चिदेनमाश्चर्यवद्वदतितथैवचान्यः।
आश्चर्यवच्चैनमन्यःशृणोतिश्रुत्वाप्येनंवेदनचैवकश्चित्॥२९॥
देहीनित्यमवध्योऽयन्देहेसर्वस्यभारत।
तस्मात्सर्वाणिभूतानिनत्वंशोचितुमर्हसि॥३०॥
स्वधर्ममपिचावेक्ष्यनविकम्पितुमर्हसि।
धर्म्याद्धियुद्धाच्छ्रेयोऽन्यत्क्षत्रियस्यनविद्यते॥३१॥
यदृच्छयाचोपपन्नंस्वर्गद्वारमपावृतम्।
सुखिनःक्षत्रियाःपार्थलभन्तेयुद्धमीदृशम्॥३२॥

22. Vestimentis detritis quemadmodum depositis nova homo sumit alia; ita corpora usu corrupta relinquens alia init nova incorporandus (anima).

23. Hunc non vulnerant arma, hunc non urit ignis, neque hunc madefaciunt aquae, neque siccat ventus.

24. Non potest hic vulnerari, non uri idem, nec madefieri, nec siccari; aeternus, omnia pervadens, *Sthānus* (immobilis) est inconcussus hic perpetuo.

25. Invisus hic, imperceptibilis hic, immutabilis hic dicitur. Quare quum hunc hoc modo cognoveris, eum dolere non debes.

26. Attamen si hunc aeterno genitum aeternumve credis mortuum; nihilominus tu, Fortissime! non habes cur eum doleas.

27. Nati enim certa firmaque mors et firma nativitas mortui. Quare in re incomprehensibili (potestatem tuam transscendente) non est cur doleas.

28. Ex inviso orta (invisa ab initio, originis invisae) sunt creata, in medio videntur (apparent), Bharatae soboles! morte iterum invisa. Quae querela!

29. Mirabilem intuetur quidam illum, et mirabilem enuntiat non minus etiam alius, mirabilemque eum alius audit; verum audito etiam, tamen eum non cognoscit alius.

30. Incorporatus in aeternum invincibilis hic in corpore cujusvis (universi). Bhārata! Quare omnes creaturas cur doleas, non habes.

31. Atque etiam ad proprium *Dharmam* (officium) respiciendo, non habes, cur tremas (fluctues). Justo enim bello melius aliud (officium) pro *Kshatrija* non datur.

32. Atque in optatis percepta est porta coeli aperta; felices Kshatrijae, Pārtha! consequuntur talem pugnam.

अथचेत्त्वमिमन्धर्म्यंसंग्राममन्नकरिष्यसि।
ततस्स्वधर्मंकीर्त्तिंचहित्वापापमवाप्स्यसि॥३३॥
अकीर्त्तिंचापिभूतानिकथयिष्यन्तितेऽव्ययाम्।
सम्भावितस्यचाकीर्त्तिर्मरणादतिरिच्यते॥३४॥
भयाद्रणादुपरतम्मंस्यन्तेत्वांमहारथाः।
येषाञ्चत्वम्बहुमतोभूत्वायास्यसिलाघवम्॥३५॥
अवाच्यवादांश्चबहून्वदिष्यन्तितवाहिताः।
निन्दन्तस्तवसामर्थ्यंततोदुःखतरंनुकिम्॥३६॥
हतोवाप्राप्स्यसिस्वर्गंजित्वावाभोक्ष्यसेमहीम्।
तस्मादुत्तिष्ठकौन्तेययुद्धायकृतनिश्चयः॥३७॥
सुखदुःखेसमेकृत्वालाभालाभौजयाजयौ।
ततोयुद्धाययुज्यस्वनैवंपापमवाप्स्यसि॥३८॥
एषातेऽभिहितासांख्येबुद्धिर्योगेत्विमांशृणु।
बुद्ध्यायुक्तोययापार्थकर्मबन्धम्प्रहास्यसि॥३९॥
नेहाभिक्रमनाशोस्तिप्रत्यवायोनविद्यते।
स्वल्पमप्यस्यधर्मस्यत्रायतेमहतोभयात्॥४०॥
व्यवसायात्मिकाबुद्धिरेकेहकुरुनन्दन।
बहुशाखाह्यनन्ताश्चबुद्धयोव्यवसायिनाम्॥४१॥
यामिमाम्पुष्पिताम्वाचम्प्रवदन्त्यविपश्चितः।
वेदवादरताःपार्थनान्यदस्तीतिवादिनः॥४२॥
कामात्मानस्स्वर्गपराजन्मकर्मफलप्रदाम्।
क्रियाविशेषबहुलाम्भोगैश्वर्य्यगतिम्प्रति॥४३॥

33. Quod si vero tu hunc justum (ad quem obligaris) congressum non facies; inde a Dharma (officio) proprio et honore deficiendo culpam suscipies.

34. Quin et ignominiam creaturae enarrabunt tuam indeclinabilem. Illius, quod productum est, etiam ignominia mortem transsendit.

35. Timore acie excessisse putabunt te magni curruum bellicorum duces; et a quibus multum aestimatus fuisti, eorum contrahes contemtionem, ut fuga levi.

36 Et non dicendos sermones multos loquentur, qui tibi malevoli. Firmitatem (habilitatem) tuam vituperabunt; quo quid pejus?

37. Sive caesus obtinebis Svargam, sive victor, frueris terra. Quare surge, in proelium, fili *Kuntis*! pugnandi facto decreto.

38. Voluptate et dolore lucro et damno, victoria et caede aequatis (juxta aestimatis), itaque pugnam comittas; neque sic culpam contrahes.

39. Hoc tibi conservatum in *Sāṅkhjae* systemate consilium. Ex *Jogae* (Njājae) autem systemate hoc audi, quo consilio facultatem obtinebis abjiciendi operum vincula.

40. Non hic fortitudinis interitus est, separatio non existit; quin minimum hujus Dharmae liberat a magno metu.

41. Fortitudinis (destinationis firmae) spiritu viva ratio (consilium) una hic, Kuri progenies! At multiformes infinitaeque rationes incertorum.

42. Quem hunc floridum sermonem pronuntiant inscii, vaedarum disputationibus delectati (verbis ludentes), Pārtha! e. c. „*Non est aliud*“ loquuti.

43. Cupidine inspirati (cupidinis spiritu acti), Svargam pro summo bono habentes, vitam (vitae cursum) petendo fertilem fructuum, qui ex nativitatis operibus proveniunt, ceremoniarum varietate copiosam, voluptatis imperiique vitam.

N 2

भोगैश्वर्य्यप्रसक्तानान्तयापहृतचेतसाम्।
व्यवसायात्मिकाबुद्धिस्समाधौनविधीयते॥४४॥
त्रैगुण्यविषयावेदानिस्त्रैगुण्योभवार्जुन।
निर्द्वन्द्वोनित्यसत्त्वस्थोनिर्योगक्षेमआत्मवान्॥४५॥
यावानर्थउदपानेसर्वतस्संप्लुतोदके।
तावान्सर्वेषुवेदेषुब्राह्मणस्यविजानतः॥४६॥
कर्मण्येवाधिकारस्तेमाफलेषुकदाचन।
माकर्मफलहेतुर्भूर्मातेसङ्गोस्त्वकर्मणि॥४७॥
योगस्थःकुरुकर्माणिसङ्गन्त्यक्त्वाधनञ्जय।
सिद्ध्यसिद्ध्योःसमोभूत्वासमत्वंयोगउच्यते॥४८॥
दूरेणह्यवरङ्कर्मबुद्धियोगाद्धनञ्जय।
बुद्धौशरणमन्विच्छकृपणाःफलहेतवः॥४९॥
बुद्धियुक्तोजहातीहउभेसुकृतदुष्कृते।
तस्माद्योगाययुज्यस्वयोगःकर्मसुकौशलम्॥५०॥
कर्मजम्बुद्धियुक्ताहिफलन्त्यक्त्वामनीषिणः।
जन्मबन्धविनिर्मुक्ताःपदङ्गच्छन्त्यनामयम्॥५१॥
यदातेमोहकलिलंबुद्धिर्व्यतितरिष्यति।
तदागन्तासिनिर्वेदंश्रोतव्यस्यश्रुतस्यच॥५२॥
श्रुतिविप्रतिपन्नातेयदास्थास्यतिनिश्चला।
समाधावचलाबुद्धिस्तदायोगमवाप्स्यसि॥५३॥

44. Fruendi dominandique cupidini deditorum, qui per hanc vitam subjectum habent sensum, firma quidem destinatione animatur ratio, nec tamen in aequali (conciliante) universi scientia constituitur.

45. Triplicis qualitatis modum (sensibus adfectibusque objectum) manifestant Vaedae; super hanc triplicem sis, *Ardshuna!* supra duplicitatem, semper in existentiae (veritatis) substantia consistens, supra ipsam meditationis (conjunctionis) felicitatem, spiritualis.

46. Quantum utilitatis continetur in lacu undique aquarum fluctibus repleto, tantum in vaedis universis pro Brahmańa intelligente.

47. In actione solum summus auctor et actor (finis) sit tibi, nec in fructibus unquam. Ne operis fructu motus sis, neque adfectus ignavia (nec-fructus caussa agendi nec tibi adfectus sit non agendi).

48. In unitatis contemplatione et adplicatione (in *Joga*) stabilis, fac opera, adfectum vitans, *Dhanańdshaja!* in conditione perfecta et imperfecta aequalis factus. Aequalitatis conditio *Joga* dicitur.

49. Longe enim inferius est opus aequalitate scientiae, *Dhan.* In scientia (ratione) praesidium ac tutelam quaeras; miseri, qui a fructu (utilitate) pendent.

50. Qui in scientiae unitate versatur, utrumque componit bene et male factum. Quare aequalitatis statum ineas. Aequalitas in operibus ratio apta et congrua (puritas, absolutio et salus).

51. Fructu, qui opere producitur, misso, sapientes scientiae aequalitati (rationi) conjuncti, liberati nativitatis vinculo, ad gradum perveniunt ineffabilem.

52. Quando in te densam (impenetrabilem) erroris et perturbationis caliginem ratio (scientia) transscenderit, tunc excedes cognitionem (*vaedam*) audiendi auditique.

53. Per auditionem (*Śrutem*) subacta quum constiterit ratio (scientia) tua immobilis, et in contemplatione uniente (*samādau*) inconcussa, *Jogam* obtinebis.

अर्जुनउवाच॥
स्थितप्रज्ञस्यकाभाषासमाधिस्थस्यकेशव।
स्थितधीःकिम्प्रभाषेतकिमासीतव्रजेतकिम्॥५४॥
श्रीभगवानुवाच॥
प्रजहातियदाकामान्सर्वान्पार्थमनोगतान्।
आत्मन्येवात्मनातुष्टःस्थितप्रज्ञस्तदोच्यते॥५५॥
दुःखेष्वनुद्विग्नमनाःसुखेषुविगतस्पृहः।
वीतरागभयक्रोधःस्थितधीर्मुनिरुच्यते॥५६॥
यस्सर्वत्रानभिस्नेहस्तत्तत्प्राप्यशुभाशुभम्।
नाभिनन्दतिनद्वेष्टितस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता॥५७॥
यदासंहरतेचायंकूर्म्मोऽङ्गानीवसर्वशः।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता॥५८॥
विषयाविनिवर्त्तन्तेनिराहारस्यदेहिनः।
रसवर्ज्जंरसोप्यस्यपरंदृष्ट्वानिवर्त्तते॥५९॥
यततोह्यपिकौन्तेयपुरुषस्यविपश्चितः।
इन्द्रियाणिप्रमाथीनिहरन्तिप्रसभम्मनः॥६०॥
तानिसर्वाणिसंयम्ययुक्तआसीतमत्परः।
वशेहियस्येन्द्रियाणितस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता॥६१॥
ध्यायतोविषयान्पुंसस्संगस्तेषूपजायते।
सङ्गात्सञ्जायतेकामःकामात्क्रोधोऽभिजायते॥६२॥
क्रोधाद्भवतिसम्मोहस्संमोहात्स्मृतिविभ्रमः।
स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशोबुद्धिनाशात्प्रणश्यति॥६३॥

Ardshuna interrogavit:

54. Quae descriptio (explicatio) ejus, qui scientia constans in unitatis contemplatione consistit? *Kaeśava*! Sapientia firmatus quid loquatur? Ubi resideat? Quo vadat?

Śrībhagavan respondit:

55. Quum tollit cupidines omnes, Pārtha! animum subeuntes, in spiritu solum per spiritum delectatus; tunc *scientia constans* dicitur.

56. In doloribus mente imperturbatus, desiderium in voluptatibus superans, qui componit adfectum, metum et iram, hic *sapientia firmatus* Munis vocatur.

57. Qui ubique absque mollitia (adfectu), sive bonum accipiat sive malum, nec delectatur inde nec irascitur, hujus scientia est fundata (celebrata, perfecta).

58. Ac quando contrahit ut testudo membra undique sic sensuum organa ab objectis sensuum, hujus fundata est scientia.

59. Sensuum objecta retinent ejus, qui in famelico (incomprehensibili) incorporato est, adfectus compositionem (amoris immersionem); ut ut adfectus ejus, conspecto Supremo, involvatur (componatur).

60. Enitentis enim adeo hominis sapientis animum sensus ad seditionem commoti violenter comprehendunt, fili *Kuntis*!

61. His omnibus cohibitis in aequalitatis contemplatione junctus moretur, me omnibus praeponens. In cujus enim voluntate (potestate) sensus, hujus est sapientia stabilita.

62. Adtendenti ad sensuum objecta homini cum ipsis agnascitur communio (cohaerentia, adfectio suboritur); ex communione congeneratur cupido (amor); ex cupidine ira progignitur;

63. Ex ira existit dementia (conturbatio, obcoecatio); ex dementia memoriae aberratio (imaginationis digressio); ex memoriae aberratione scientiae (rationis) extinctio; ex rationis extinctione ipse disperit.

रागद्वेषवियुक्तैस्तुविषयानिन्द्रियैश्चरन्।
आत्मवश्यैर्विधेयात्माप्रसादमधिगच्छति॥६४॥
प्रसादेसर्वदुःखानांहानिरस्योपजायते।
प्रसन्नचेतसोह्याशुबुद्धिःपर्यवतिष्ठते॥६५॥
नास्तिबुद्धिरयुक्तस्यनचायुक्तस्यभावना।
नचाभावयतश्शान्तिरशान्तस्यकुतःसुखम्॥६६॥
इन्द्रियाणांहिचरतांयन्मनोनुविधीयते।
तदस्यहरतिप्रज्ञाम्वायुर्नावमिवाम्भसि॥६७॥
तस्माद्यस्यमहाबाहोनिगृहीतानिसर्वशः।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता॥६८॥
यानिशासर्वभूतानान्तस्यांजागर्त्तिसंयमी।
यस्याञ्जाग्रतिभूतानिसानिशापश्यतोमुनेः॥६९॥
आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठंसमुद्रमापःप्रविशन्तियद्वत्।
तद्वत्कामायम्प्रविशन्तिसर्वेसशान्तिमाप्नोतिनकामकामी॥७०॥
विहायकामान्यस्सर्वान्पुमांश्चरतिनिस्पृहः।
निर्ममोनिरहङ्कारस्सशान्तिमधिगच्छति॥७१॥
एषाब्राह्मीस्थितिःपार्थनैनाम्प्राप्यविमुह्यति।
स्थित्वास्यामन्तकालेपिब्रह्मनिर्वाणमृच्छति॥७२॥

अर्जुनउवाच॥

ज्यायसीचेत्कर्मणस्तेमताबुद्धिर्जनार्द्दन।
तत्किङ्कर्मणिघोरेमान्नियोजयसिकेशव॥१॥

64. Qui vero sensuum objecta tractat (suscipit) sensibus, adfectu et odio non imbutis (non fascinatis), spiritus voluntati subditis; spiritum sequutus (spiritui apertus), in vivi amoris lucem ascendit.

65 Hac immissione ipsi levatio (exemtio) omnium dolorum agnascitur. Qui enim animum in illum immisit (in ipso composuit), hujus illico ratio (idea, sapientia) undique prostat (cujus enim animus in hoc amore evigilavit, hunc illico sapientia circumdans praesto est.)

66. Ejus, qui aequalitatis contemplatione non est junctus, sapientia (ratio) est nulla, nec essentiae formatio (imaginatio essentialis); neque nihilo (non-existentiae) operam dantis quies. Inquieti quomodo felicitas?

67. Quum enim mens sensibus commotis cedens obsequitur, inde ejus scientia prehenditur, ut vento navis in aquis.

68. Quamobrem cujus, fortissime! recepti undique sensus a sensuum objectis, hujus scientia fundata est.

69. Quae nox omnium creatorum, in hac vigilat, qui cupiditates continet. In qua vigilant creata, haec nox videntis animi.

70. Ut adimpletum (contentum), in immobili fundatum mare aquae intrant; ita quem omnes cupidines intrant, hic quietem nanciscitur, non cupidinis cupidus.

71. Vir, qui compositis cupiditatibus omnibus versatur supra adfectum, non suam unius utilitatem spectans, sui ipsius amore (arrogantia) non abreptus; hic ad quietem ascendit.

72. Haec brahmica statio, Pārtha! Eam nactus haud stupide errat. In ea persistendo mortis tempore etiam consolidatur in unitatem vivam (amorem sui in spiritus motione extinguens).

III.

Ardshuna dixit:

1. Praestantior si opere a te aestimata scientia, *Dshanarddana*! cur tamen ad opus horrendum me inducis, *Kaesava*!

व्यामिश्रेणेववाक्येनबुद्धिंमोहयसीवमे।
तदेकम्वदनिश्चित्ययेनश्रेयोऽहमाप्नुयाम्॥२॥
श्रीभगवानुवाच॥
लोकेस्मिन्द्विविधानिष्ठापुराप्रोक्तामयानघ।
ज्ञानयोगेनसांख्यानाङ्कर्मयोगेनयोगिनाम्॥३॥
नकर्मणामनारम्भान्नैष्कर्म्यंपुरुषोऽश्नुते।
नचसंन्यसनादेवसिद्धिंसमधिगच्छति॥४॥
नहिकश्चित्क्षणमपिजातुतिष्ठत्यकर्मकृत्।
कार्यतेह्यवशःकर्मसर्वःप्रकृतिजैर्गुणैः॥५॥
कर्मेन्द्रियाणिसंयम्ययआस्तेमनसास्मरन्।
इन्द्रियार्थान्विमूढात्मामिथ्याचारःसउच्यते॥६॥
यस्त्विन्द्रियाणिमनसानियम्यारभतेऽर्जुन।
कर्मेन्द्रियैःकर्मयोगमसक्तःसविशिष्यते॥७॥
नियतङ्कुरुकर्मत्वङ्कर्मज्यायोह्यकर्मणः।
शरीरयात्रापिचतेनप्रसिद्ध्येदकर्मणः॥८॥
यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्रलोकोऽयङ्कर्मबन्धनः।
तदर्थंकर्मकौन्तेयमुक्तसङ्गस्समाचर॥९॥
सहयज्ञाःप्रजाःसृष्ट्वापुरोवाचप्रजापतिः।
अनेनप्रसविष्यध्वमेषवोऽस्त्विष्टकामधुक्॥१०॥
देवान्भावयतानेनतेदेवाभावयन्तुवः।
परस्परम्भावयन्तःश्रेयःपरमवाप्स्यथ॥११॥

2. Permisto solum sermone rationem fere confundis mihi. Hoc unum dic, certum demonstrando, quo summum bonum ego nanciscar.

Śrī-bhagavan reposuit:

3. In mundo hoc, duplex institutum antiquum praedicatum a me, innocens! per scientiae conjunctionem (quod fit, institutum) *Sāṅkhjorum*; per operum conjunctionem, Joginum (institutum).

4. Opera non inchoando elationem supra opera (exemtionem ex operibus) Purusha (homo) haud obtinet. Nec (opera) componendo etiam perfectionem consequitur.

5. Nemo enim vel momento stat non opus faciens. Producit quippe necessario opus omnis qualitatibus a Prakṛite (natura) natis.

6. Actionum organa cohibens, (retinens) qui sedet, mente recordans sensuum objecta, hic obcaecans spiritum, in falsitate versans (deceptionem exercens) dicitur.

7. Qui vero organa mente cohibens, incipit, Ardshuna! operum organis conjunctionem operum, (ratione subjectiva) non adfectus, hic distinguitur.

8. Injunctum fac opus tu; opus quippe praestantius operis defectu. Nec vero corporis iter (processus) tuum perficitur defectu operis.

9. *Jadshṅae* (sacrificii) caussa (sunt, in Jadshṅa intentionem ac finem habent) opera. Alio mundus hic per opera vinctus. Idcirco opus, Kauntaeja! adfectione (ratione subjectiva) liberatus, una excerceas.

10. Cum *Jadshṅa* conjunctas progenies (gentes) quum creavit antiquitus dixit earundem dominus; „Cum hoc fertiles magnifici-„que esse possetis. Hic vobis sit voluntatis universalis amorem ac-„cendens et vivificans."

11. Dii ut existant, facite (deos cogitate) per hunc. Iidem dii, ut vos existatis, faciant (vos cogitanto). Invicem vos ad existentiam producentes bonum summum possidebitis.

इष्टान्भोगान्हिवोदेवादास्यन्तेयज्ञभाविताः।
तैर्दत्तान्नप्रदायैभ्योयोभुङ्क्तेस्तेनएवसः॥१२॥
यज्ञशिष्टाशिनस्सन्तोमुच्यन्तेसर्वकिल्विषः।
भुञ्जतेतेत्वघम्पापायेपचन्त्यात्मकारणात्॥१३॥
अन्नाद्भवन्तिभूतानिपर्ज्जन्यादन्नसम्भवः।
यज्ञाद्भवतिपर्ज्जन्योयज्ञःकर्मसमुद्भवः॥१४॥
कर्मब्रह्मोद्भवम्विद्धिब्रह्माक्षरसमुद्भवम्।
तस्मात्सर्वगतम्ब्रह्मनित्यंयज्ञेप्रतिष्ठितम्॥१५॥
एवम्प्रवर्त्तितञ्चक्रन्नानुवर्त्तयतीहयः।
अघायुरिन्द्रियारामोमोघम्पार्थसजीवति॥१६॥
यस्त्वात्मरतिरेवस्यादात्मतृप्तश्चमानवः।
आत्मन्येवचसन्तुष्टस्तस्यकार्यंनविद्यते॥१७॥
नैवतस्यकृतेनार्थोनाकृतेनेहकश्चन।
नचास्यसर्वभूतेषुकश्चिदर्थव्यपाश्रयः॥१८॥
तस्मादसक्तस्सततङ्कार्यंकर्मसमाचर।
असक्तोह्याचरन्कर्मपरमाप्नोतिपूरुषः॥१९॥
कर्मणैवहिसंसिद्धिमास्थिताजनकादयः।
लोकसंग्रहमेवापिसम्पश्यन्कर्त्तुमर्हसि॥२०॥
यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनः।
सयत्प्रमाणङ्कुरुतेलोकस्तदनुवर्त्तते॥२१॥
नमेपार्थास्तिकर्त्तव्यन्त्रिषुलोकेषुकिञ्चन।
नानवाप्तमवाप्तव्यम्वर्त्तएवचकर्मणि॥२२॥

12. Cupitos enim fructus vobis dii dabunt, per *Jadshńam* ad existentiam producti. Ab ipsis data non prodens (reddens) iisdem, qui sumit (fruens), fur sane hic.

13. Jis, quae a *Jadshńa* permissa fuerunt, qui fruiti sunt, liberantur ab omnibus delictis. Vescuntur autem hi culpa noxii, qui coquunt sui ipsius caussa.

14. A cibo existunt creaturae; ab Jndra (fulmine) cibi origo; a Jadshńa existit Jndra; Jadshńa ex opere ortus est.

15. Opus a Brahmo ortum scito, Brahmum ortum ab aeterno. Quare omnia pervadens Brahmum aeternum in Jadshńa fundatum (manifestatum).

16. Hoc modo productum orbem qui sequendo hic non ducit, in culpa vivens, sensibus delectatus; stultitiae caecae, Pārtha! hic vivit.

17. Qui vero in spiritus desiderio et copula est, spiritu contentus delectatusque, ac in spiritu solum felix, hic quod agat, aliud non habet.

18. Nec sane huic ex facto res nec ex omisso quae, neque in omnibus entibus creatis ad rem aliquod refugium.

19. Quare non adfectus aeterno faciendum opus una facias. Non-adfectus enim exercens opus summum occupat (possidet) *Purusha.*

20. Opere quippe solum consummationem adepti sunt *Dshanaka* (progenitor) et alii. Mundi complexionem (universitatem) vero solum contuitum agere te oportet.

21. Quidquid exercet optimus; hoc idem etiam (faciunt) alii homines. Quod ipse exemplum (praemetiendo) facit, hoc mundus sequitur.

22. Non mihi, Pārtha! faciendum est in tribus mundis aliquid. Nihil non obtentum obtinendum; attamen vivo in opere.

यदिह्यहन्नवर्त्तेयञ्जातुकर्म्मण्यतन्द्रितः।
ममवर्त्मानुवर्त्तन्तेमनुष्याःपार्थसर्व्वशः॥२३॥
उत्सीदेयुरिमेलोकानकुर्य्याङ्कर्म्मचेदहम्।
सङ्करस्यचकर्त्तास्यामुपहन्यामिमाःप्रजाः॥२४॥
सक्ताःकर्म्मण्यविद्वांसोयथाकुर्वन्तिभारत।
कुर्य्याद्विद्वांस्तथासक्तश्चिकीर्षुर्लोकसंग्रहम्॥२५॥
नबुद्धिभेदञ्जनयेदज्ञानाङ्कर्म्मसङ्गिनाम्।
जोषयेत्सर्वकर्म्माणिविद्वान्युक्तस्समाचरन्॥२६॥
प्रकृतेःक्रियमाणानिगुणैःकर्म्माणिसर्वशः।
अहङ्कारविमूढात्माकर्त्ताहमितिमन्यते॥२७॥
तत्त्ववित्तुमहाबाहोगुणकर्म्मविभागयोः।
गुणागुणेषुवर्त्तन्तइतिमत्वानसज्जते॥२८॥
प्रकृतेर्गुणसम्मूढास्सज्जन्तेगुणकर्म्मसु।
तानकृत्स्नविदोमन्दान्कृत्स्नविन्नविचालयेत्॥२९॥
मयिसर्वाणिकर्म्माणिसंन्यस्याध्यात्मचेतसा।
निराशीर्निर्म्ममोभूत्वायुध्यस्वविगतज्वरः॥३०॥
येमेमतमिदन्नित्यमनुतिष्ठन्तिमानवाः।
श्रद्धावन्तोऽनसूयन्तोमुच्यन्तेतेपिकर्म्मभिः॥३१॥
येत्वेतदभ्यसूयन्तोनानुतिष्ठन्तिमेमतम्।
सर्वज्ञानविमूढांस्तान्विद्धिनष्टानचेतसः॥३२॥
सदृशञ्चेष्टतेस्वस्याःप्रकृतेर्ज्ञानवानपि।
प्रकृतिंयान्तिभूतानिनिग्रहःकिङ्करिष्यति॥३३॥

23. Si quippe ego non viverem unquam in opere assiduo (indefesse), viam meam sequerentur, Pārtha! homines ubique.

24. Tollerentur hi mundi, nisi facerem opus *ego*; ac *Śankharae* creator essem; destruerem has progenies.

25. Adfecti opere, inscii quemadmodum agunt, Bhārata! ita agat sapiens non adfectus, mundi complexum perficiendi cupidus.

26. Conscientiae disjunctionem (intellectus dissensionem) ne generet in insciis, opere adfectis (operis abstractioni, ac libidini deditis). Cogitet (mente concipiat, comparet) omnia opera sapiens, in conjunctione versans, aequalitatem exercens.

27. A Prakṛite (natura) perficiuntur qualitatibus opera ubique. Qui per *Ahankāram* obcaecavit spiritum, „actor ego (sum)" ita autumat.

28. Principii gnarus vero, Validissime! quod in duabus est qualitatum operumque distinctionibus, „qualitates in qualitatibus versantur (moventur, transeunt)" ita cogitans non movetur.

29. Prakṛitis qualitatibus obcaecati moventur in qualitatum operibus. Hos universi ignaros, stupidos universi gnarus ne dimoveat (turbet).

30. In me omnibus operibus conjectis (compositis) animo in spiritum supremum fixo, spe et utilitatis propriae studio (arrogantia) superatis proeliare, e morbo (sollicitudine, dolore) evadens.

31. Qui meum sensum hunc aeternum sequuntur homines, confisi (fide pleni) nec contemnentes aut vituperantes, liberantur hi sane per opera.

32. Qui vero hoc despicientes non sequuntur meum consilium, in universi scientia obcaecatos hos scias, perditos (ad nihilum redactos), amentes.

33. In similitudinem nititur propriae naturae sapiens non minus. Ad naturam vadunt creata. Interceptio (eadem a natura avertendo) quid efficeret?

इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थेरागद्वेषौव्यवस्थितौ।
तयोर्नवशमागच्छेत्तौह्यस्यपरिपन्थिनौ॥३४॥
श्रेयान्स्वधर्मोविगुणःपरधर्मात्स्वनुष्ठितात्।
स्वधर्मेनिधनंश्रेयःपरधर्मोभयावहः॥३५॥
अर्जुनउवाच॥
अथकेनप्रयुक्तोऽयम्पापञ्चरतिपूरुषः।
अनिच्छन्नपिवार्ष्णेयबलादिवनियोजितः॥३६॥
श्रीभगवानुवाच॥
कामएषक्रोधएषरजोगुणसमुद्भवः।
महाशनोमहापाप्माविद्ध्येनमिहवैरिणम्॥३७॥
धूमेनाव्रियतेवह्निर्यथादर्शोमलेनच।
यथोल्वेनावृतोगर्भस्तथातेनेदमावृतम्॥३८॥
आवृतंज्ञानमेतेनज्ञानिनोनित्यवैरिणा।
कामरूपेणकौन्तेयदुःपूरेणानलेनच॥३९॥
इन्द्रियाणिमनोबुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते।
एतैर्विमोहयत्येषज्ञानमावृत्यदेहिनम्॥४०॥
तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौनियम्यभरतर्षभ।
पाप्मानम्प्रजहिह्येनंज्ञानविज्ञाननाशनम्॥४१॥
इन्द्रियाणिपराण्याहुरिन्द्रियेभ्यःपरम्मनः॥
मनसस्तुपराबुद्धिर्योबुद्धेःपरतस्तुसः॥४२॥
एवम्बुद्धेःपरम्बुद्ध्वासंस्तभ्यात्मानमात्मना।
जहिशत्रुम्महाबाहोकामरूपन्दुरासदम्॥४३॥

34. In sensus cujusvis objecto (re) utrumque cupido (amor) et odium constat disjunctum. Neutrius potestatem ineat. Ambo enim ejus inimici (eum undique circumdantes).

35. Melior proprius Dharma (virtus), in qualitate abstracta non versans quam alienae virtutis imitatio optima. In virtute propria mors melior. Dharma alienus metum adfert.

Ardshuna dixit:

36. At quo destinatus hic culpam contrahit *Purusha*, haud sua sponte quidem, Vārshńaeja! quasi vi adactus?

Śrībhagavān respondit:

37. Cupido *hic*, odium *hic*, (cum) adfectus (coloris *radshas*) qualitate ortus, magnus devorans, magnus peccans; scito hunc hic inimicum.

38. Ut fumo tegitur ignis et speculum maculsatione; ut membrana includitur foetus: ita *eodem hoc* (hic mundus) tectum.

39. Tegitur scientia sapientis ab aeterno hoc inimico, qui cupidine formatus est, *Kauntaeja*! malo plenus (difficulter adimplendus) igneusque.

40. In sensibus, mente et ratione ejusdem thronus dicitur. His idem obcaecat (perturbat) incorporatum, quum scientiam tegit.

41. Unde tu sensus primum continens, Bhāratorum praestantissime! scelestum projicito hunc, qui transscendentem delet scientiam et cognitiones.

42. Sensus (certos) praestantiores dicunt sensibus (aliis); praestantiorem (illis) mentem, mente autem praestantiorem rationem; qui vere rationem transscendat (ea praestantior), hunc (esse ipsum).

43. Hoc modo ratione praestantiorem quum intellexeris, (ac) spiritum per spiritum confirmaveris (concluseris, colligaveris); vita (relinque) inimicum, fortissime! qui cupidine formatus, ad invadendum (impugnatu) difficilis est

श्रीभगवानुवाच॥
इमम्विवस्वतेयोगम्प्रोक्तवानहमव्ययम्।
विवस्वान्मनवेप्राहमनुरिक्ष्वाकवेऽब्रवीत्॥१॥
एवम्परम्पराप्राप्तमिमंराजर्षयोविदुः।
सकालेनेहमहतायोगोनष्टःपरन्तप॥२॥
सएवायम्मयातेऽद्ययोगःप्रोक्तःपुरातनः।
भक्तोसिमेसखाचेतिरहस्यंह्येतदुत्तमम्॥३॥
अर्जुनउवाच॥
अपरम्भवतोजन्मपरञ्जन्मविवस्वतः।
कथमेतद्विजानीयान्त्वमादौप्रोक्तवानिति॥४॥
श्रीभगवानुवाच॥
बहूनिमेव्यतीतानिजन्मानितवचार्जुन।
तान्यहम्वेदसर्वाणिनत्वम्वेत्थपरन्तप॥५॥
अजोपिसन्नव्ययात्माभूतानामीश्वरोपिसन्।
प्रकृतिंस्वामधिष्ठायसम्भवाम्यात्ममायया॥६॥
यदायदाहिधर्मस्यग्लानिर्भवतिभारत।
अभ्युत्थानमधर्मस्यतदात्मानंसृजाम्यहम्॥७॥
परित्राणायसाधूनाम्विनाशायचदुष्कृताम्।
धर्मसंस्थापनार्थायसम्भवामियुगेयुगे॥८॥
जन्मकर्मचमेदिव्यमेवंयोवेत्तितत्वतः।
त्यक्तादेहम्पुनर्जन्मनैतिमामेतिसोऽर्जुन॥९॥
वीतरागभयक्रोधामन्मयामामुपाश्रिताः।
बहवोज्ञानतपसापूतामद्भावमागताः॥१०॥

IV

Śribhagavan dixit:

1. Hanc meditandi agendique aequalitatem (*Jogam*) indeclinabilem *Vivaśvati* ego protuli. *Vivaśvatis Mano* pronuntiavit, *Manus Īkshvako* dixit.

2. Hoc modo serie continua acceptam eandem *Radsharishes* (regii sapientes) norunt. Cum tempore hic potenti *Joga* evanuit, ardentissime!

3. Hic sane idem a me tibi hodie *Joga* praedicatus antiquus. Ita servus es mihi amicusque. Mysterium quippe hoc summum.

Ardshuna retulit:

4. Alia (posterior) tua nativitas; alia (remota) nativitas *Vivasvatis*? Quomodo hoc intelligam: Te primo praedicasse etc.?

Śribhagavan dixit:

5. Multae meae praeteritae nativitates tuaeque, *Ardshuna*! Has ego novi omnes; non autem tu nosti, studiosissime!

6. Non natus licet sim, spiritus indeclinabilis, creatorum dominus sane sim, *Prakṛiti* (naturae) propriae superstans; fundamentum (originem, existentiam) habeo in spiritus *Māja* (in imaginatione primigenia, contineor in spiritus mensura prima)

7. Quandocunque enim *Dharmae* defectio est, *Bhārata*! seditio *Adharmae*; tum spiritum (me ipsum) creo ego

8. Ad conservandos probos, destruendosque malefacientes. Dharmae constabiliendi caussa compareo aetatibus diversis.

9 Nativitatem opusque meum divinum hac ratione qui novit ex principio; hic relicto corpore denuo nativitatem non init; me init, Ardshuna!

10. Victis cupidine, metu et ira, ex me ficti, mihi confidentes, multi, scientia et studii ardentis fervore purificati in essentiam meam profecti sunt.

येयथामाम्प्रपद्यन्तेतांस्तथैवभजाम्यहम्॥
ममवर्त्मानुवर्त्तन्तेमनुष्याःपार्थसर्वशः॥११॥
कांक्षन्तःकर्म्मणांसिद्धिंयजन्तइहदेवताः।
क्षिप्रंहिमानुषेलोकेसिद्धिर्भवतिकर्मजा॥१२॥
चातुर्व्वर्ण्यम्मयासृष्टङ्गुणकर्मविभागशः।
तस्यकर्त्तारमपिमाम्विद्ध्यकर्त्तारमव्ययम्॥१३॥
नमाङ्कर्म्माणिलिम्पन्तिनमेकर्मफलेस्पृहा।
इतिमांयोभिजानातिकर्मभिर्नसबध्यते॥१४॥
एवंज्ञात्वा कृतङ्कर्म्मपूर्व्वैरपिमुमुक्षुभिः।
कुरुकर्मैवतस्मात्त्वम्पूर्व्वैःपूर्वतरङ्कृतम्॥१५॥
किङ्कर्मकिमकर्मेतिकवयोप्यत्रमोहिताः।
तत्तेकर्मप्रवक्ष्यामियज्ज्ञात्वामोक्ष्यसेऽशुभात्॥१६॥
कर्म्मणोह्यपिवोद्धव्यम्बोद्धव्यञ्चविकर्म्मणः।
अकर्म्मणश्चबोद्धव्यङ्गहनाकर्म्मणोगतिः॥१७॥
कर्म्मण्यकर्मयःपश्येदकर्म्मणिचकर्मयः।
सबुद्धिमान्मनुष्येषुसयुक्तःकृत्स्नकर्मकृत्॥१८॥
यस्यसर्व्वेसमारम्भाःकामसङ्कल्पवर्ज्जिताः।
ज्ञानाग्निदग्धकर्म्माणन्तमाहुःपण्डितम्बुधाः॥१९॥
त्यक्त्वाकर्मफलासङ्गन्नित्यतृप्तोनिराश्रयः।
कर्म्मण्यभिप्रवृत्तोपिनैवकिञ्चित्करोतिसः॥२०॥
निराशीर्यतचित्तात्मात्यक्तसर्वपरिग्रहः।
शरीरङ्केवलङ्कर्मकुर्वन्नाप्नोतिकिल्विषम्॥२१॥

11. Qui quomodo in me procedunt, hos ita etiam participo ego. Per viam meam proficiscuntur sequendo homines, Pārtha! ubique.

12. Desiderantes operum perfectionem colunt hic deos. Cito enim in humano mundo perfectio fit operibus generata.

13. Quadruplex genus a me creatum ad qualitatum et operum partitionem. Ejusdem vero factorem me scias, cui non factor, (qui factorem non habeo) indeclinabilis.

14. Nec me opera maculant, nec mihi in operum fructu desiderium (adfectus). Ita me qui novit, operibus non ligatur.

15. Itaque scitum, factum opus ab antiquis, sane libertatis avidis. Hinc et tu opus facias ab antiquis antiquius factum.

16. „Quid opus? quid opus?“ sic docti adeo in hoc obcaecati. Istud tibi opus pronuntiabo, quo cognito liberaberis a tristitia.

17. Verum enim vero ab opere sciendum, sciendumque ab opere transformante et a defectu operis sciendum. Impervium operis iter.

18. In opere operis defectum qui videt et in operis defectu qui (videt) opus, hic sapiens in hominibus, hic aequalitate conjunctus, universum opus faciens.

19. Cujus omnia incepta a cupidinis intentione (consilio capto) libera sunt, hunc, scientiae igne illuminantem ac consumentem opera, dicunt *Panditam* (Philosophum, collectum) sapientes.

20. Derelicto operis fructuum coitu (contagio, ratione afficiente), semper contentus, ad neminem confugiens (non pendens ab aliquo), is adeo in actione procedens, non tamen aliquid agit.

21. Curae expers (supra spem), intentus (cohibitus) intelligentiae spiritu, relinquens omnem circumscriptionem, corporeum unicum (absolutum) opus faciens, non contrahit culpam.

यदृच्छालाभसन्तुष्टोद्वन्द्वातीतोविमत्सरः।
समःसिद्धावसिद्धौचकृत्वापिननिबध्यते॥२२॥
गतसङ्गस्यमुक्तस्यज्ञानावस्थितचेतसः।
यज्ञायाचरतःकर्मसमग्रम्प्रविलीयते॥२३॥
ब्रह्मार्पणम्ब्रह्महविर्ब्रह्माग्नौब्रह्मणाहुतम्।
ब्रह्मैव तेनगन्तव्यम्ब्रह्मकर्मसमाधिना॥२४॥
दैवमेवापरेयज्ञंयोगिनःपर्युपासते।
ब्रह्माग्नावपरेयज्ञंयज्ञेनैवोपजुह्वति॥२५॥
श्रोत्रादीनीन्द्रियाण्यन्येसंयमाग्निषुजुह्वति।
शब्दादीन्विषयानन्येइन्द्रियाग्निषुजुह्वति॥२६॥
सर्वाणीन्द्रियकर्माणिप्राणकर्माणिचापरे।
आत्मसंयमयोगाग्नौजुह्वतिज्ञानदीपिते॥२७॥
द्रव्ययज्ञास्तपोयज्ञायोगयज्ञास्तथापरे।
स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्चयतयःसंशितव्रताः॥२८॥
अपरेनियताहाराःप्राणान्प्राणेषुजुह्वति।
सर्वेप्येतेयज्ञविदोयज्ञक्षपितकल्मषाः॥३०॥
यज्ञशिष्टामृतभुजोयान्तिब्रह्मसनातनम्।
नायंलोकोस्त्ययज्ञस्यकुतोऽन्यःकुरुसत्तम॥३१॥
एवम्बहुविधायज्ञावितताब्रह्मणोमुखे।
कर्मजान्विद्धितान्सर्वानेवंज्ञात्वाविमोक्ष्यसे॥३२॥

22. Quacunque sorte contentus, rationem ancipitem (duplicitatem, discordiam) transscendens; absque invidia; aequus (absolutus, totus, universus) in eventu secundo adversoque; quin quum operatus sit, (operando) non illigatur.

23 Adfectum (contagium) migrantis, liberati, animum in scientiam altiorem defigentis, pro sacrificio (*Jadshǹa*) operantis (viventis), (hujus) opus in universum absolutum resolvitur.

24. Brahmum donatio (dator); Brahmum oblatum (sacrificium); Brahmum in igne (sacrificii); a Brahmo sacrificatur; itaque Brahmum ab eo ineundem, qui cum Brahmo opus omne conjunxit (spiritu una continet).

25. *Daivum* (divinitatem, coeleste, fatum, deos) quidem alii Jogines ut *Jadshǹam* colunt; Brahmum in *Agne* (igne) alii ut *Jadshǹam* per *Jadshǹam* offerunt.

26. Auditum et reliquos sensus alii in continentiae (temperiei) ignibus offerunt; sonum et sensuum objecta caetera alii offerunt in organorum ignibus;

27. Omnes organorum actiones, vitaeque actiones alii. In igne Jogae, qui a spiritu per continentiam est, offerunt scientia illuminati.

28. Ita *Jadshǹae* serviunt alii rebus, alii studii ardore, alii *Joga* (meditationis et actionis unione), et scientia, quae lectione ac meditatione propria obtinetur, *Jates* (se continentes, intenti, studiosi), qui pietatis ac devotionis opera perfecerunt (severe morati, austere viventes).

— — — —

30. Alii, ad legem vescentes, vitam in vita offerunt. Omnes quidem hi Jadshǹam norunt, per Jadshǹam delicta delent.

31. A Jadshǹa relicto *amrito* (immortalitatis cibo) fruentes vadunt in Brahmum aeternum. Non est hic mundus ejus, qui Jadshǹae non est; quomodo alter (mundus), *Kure* optime!

32. Ut multiplices *Jadshǹae* extensi sunt in Brahmi ore (facie); ex opere generatos scito hos omnes. Quo cognito liberaberis.

श्रेयान्द्रव्यमयाद्यज्ञाज्ज्ञानयज्ञःपरन्तप।
सर्व्वंकर्माखिलम्पार्थज्ञानेपरिसमाप्यते॥३३॥
तद्विद्धिप्रणिपातेनपरिप्रश्नेनसेवया।
उपदेक्ष्यन्तितेज्ञानंज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः॥३४॥
यज्ज्ञात्वानपुनर्मोहमेवंयास्यसिपाण्डव।
येनभूतान्यशेषेणद्रक्ष्यस्यात्मन्यथोमयि॥३५॥
अपिचेदसिपापेभ्यःसर्वेभ्यःपापकृत्तमः।
सर्वंज्ञानप्लवेनैववृजिनंसन्तरिष्यसि॥३६॥
यथैधांसिसमिद्धोग्निर्भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन।
ज्ञानाग्निस्सर्व्वकर्माणिभस्मसात्कुरुतेतथा॥३७॥
नहिज्ञानेनसदृशम्पवित्रमिहविद्यते।
तत्स्वयंयोगसंसिद्धःकालेनात्मनिविन्दति॥३८॥
श्रद्धावाँल्लभतेज्ञानन्तत्परस्संयतेन्द्रियः।
ज्ञानंलब्ध्वापरांशान्तिमचिरेणाधिगच्छति॥३९॥
अज्ञश्चाश्रद्दधानश्चसंशयात्माविनश्यति।
नायंलोकोऽस्तिनपरोनसुखंसंशयात्मनः॥४०॥
योगसंन्यस्तकर्माणंज्ञानसंछिन्नसंशयम्।
आत्मवन्तन्नकर्माणिनिबध्नन्तिधनञ्जय॥४१॥
तस्मादज्ञानसम्भूतंहृत्स्थंज्ञानासिनात्मनः।
छित्वैनंसंशयंयोगमातिष्ठोत्तिष्ठभारत॥४२॥

33. Melior quam Jadshña rerum (ex rebus formatus) est scientiae Jadshña, studiosissime! Universum opus totum, Pārtha! in scientia absolutum comprehenditur.

34. Hoc discas salutando ac reverendo, quaestionibus explorando, cultu serviendo. Docebunt te scientiam scientes, principia videntes.

35. Quo perspecto non amplius in caecitatem ita incurres, *Pándi* fili! Quo creata absque discrimine intueberis (consolidas, si leg. *dravjasi*,) in spiritu, itaque in me.

36. Etiam si improborum omnium sis maximus, omne tamen, te scientiae immergendo, vitium una transscendes.

37. Ut fomitem accensus ignis in cinerem convertit, *Ardshuna*! ita scientiae ignis omnia opera dat in cinerem.

38. Haud sane scientiae simile purificandi adjumentum hic existit. Qui per Jogam perfectus est, illam tempore a se ipso in spiritu consequitur.

39. Fidelis (fiduciam in deo ponens, pius) consequitur scientiam, si, eam omnibus rebus praeferens, sensus continet. Scientiam consequutus, ad summam quietem sine mora ascendit.

40. Inscius et fidei (pietatis) expers, ac dubitationis spiritum habens (spiritum in dubium vocans), deperit. Nec hic mundus est, nec alter, nec felicitas ejus, qui dubii spiritu motus (de spiritu dubitat).

41. Qui per Jogam opera composuit, per scientiam sustulit dubitationem, hunc spiritu actum opera non illigant, *Dhanandshaja*!

42. Quare ex ignorantia natam, in animo stantem hanc de spiritu dubitationem quum scientiae telo sustuleris, Jogam confirma, surge, nitere, Bhārata!

BHAGAVADGĪTAE

lectiones I—XVIII.

अर्ज्जुनउवाच॥
संन्यासङ्कर्म्मणाङ्कृष्णपुनर्योगञ्चशंससि।
यच्छ्रेयएतयोरेकन्तन्मेब्रूहिसुनिश्चितम्॥१॥
श्रीभगवानुवाच॥
संन्यासःकर्मयोगश्चनिःश्रेयसकरावुभौ।
तयोस्तुकर्मसन्न्यासात्कर्मयोगोविशिष्यते॥२॥
ज्ञेयस्सनित्यसंन्यासीयोनद्वेष्टिनकांक्षति।
निर्द्वन्द्वोहिमहाबाहोसुखम्बन्धात्प्रमुच्यते॥३॥
सांख्ययोगौपृथग्बालाःप्रवदन्तिनपण्डिताः।
एकमप्यास्थितस्सम्यगुभयोर्विन्दतेफलम्॥४॥
यत्सांख्यैःप्राप्यतेस्थानन्तद्योगैरपिगम्यते।
एकंसांख्यञ्चयोगञ्चयःपश्यतिसपश्यति॥५॥
संन्यासस्तुमहाबाहोदुःखमाप्तुमयोगतः।
योगयुक्तोमुनिर्ब्रह्मनचिरेणाधिगच्छति॥६॥
योगयुक्तोविशुद्धात्माविजितात्माजितेन्द्रियः।
सर्वभूतात्मभूतात्माकुर्वन्नपिनलिप्यते॥७॥
नैवकिञ्चित्करोमीतियुक्तोमन्येततत्त्ववित्।
पश्यञ्छृण्वन्स्पृशञ्जिघ्रन्नश्नन्गच्छन्स्वपञ्छ्वसन्॥८॥
प्रलपन्विसृजन्गृह्णन्नुन्मिषन्निमिषन्नपि।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेषुवर्त्तन्तइतिधारयन्॥९॥
ब्रह्मण्याधायकर्म्माणिसङ्गन्त्यक्त्वाकरोतियः।
लिप्यतेनसपापेनपद्मपत्रमिवाम्भसा॥१०॥

कायेनमनसाबुद्ध्याकेवलैरिन्द्रियैरपि।
योगिनःकर्मकुर्वन्तिसङ्गन्त्यक्त्वात्मशुद्धये॥११॥
युक्तःकर्मफलन्त्यक्त्वाशान्तिमाप्नोतिनैष्ठिकीम्।
अयुक्तःकामकारेणफलेसक्तोनिबध्यते॥१२॥
सर्वकर्माणिमनसासंन्यस्यास्तेसुखम्वशी।
नवद्वारेपुरेदेहीनैवकुर्वन्नकारयन्॥१३॥
नकर्त्तृत्त्वन्नकर्माणिलोकस्यसृजतिप्रभुः।
नकर्मफलसंयोगंस्वभावस्तुप्रवर्त्तते॥१४॥
नादत्तेकस्यचित्पापन्नचैवसुकृतम्विभुः।
अज्ञानेनावृतंज्ञानन्तेनमुह्यन्तिजन्तवः॥१५॥
ज्ञानेनतुतदज्ञानंयेषान्नाशितमात्मनः।
तेषामादित्यवज्ज्ञानम्प्रकाशयतितत्परम्॥१६॥
तद्बुद्धयस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परायणाः।
गच्छन्त्यपुनरावृत्तिंज्ञाननिर्धूतकल्मषाः॥१७॥
विद्याविनयसम्पन्नेब्राह्मणेगविहस्तिनि।
शुनिचैवश्वपाकेचपण्डितास्समदर्शिनः॥१८॥
इहैवतैर्जितस्सर्गोयेषांसाम्येस्थितम्मनः।
निर्दोषंहिसमम्ब्रह्मतस्माद्ब्रह्मणितेस्थिताः॥१९॥
नप्रहृष्येत्प्रियम्प्राप्यनोद्विजेत्प्राप्यचाप्रियम्।
स्थिरबुद्धिरसम्मूढोब्रह्मविद्ब्रह्मणिस्थितः॥२०॥
बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्माविन्दत्यात्मनियत्सुखम्।
सब्रह्मयोगयुक्तात्मासुखमक्षयमश्नुते॥२१॥

येहिसंस्पर्शजाभोगादुःखयोनयएवते।
आद्यन्तवन्तःकौन्तेयनतेषुरमतेबुधः॥२२॥
शक्नोतीहैवयःसोढुम्प्राक्शरीरविमोक्षणात्।
कामक्रोधोद्भवम्बेगंसयुक्तस्ससुखीनरः॥२३॥
योऽन्तःसुखोऽन्तरारामस्तथान्तर्ज्योतिरेषयः।
सयोगीब्रह्मनिर्वाणम्ब्रह्मभूतोधिगच्छति॥२४॥
लभन्तेब्रह्मनिर्वाणमृषयःक्षीणकल्मषाः।
छिन्नद्वैधायतात्मानस्सर्वभूतहितेरताः॥२५॥
कामक्रोधवियुक्तानांयतिनांयतचेतसाम्।
अभितोब्रह्मनिर्वाणंवर्त्ततेविदितात्मनाम्॥२६॥
स्पर्शान्कृत्वाबहिर्वाह्यांश्चक्षुश्चैवान्तेरभ्रुवोः।
प्राणापानौसमौकृत्वानासाभ्यन्तरचारिणौ॥२७॥
यतेन्द्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्मोक्षपरायणः।
विगतेच्छाभयक्रोधोयस्सदामुक्तएवसः॥२८॥
भोक्तारंयज्ञतपसांसर्वलोकमहेश्वरम्।
सुहृदंसर्वभूतानांज्ञात्वामांशान्तिमृच्छति॥२९॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृ
ष्णार्जुनसम्वादेकर्मसंन्यासयोगोनामपञ्चमोऽध्यायः॥५॥
श्रीभगवानुवाच॥
अनाश्रितःकर्मफलङ्कार्यङ्कर्मकरोतियः।
ससंन्यासीचयोगीचननिरग्निर्नचाक्रियः॥१॥

यंसंन्यासमितिप्राहुर्योगन्तंविद्धिपाण्डव।
नह्यसंन्यस्तसङ्कल्पोयोगीभवतिकश्चन॥२॥
आरुरुक्षोर्मुनेर्योगङ्कर्मकारणमुच्यते।
योगारूढस्यतस्यैवशमःकारणमुच्यते॥३॥
यदाहिनेन्द्रियार्थेषुनकर्मस्वनुषज्जते।
सर्वसङ्कल्पसन्यासीयोगारूढस्तदोच्यते॥४॥
उद्धरेदात्मनात्मानन्नात्मानमवसादयेत्।
आत्मैवह्यात्मनोबन्धुरात्मैवरिपुरात्मनः॥५॥
बन्धुरात्मात्मनस्तस्ययेनात्मैवात्मनाजितः।
अनात्मनस्तुशत्रुत्वेवर्त्तेतात्मैवशत्रुवत्॥६॥
जितात्मनःप्रशान्तस्यपरमात्मासमाहितः।
शीतोष्णसुखदुःखेषुतथामानापमानयोः॥७॥
ज्ञानविज्ञानतृप्तात्माकूटस्थोविजितेन्द्रियः।
युक्तइत्युच्यतेयोगीसमलोष्टाश्मकाञ्चनः॥८॥
सुहृन्मित्रार्युदासीनमध्यस्थद्वेष्यबन्धुषु।
साधुष्वपिचपापेषुसमबुद्धिर्विशिष्यते॥९॥
योगीयुञ्जीतसततमात्मानंरहसिस्थितः।
एकाकीयतचित्तात्मानिराशीरपरिग्रहः॥१०॥
शुचौदेशेप्रतिष्ठाप्यस्थिरमासनमात्मनः।
नात्युच्छ्रितंनातिनीचंचैलाजिनकुशोत्तरम्॥११॥
तत्रैकाग्रंमनःकृत्वायतचित्तेन्द्रियक्रियः।
उपविश्यासनेयुञ्ज्याद्योगमात्मविशुद्धये॥१२॥

समंकायशिरोग्रीवन्धारयन्नचलंस्थिरः।
सम्प्रेक्ष्यनासिकाग्रंस्वन्दिशश्चानवलोकयन्॥१३॥
प्रशान्तात्माविगतभीर्ब्रह्मचारिव्रतेस्थितः।
मनःसंयम्यमच्चित्तोयुक्तआसीतमत्परः॥१४॥
युञ्जन्नेवंसदात्मानंयोगीनियतमानसः।
शान्तिंनिर्वाणपरमांमत्संस्थामधिगच्छति॥१५॥
नात्यश्नतस्तुयोगोऽस्तिनचैकान्तमनश्नतः।
नचातिस्वप्नशीलस्यजाग्रतोनैवचार्जुन॥१६॥
युक्ताहारविहारस्ययुक्तचेष्टस्यकर्मसु।
युक्तस्वप्नावबोधस्ययोगोभवतिदुःखहा॥१७॥
यदाविनियतञ्चित्तमात्मन्येवावतिष्ठते।
निस्पृहस्सर्वकामेभ्योयुक्तइत्युच्यतेतदा॥१८॥
यथादीपोनिवातस्थोनेङ्गतेसोपमास्मृता।
योगिनोयतचित्तस्ययुञ्जतोयोगमात्मनः॥१९॥
यत्रोपरमतेचित्तन्निरुद्धंयोगसेवया।
यत्रचैवात्मनात्मानंपश्यन्नात्मनितुष्यति॥२०॥
सुखमात्यंतिकंयत्तद्बुद्धिग्राह्यमतीन्द्रियम्।
वेत्तियत्रनचैवायंस्थितश्चलतितत्त्वतः॥२१॥
यंलब्ध्वाचापरंलाभंमन्यतेनाधिकंततः।
यस्मिन्स्थितोनदुःखेनगुरुणापिविचाल्यते॥२२॥
तंविद्यात्दुःखसंयोगवियोगंयोगसंज्ञितम्।
सनिश्चयेनयोक्तव्योयोगोनिर्विण्णचेतसा॥२३॥

संकल्पप्रभवान्कामांस्त्यक्त्वासर्वानशेषतः।
मनसैवेन्द्रियग्रामंविनियम्यसमन्ततः॥२४॥
शनैःशनैरुपरमेद्बुद्ध्याधृतिगृहीतया।
आत्मसंस्थंमनःकृत्वानकिंचिदपिचिन्तयेत्॥२५॥
यतोयतोनिश्चरतिमनश्चञ्चलमस्थिरम्।
ततस्ततोनियम्यैतदात्मन्येववशन्नयेत्॥२६॥
प्रशान्तमनसंह्येनंयोगिनंसुखमुत्तमं।
उपैतिशांतरजसंब्रह्मभूतमकल्मषम्॥२७॥
युञ्जन्नेवंसदात्मानंयोगीविगतकल्मषः।
सुखेनब्रह्मसंस्पर्शमत्यन्तंसुखमश्नुते॥२८॥
सर्वभूतस्थमात्मानंसर्वभूतानिचात्मनि।
ईक्षतेयोगयुक्तात्मासर्वत्रसमदर्शनः॥२९॥
योमाम्पश्यतिसर्वत्रसर्वंचमयिपश्यति।
तस्याहन्नप्रणश्यामिसचमेनप्रणश्यति॥३०॥
सर्वभूतस्थितंयोमाम्भजत्येकत्वमास्थितः।
सर्वथावर्त्तमानोपिसयोगीमयिवर्त्तते॥३१॥
आत्मौपम्येनसर्वत्रसमम्पश्यतियोऽर्जुन।
सुखंवायदिवादुःखंसयोगीपरमोमतः॥३२॥
अर्जुनउवाच॥
योऽयंयोगस्त्वयाप्रोक्तस्साम्येनमधुसूदन।
एतस्याहंनपश्यामिचञ्चलत्वात्स्थितिंस्थिराम्॥३३॥

चञ्चलंहिमनःकृष्णप्रमाथिबलवद्दृढम्।
तस्याहंनिग्रहम्मन्येवायोरिवसुदुष्करम्॥३४॥
श्रीभगवानुवाच॥
असंशयम्महाबाहोमनोदुर्निग्रहञ्चलम्।
अभ्यासेनतुकौन्तेयवैराग्येणचगृह्यते॥३५॥
असंयतात्मनायोगोदुःप्रापइतिमेमतिः।
वश्यात्मनातुयतताशक्योवाप्तुमुपायतः॥३६॥
अर्जुनउवाच॥
अयतिःश्रद्धयोपेतोयोगाच्चलितमानसः।
अप्राप्ययोगसंसिद्धिङ्कांगतिंकृष्णगच्छति॥३७॥
कच्चिन्नोभयविभ्रष्टश्छिन्नाभ्रमिवनश्यति।
अप्रतिष्ठोमहाबाहोविमुढोब्रह्मणःपथि॥३८॥
एतन्मेसंशयंकृष्णच्छेत्तुमर्हस्यशेषतः।
त्वदन्यःसंशयस्यास्यच्छेत्तानह्युपपद्यते॥३९॥
श्रीभगवानुवाच॥
पार्थनैवेहनामुत्रविनाशस्तस्यविद्यते।
नहिकल्याणकृत्कश्चिद्दुर्गतिंतातगच्छति॥४०॥
प्राप्यपुण्यकृतांल्लोकानुषित्वाशाश्वतीःसमाः।
शुचीनांश्रीमतांगेहेयोगभ्रष्टोऽभिजायते॥४१॥
अथवायोगिनामेवकुलेभवतिधीमताम्।
एतद्धिदुर्लभतरंलोकेजन्मयदीदृशं॥४२॥

तत्रतंबुद्धिसंयोगंलभतेपौर्वदेहिकम्।
यततेचततोभूयस्संसिद्धौकुरुनन्दन॥४३॥
पूर्व्वाभ्यासेनतेनैवह्रियतेह्यवशोऽपिसः।
जिज्ञासुरपियोगस्यशब्दब्रह्मातिवर्त्तते॥४४॥
प्रयत्नाद्यतमानस्तुयोगीसंशुद्धकिल्बिषः।
अनेकजन्मसंसिद्धस्ततोयातिपराङ्गतिम्॥४५॥
तपस्विभ्योऽधिकोयोगीज्ञानिभ्योऽपिमतोऽधिकः।
कर्म्मिभ्यश्चाधिकोयोगीतस्माद्योगीभवार्जुन॥४६॥
योगिनामपिसर्वेषांमद्गतेनान्तरात्मना।
श्रद्धावान्भजतेयोमांसमेयुक्ततमोमतः॥४७॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्री
कृष्णार्जुनसंवादेआत्मसंयमयोगोनामषष्ठोऽध्यायः॥६॥
श्रीभगवानुवाच॥
मय्यासक्तमनाःपार्थयोगंयुञ्जन्मदाश्रयः।
असंशयंसमग्रम्मांयथाज्ञास्यसितच्छृणु॥१॥
ज्ञानन्तेहंसविज्ञानमिदम्वक्ष्याम्यशेषतः।
यज्ज्ञात्वानेहभूयोन्यज्ज्ञातव्यमवशिष्यते॥२॥
मनुष्याणांसहस्रेषुकश्चिद्यततिसिद्धये।
यततामपिसिद्धानाङ्कश्चिन्माम्वेत्तितत्वतः॥३॥
भूमिरापोऽनलोवायुःखम्मनोबुद्धिरेवच।
अहङ्कारइतीयंमेभिन्नाप्रकृतिरष्टधा॥४॥

अपरेयमितस्त्वन्यांप्रकृतिंविद्धिमेपराम्।
जीवभूतांमहाबाहोययेदन्धार्यतेजगत्॥५॥
एतद्योनीनिभूतानिसर्वाणीत्युपधारय।
अहंकृत्स्नस्यजगतःप्रभवःप्रलयस्तथा॥६॥
मत्तःपरतरन्नान्यत्किञ्चिदस्तिधनञ्जय।
मयिसर्वमिदम्प्रोतंसूत्रेमणिगणाइव॥७॥
रसोऽहमप्सुकौन्तेयप्रभास्मिशशिसूर्ययोः।
प्रणवस्सर्ववेदेषुशब्दःखेपौरुषंनृषु॥८॥
पुण्योगन्धःपृथिव्यांचतेजश्चास्मिविभावसौ।
जीवनंसर्वभूतेषुतपश्चास्मितपस्विषु॥९॥
बीजंमांसर्वभूतानांविद्धिपार्थसनातनम्।
बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मितेजस्तेजस्विनामहम्॥१०॥
बलम्बलवताञ्चाहङ्कामरागविवर्जितम्।
धर्माविरुद्धोभूतेषुकामोऽस्मिभरतर्षभ॥११॥
येचैवसात्विकाभावाराजसास्तामसाश्चये।
मत्तएवेतितान्विद्धिनत्वहन्तेषुतेमयि॥१२॥
त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिस्सर्वमिदञ्जगत्।
मोहितन्नाभिजानातिमामेभ्यःपरमव्ययम्॥१३॥
दैवीह्येषागुणमयीमममायादुरत्यया।
मामेवयेप्रपद्यन्तेमायामेतान्तरन्तिते॥१४॥
नमान्दुष्कृतिनोमूढाःप्रपद्यन्तेनराधमाः।
माययापहृतज्ञानाआसुरम्भावमाश्रिताः॥१५॥

चतुर्विधाभजन्तेमाञ्जनाःसुकृतिनोऽर्जुन।
आर्त्तोजिज्ञासुरर्थार्थीज्ञानीचभरतर्षभ॥१६॥
तेषांज्ञानीनित्ययुक्तएकभक्तिर्विशिष्यते।
प्रियोहिज्ञानिनोत्यर्थमहंसचममप्रियः॥१७॥
उदाराःसर्वएवैतेज्ञानीत्वात्मैवमेमतं।
आस्थितःसहियुक्तात्मामामेवानुत्तमाङ्गतिम्॥१८॥
बहूनाञ्जन्मनामन्तेज्ञानवान्माम्प्रपद्यते।
वासुदेवःसर्वमितिसमहात्मासुदुर्ल्लभः॥१९॥
कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाःप्रपद्यन्तेऽन्यदेवताः।
तन्तंनियममास्थायप्रकृत्यानियताःस्वया॥२०॥
योयोयांयांतनुम्भक्तःश्रद्धयार्च्चितुमिच्छति।
तस्यतस्याचलांश्रद्धान्तामेवविदधाम्यहम्॥२१॥
सतयाश्रद्धयायुक्तस्तस्याराधनमीहते।
लभतेचततःकामान्मयैवविहितान्हितान्॥२२॥
अन्तवत्तुफलन्तेषान्तद्भवत्यल्पमेधसाम्।
देवान्देवयजोयान्तिमद्भक्तायान्तिमामपि॥२३॥
अव्यक्तंव्यक्तिमापन्नंमन्यन्तेमामबुद्धयः।
परम्भावमजानन्तोममाव्ययमनुत्तमम्॥२४॥
नाहंप्रकाशस्सर्वस्ययोगमायासमावृतः।
मूढोऽयंनाभिजानातिलोकोमामजमव्ययम्॥२५॥
वेदाहंसमतीतानिवर्त्तमानानिचार्जुन।
भविष्याणिचभूतानिमान्तुवेदनकश्चन॥२६॥

इच्छाद्वेषसमुत्थेनद्वन्द्वमोहेनभारत।
सर्वभूतानिसंमोहंसर्गेयान्तिपरन्तप॥२७॥
येषान्त्वन्तगतम्पापञ्जनानाम्पुण्यकर्मणाम्।
तेद्वन्द्वमोहनिर्मुक्ताभजन्तेमांदृढव्रताः॥२८॥
जरामरणमोक्षायमामाश्रित्ययतन्तिये।
तेब्रह्मतद्विदुःकृत्स्नमध्यात्मङ्कर्मचाखिलम्॥२९॥
साधिभूताधिदैवंमांसाधियज्ञञ्चयेविदुः।
प्रयाणकालेपिचमान्तेविदुर्युक्तचेतसः॥३०॥
इतिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्री
कृष्णार्जुनसंवादेविज्ञानयोगोनामसप्तमोऽध्यायः॥७॥
अर्जुनउवाच॥
किन्तद्ब्रह्मकिमध्यात्मङ्किङ्कर्मपुरुषोत्तम।
अधिभूतञ्चकिम्प्रोक्तमधिदैवङ्किमुच्यते॥१॥
अधियज्ञःकथङ्कोऽत्रदेहेऽस्मिन्मधुसूदन।
प्रयाणकालेचकथंज्ञेयोऽसिनियतात्मभिः॥२॥
श्रीभगवानुवाच॥
अक्षरम्ब्रह्मपरमंस्वभावोध्यात्ममुच्यते।
भूतभावोऽद्भवकरोविसर्गःकर्मसंज्ञितः॥३॥
अधिभूतंक्षरोभावःपुरुषश्चाधिदैवतम्।
अधियज्ञोहमेवात्रदेहेदेहभृताम्वर॥४॥
अन्तकालेचमामेवस्मरन्मुक्त्वाकलेवरम्।
यःप्रयातिसमद्भावंयातिनास्त्यत्रसंशयः॥५॥

यंयंवापिस्मरन्भावन्त्यजत्यन्तेकलेवरम्।
तन्तमेवैतिकौन्तेयसदातद्भावभावितः॥६॥
तस्मात्सर्वेषुकालेषुमामनुस्मरयुध्यच।
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मामेवैष्यस्यसंशयः॥७॥
अभ्यासयोगयुक्तेनचेतसानान्यगामिना।
परमम्पुरुषन्दिव्यंयातिपार्थानुचिन्तयन्॥८॥
कविम्पुराणमनुशासितारमणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः।
सर्वस्यधातारमचिन्त्यरूपमादित्यवर्णंतमसःपरस्तात्॥९॥
प्रयाणकालेमनसाचलेनभक्त्यायुक्तोयोगबलेनचैव।
भ्रुवोर्मध्येप्राणमावेश्यसम्यक्सतम्परम्पुरुषमुपैतिदिव्यम्॥१०॥
यदक्षरम्वेदविदोवदन्तिविशन्तियद्यतयोवीतरागाः।
यदिच्छन्तोब्रह्मचर्यंचरन्तितत्तेपदंसंग्रहेणप्रवक्ष्ये॥११॥
सर्वद्वाराणिसंयम्यमनोहृदिनिरुध्यच।
मूर्ध्न्याधायात्मनःप्राणमास्थितोयोगधारणाम्॥१२॥
ओमित्येकाक्षरम्ब्रह्मव्याहरन्मामनुस्मरन्।
यःप्रयातित्यजन्देहंसयातिपरमाङ्गतिम्॥१३॥
अनन्यचेतास्सततंयोमांस्मरतिनित्यशः।
तस्याहंसुलभःपार्थनित्ययुक्तस्ययोगिनः॥१४॥
मामुपेत्यपुनर्जन्मदुःखालयमशाश्वतम्।
नाप्नुवन्तिमहात्मानस्संसिद्धिम्परमाङ्गताः॥१५॥
आब्रह्मभुवनाल्लोकाःपुनरावर्त्तिनोऽर्जुन।
मामुपेत्यतुकौन्तेयपुनर्जन्मनविद्यते॥१६॥

सहस्रयुगपर्यन्तमहर्यद्ब्रह्मणोविदुः।
रात्रिंयुगसहस्रान्तान्तेऽहोरात्रविदोजनाः॥१७॥
अव्यक्ताद्व्यक्तयस्सर्वाःप्रभवन्त्यहरागमे।
रात्र्यागमेप्रलीयन्तेतत्रैवाव्यक्तसंज्ञके॥१८॥
भूतग्रामःसएवायम्भूत्वाभूत्वाप्रलीयते।
रात्र्यागमेवशःपार्थप्रभवत्यहरागमे॥१९॥
परस्तस्मात्तुभावोऽन्योव्यक्तोऽव्यक्तात्सनातनः।
यस्ससर्वेषुभूतेषुनश्यत्सुनविनश्यति॥२०॥
अव्यक्तोक्षरइत्युक्तस्तमाहुःपरमाङ्गतिम्।
यम्प्राप्यननिवर्त्तन्तेतद्धामपरमम्मम॥२१॥
पुरुषस्सपरःपार्थभक्त्यालभ्यस्त्वनान्यथा।
यस्यान्तस्थानिभूतानियेनसर्वमिदन्ततम्॥२२॥
यत्रकालेत्वनावृत्तिमावृत्तिञ्चैवयोगिनः।
प्रयातायान्तितङ्कालंवक्ष्यामिभरतर्षभ॥२३॥
अग्निर्ज्योतिरहःशुक्लःषण्मासाउत्तरायणम्।
तत्रप्रयातागच्छन्तिब्रह्मब्रह्मविदोजनाः॥२४॥
धूमोरात्रिस्तथाकृष्णःषण्मासादक्षिणायनम्।
तत्रचान्द्रमसञ्ज्योतिर्योगीप्राप्यनिवर्त्तते॥२५॥
शुक्लकृष्णेगतीह्येतेजगतश्शाश्वतेमते।
एकयायात्यनावृत्तिमन्ययावर्त्ततेपुनः॥२६॥
नैतेसृतीपार्थजानन्योगीमुह्यतिकश्चन।
तस्मात्सर्वेषुकालेषुयोगयुक्तोभवार्जुन॥२७॥

वेदेषुयज्ञेषुतपःसुचैवदानेषुयत्पुण्यफलम्प्रदिष्टम्।
अत्येतितत्सर्वमिदम्विदित्वायोगीपरंस्थानमुपैतिचाद्यम्॥२८॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृ
ष्णार्जुनसम्वादेऽक्षरपरब्रह्मयोगोनामअष्टमोऽध्यायः॥८॥
श्रीभगवानुवाच॥
इदन्तुतेगुह्यतमम्प्रवक्ष्याम्यनसूयवे।
ज्ञानंविज्ञानसहितंयज्ज्ञात्वामोक्ष्यसेऽशुभात्॥१॥
राजविद्याराजगुह्यम्पवित्रमिदमुत्तमम्।
प्रत्यक्षावगमन्धर्म्यंसुसुखङ्कर्त्तुमव्ययम्॥२॥
अश्रद्दधानाःपुरुषाधर्मस्यास्यपरन्तप।
अप्राप्यमांनिवर्त्तन्तेमृत्युसंसारवर्त्मनि॥३॥
मयाततमिदंसर्वञ्जगदव्यक्तमूर्त्तिना।
मत्स्थानिसर्वभूतानिनचाहन्तेष्ववस्थितः॥४॥
नचमत्स्थानिभूतानिपश्यमेयोगमैश्वरम्।
भूतभृन्नचभूतस्थोममात्माभूतभावनः॥५॥
यथाकाशस्थितोनित्यंवायुःसर्वत्रगोमहान्।
तथासर्वाणिभूतानिमत्स्थानीत्युपधारय॥६॥
सर्वभूतानिकौन्तेयप्रकृतिंयान्तिमामकीम्।
कल्पक्षयेपुनस्तानिकल्पादौविसृजाम्यहम्॥७॥
प्रकृतिंस्वामवष्टभ्यविसृजामिपुनःपुनः।
भूतग्राममिमंकृत्स्नमवशम्प्रकृतेर्वशात्॥८॥

नचमान्तानिकर्म्माणिनिबध्नन्तिधनञ्जय।
उदासीनवदासीनमसक्तन्तेषुकर्म्मसु॥९॥
मयाध्यक्षेणप्रकृतिःसूयतेसचराचरम्।
हेतुनानेनकौन्तेयजगद्विपरिवर्त्तते॥१०॥
अवजानन्तिमांमूढामानुषीन्तनुमाश्रितम्।
परम्भावमजानन्तोममभूतमहेश्वरम्॥११॥
मोघाशामोघकर्म्माणोमोघज्ञानाविचेतसः।
राक्षसीमासुरीञ्चैवप्रकृतिंमोहिनींश्रिताः॥१२॥
महात्मानस्तुमाम्पार्थदैवीम्प्रकृतिमाश्रिताः।
भजन्त्यनन्यमनसोज्ञात्वाभूतादिमव्ययम्॥१३॥
सततङ्कीर्त्तयन्तोमांयतन्तश्चदृढव्रताः।
नमस्यन्तश्चमाम्भक्त्यानित्ययुक्ताउपासते॥१४॥
ज्ञानयज्ञेनचाप्यन्येयजन्तोमामुपासते।
एकत्वेनपृथक्त्वेनबहुधाविश्वतोमुखम्॥१५॥
अहंक्रतुरहंयज्ञःस्वधाहमहमौषधम्।
मन्त्रोहमहमेवाज्यमहमग्निरहंहुतम्॥१६॥
पिताहमस्यजगतोमाताधातापितामहः।
वेद्यंपवित्रमोङ्कारऋक्सामयजुरेवच॥१७॥
गतिर्भर्त्ताप्रभुस्साक्षीनिवासश्शरणंसुहृत्।
प्रभवःप्रलयःस्थानन्निधानम्बीजमव्ययम्॥१८॥
तपाम्यहमहम्वर्षंनिगृह्णाम्युत्सृजामिच।
अमृतञ्चैवमृत्युश्चसदसच्चाहमर्जुन॥१९॥

त्रैविद्यामांसोमपाःपूतपापायज्ञैरिष्ट्वास्वर्गतिम्प्रार्थयन्ते।
तेपुण्यमासाद्यसुरेन्द्रलोकमश्नन्तिदिव्यान्दिविदेवभोगान्॥२०॥
तेतम्भुक्त्वास्वर्गलोकंविशालंक्षीणेपुण्येमर्त्त्यलोकम्विशन्ति।
एवन्त्रयीधर्ममनुप्रपन्नागतागतङ्कामकामालभन्ते॥२१॥
अनन्याश्चिन्तयन्तोमांयेजनाःपर्य्युपासते।
तेषांनित्याभियुक्तानांयोगक्षेमम्वहाम्यहम्॥२२॥
येप्यन्यदेवताभक्तायजन्तेश्रद्धयान्विताः।
तेपिमामेवकौन्तेययजन्त्यविधिपूर्वकम्॥२३॥
अहंहिसर्वयज्ञानाम्भोक्ताचप्रभुरेवच।
नतुमामभिजानन्तितत्त्वेनातश्च्यवन्तिते॥२४॥
यान्तिदेवव्रतादेवान्पितॄन्यान्तिपितृव्रताः।
भूतानियान्तिभूतेज्यायान्तिमद्याजिनोऽपिमाम्॥२५॥
पत्रम्पुष्पंफलन्तोयंयोमेभक्त्याप्रयच्छति।
तदहम्भक्त्युपहृतमश्नामिप्रयतात्मनः॥२६॥
यत्करोषियदश्नासियज्जुहोषिददासियत्।
यत्तपस्यसिकौन्तेयतत्कुरुष्वमदर्पणम्॥२७॥
शुभाशुभफलैरेवम्मोक्ष्यसेकर्मबन्धनैः।
संन्यासयोगयुक्तात्माविमुक्तोमामुपैष्यसि॥२८॥
समोऽहंसर्वभूतेषुनमेद्वेष्योऽस्तिनप्रियः।
येभजन्तितुमाम्भक्त्यामयितेतेषुचाप्यहम्॥२९॥
अपिचेत्सुदुराचारोभजतेमामनन्यभाक्।
साधुरेवसमन्तव्यःसम्यग्व्यवसितोहिसः॥३०॥

क्षिप्रम्भवतिधर्मात्माशश्वच्छान्तिंनिगच्छति।
कौन्तेयंप्रतिजानीहिनमेभक्तःप्रणश्यति॥३१॥
मांहिपार्थव्यपाश्रित्ययेपिस्युःपापयोनयः।
स्त्रियोवैश्यास्तथाशूद्रास्तेपियान्तिपराङ्गतिम्॥३२॥
किम्पुनर्ब्राह्मणाःपुण्याभक्त्याराजर्षयस्तथा।
अनित्यमसुखंलोकमिमम्प्राप्यभजस्वमाम्॥३३॥
मन्मनाभवमद्भक्तोमद्याजीमांनमस्कुरु।
मामेवैष्यसियुक्त्वैवमात्मानंमत्परायणः॥३४॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृ
ष्णार्जुनसम्वादेराजविद्याराजगुह्ययोगोनामनवमोऽध्यायः॥९॥
श्रीभगवानुवाच॥
भूयएवमहाबाहोश्रृणुमेपरमम्वचः।
यत्तेहम्प्रीयमाणायवक्ष्यामिहितकाम्यया॥१॥
नमेविदुःसुरगणाःप्रभवन्नमहर्षयः।
अहमादिर्हिदेवानाम्महर्षीणाञ्चसर्वशः॥२॥
योमामजमनादिञ्चवेत्तिलोकमहेश्वरम्।
असम्मूढस्समर्त्येषुसर्वपापैःप्रमुच्यते॥३॥
बुद्धिर्ज्ञानमसम्मोहःक्षमासत्यन्दमःशमः।
सुखन्दुःखम्भवोभावोभयञ्चाभयमेवच॥४॥
अहिंसासमतातुष्टिस्तपोदानंयशोऽयशः।
भवन्तिभावाभूतानाम्मत्तएवपृथग्विधाः॥५॥

महर्षयःसप्तपूर्व्वेचत्वारोमनवस्तथा।
मद्भावामानसाजातायेषांलोकइमाःप्रजाः॥६॥
एताम्बिभूतिंयोगञ्चममयोवेत्तितत्त्वतः।
सोविकम्पेनयोगेनयुज्यतेनात्रसंशयः॥७॥
अहंसर्वस्यप्रभवोमत्तःसर्व्वम्प्रवर्त्तते।
इतिमत्वाभजन्तेमाम्बुधाभावसमन्विताः॥८॥
मच्चित्तामद्गतप्राणाबोधयन्तःपरस्परम्।
कथयन्तश्चमान्नित्यन्तुष्यन्तिचरमन्तिच॥९॥
तेषांसततयुक्तानाम्भजताम्प्रीतिपूर्व्वकम्।
ददामिबुद्धियोगन्तंयेनमामुपयान्तिते॥१०॥
तेषामेवानुकम्पार्थमहमज्ञानजन्तमः।
नाशयाम्यात्मभावस्थोज्ञानदीपेनभास्वता॥११॥
अर्जुनउवाच॥
परम्ब्रह्मपरन्धामपवित्रम्परमम्भवान्।
पुरुषंशाश्वतन्दिव्यमादिदेवमजम्बिभुम्॥१२॥
आहुस्त्वामृषयस्सर्वेदेवर्षिर्नारदस्तथा।
असितोदेवलोव्यासस्स्वयञ्चैवब्रवीषिमे॥१३॥
सर्वमेतदृतम्मन्येयन्माम्वदसिकेशव।
नहितेभगवन्व्यक्तिम्बिदुर्देवानदानवाः॥१४॥
स्वयमेवात्मनात्मानम्बेत्थत्वम्पुरुषोत्तम।
भूतभावनभूतेशदेवदेवजगत्पते॥१५॥

वक्तुमर्हस्यशेषेणदिव्याह्यात्मविभूतयः।
याभिर्विभूतिभिर्लोकानिमास्त्वंव्याप्यतिष्ठसि॥१६॥
कथम्विद्यामहंयोगिंस्त्वांसदापरिचिन्तयन्।
केषुकेषुचभावेषुचिन्त्योऽसिभगवन्मया॥१७॥
विस्तरेणात्मनोयोगम्विभूतिञ्चजनार्द्दन।
भूयःकथयतृप्तिर्हिशृण्वतोनास्तिमेऽमृतम्॥१८॥
श्रीभगवानुवाच॥
हन्ततेकथयिष्यामिदिव्याह्यात्मविभूतयः।
प्राधान्यतःकुरुश्रेष्ठनास्त्यन्तोविस्तरस्यमे॥१९॥
अहमात्मागुडाकेशसर्वभूताशयस्थितः।
अहमादिश्चमध्यञ्चभूतानामन्तएवच॥२०॥
आदित्यानामहम्विष्णुर्ज्योतिषांरविरंशुमान्।
मरीचिर्मरुतामस्मिनक्षत्राणामहंशशी॥२१॥
वेदानांसामवेदोऽस्मिदेवानामस्मिवासवः।
इन्द्रियाणाम्मनश्चास्मिभूतानामस्मिचेतना॥२२॥
रुद्राणांशङ्करश्चास्मिवित्तेशोयक्षरक्षसाम्।
वसूनाम्पावकश्चास्मिमेरुःशिखरिणामहम्॥२३॥
पुरोधसाञ्चमुख्यम्माम्विद्धिपार्थबृहस्पतिम्।
सेनानीनामहंस्कन्दस्सरसामस्मिसागरः॥२४॥
महर्षीणाम्भृगुरहङ्गिरामस्म्येकमक्षरम्।
यज्ञानाञ्जपयज्ञोऽस्मिस्थावराणांहिमालयः॥२५॥

अश्वत्थःसर्ववृक्षाणान्देवर्षीणाञ्चनारदः।
गन्धर्व्वाणाञ्चित्ररथःसिद्धानाङ्कपिलोमुनिः॥२६॥
उच्चैश्श्रवसमश्वानाम्विद्धिमाममृतोद्भवम्।
ऐरावतङ्गजेन्द्राणान्नराणाञ्चनराधिपम्॥२७॥
आयुधानामहम्वज्रन्धेनूनामस्मिकामधुक्।
प्रजनश्चास्मिकन्दर्पस्सर्पाणामस्मिवासुकिः॥२८॥
अनन्तश्चास्मिनागानाम्वरुणोयादसामहम्।
पितृणामर्यमाचास्मियमस्संयमतामहम्॥२९॥
प्रह्लादश्चास्मिदैत्यानाङ्कालःकलयतामहम्।
मृगाणाञ्चमृगेन्द्रोहम्वैनतेयश्चपक्षिणाम्॥३०॥
पवनःपवतामस्मिरामश्शस्त्रभृतामहम्।
झषाणाम्मकरश्चास्मिस्स्रोतसामस्मिजाह्नवी॥३१॥
सर्गाणामादिरन्तश्चमध्यञ्चैवाहमर्जुन।
अध्यात्मविद्याविद्यानाम्वादःप्रवदतामहम्॥३२॥
अक्षराणामकारोऽस्मिद्वन्द्वस्सामासिकस्यच।
अहमेवाक्षयःकालोधाताहम्विश्वतोमुखः॥३३॥
मृत्युस्सर्वहरश्चाहमुद्भवश्चभविष्यताम्।
कीर्त्तिःश्रीर्वाक्चनारीणांस्मृतिर्मेधाधृतिःक्षमा॥३४॥
बृहत्सामतथासाम्नाङ्गायत्रीच्छन्दसामहम्।
मासानाम्मार्गशीर्षोऽहमृतूनाङ्कुसुमाकरः॥३५॥
द्यूतंछलयतामस्मितेजस्तेजस्विनामहम्।
जयोऽस्मिव्यवसायोऽस्मिसत्वंसत्ववतामहम्॥३६॥

वृष्णीनांवासुदेवोऽस्मिपाण्डवानान्धनञ्जयः।
मुनीनामप्यहंव्यासःकवीनामुशनाकविः॥३७॥
दण्डोदमयतामस्मिनीतिरस्मिजिगीषताम्।
मौनञ्चैवास्मिगुह्यानांज्ञानंज्ञानवतामहम्॥३८॥
यच्चापिसर्वभूतानाम्बीजन्तदहमर्जुन।
नतदस्तिविनायत्स्यान्मयाभूतञ्चराचरम्॥३९॥
नान्तोस्तिममदिव्यानाम्विभूतीनाम्परन्तप।
एषतूद्देशतःप्रोक्तोविभूतेर्विस्तरोमया॥४०॥
यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वंश्रीमदूर्जितमेववा।
तत्तदेवावगच्छत्वम्ममतेजोंऽशसम्भवम्॥४१॥
अथवाबहुनैतेनकिंज्ञातेनतवार्जुन।
विष्टभ्याहमिदंकृत्स्नमेकांशेनस्थितोजगत्॥४२॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्री
कृष्णार्जुनसम्वादेविभूतियोगोनामदशमोऽध्यायः॥१०॥
अर्जुनउवाच॥
मदनुग्रहायपरमङ्गुह्यमध्यात्मसंज्ञितम्।
यत्त्वयोक्तम्वचस्तेनमोहोऽयम्विगतोमम॥१॥
भवाप्ययौहिभूतानांश्रुतौविस्तरशोमया।
त्वत्तःकमलपत्राक्षमाहात्म्यमपिचाव्ययम्॥२॥
एवमेतद्यथात्थत्वमात्मानम्परमेश्वर।
द्रष्टुमिच्छामितेरूपमैश्वरम्पुरुषोत्तम॥३॥

मन्यसेयदितच्छक्यम्मयाद्रष्टुमितिप्रभो।
योगेश्वरततोमेत्वन्दर्शयात्मानमव्ययम्॥४॥
श्रीभगवानुवाच॥
पश्यमेपार्थरूपाणिशतशोऽथसहस्रशः।
नानाविधानिदिव्यानिनानावर्णाकृतीनिच॥५॥
पश्यादित्यान्वसून्रुद्रानश्विनौमरुतस्तथा।
बहून्यदृष्टपूर्वाणिपश्याश्चर्याणिभारत॥६॥
इहैकंयज्जगत्कृत्स्नम्पश्याद्यसचराचरम्।
ममदेहेगुडाकेशयच्चान्यद्द्रष्टुमिच्छसि॥७॥
नतुमांशक्यसेद्रष्टुमनेनैवस्वचक्षुषा।
दिव्यन्ददामितेचक्षुःपश्यमेयोगमैश्वरम्॥८॥
संजयउवाच॥
एवमुक्त्वाततोराजन्महायोगेश्वरोहरिः।
दर्शयामासपार्थायपरमंरूपमैश्वरम्॥९॥
अनेकवक्त्रनयनमनेकाद्भुतदर्शनम्।
अनेकदिव्याभरणन्दिव्यानेकोद्यतायुधम्॥१०॥
दिव्यमाल्याम्बरधरन्दिव्यगन्धानुलेपनम्।
सर्वाश्चर्यमयन्देवमनन्तम्विश्वतोमुखम्॥११॥
दिविसूर्यसहस्रस्यभवेद्युगपदुत्थिता।
यदिभासदृशीसास्याद्भासस्तस्यमहात्मनः॥१२॥
तत्रैकस्थंजगत्कृत्स्नम्प्रविभक्तमनेकधा।
अपश्यद्देवदेवस्यशरीरेपाण्डवस्तदा॥१३॥

ततःसविस्मयाविष्टोहृष्टरोमाधनञ्जयः।
प्रणम्यशिरसादेवंकृताञ्जलिरभाषत॥१४॥
अर्जुनउवाच॥
पश्यामिदेवांस्तवदेवदेहे सर्वांस्तथाभूतविशेषसङ्घान्।
ब्रह्माणमीशङ्कमलासनस्थमृषींश्चसर्वानुरगांश्चदिव्यान्॥१५॥
अनेकबाहूदरवक्त्रनेत्रम्पश्यामित्वांसर्वतोऽनन्तरूपम्।
नान्तंनमध्यंनपुनस्तवादिम्पश्यामिविश्वेश्वरविश्वरूपम्॥१६॥
किरीटिनङ्गदिनञ्चक्रिणञ्चतेजोराशिंसर्वतोदीप्तिमन्तम्।
पश्यामित्वान्दुर्न्निरीक्ष्यंसमन्ताद्दीप्तानलार्क्कद्युतिमप्रमेयम्॥१७॥
त्वमक्षरम्परमम्वेदितव्यन्त्वमस्यविश्वस्यपरन्निधानम्।
त्वमव्ययःशाश्वतधर्मगोप्तासनातनस्त्वम्पुरुषोमतोमे॥१८॥
अनादिमध्यान्तमनन्तवीर्यमनन्तबाहुंशशिसूर्य्यनेत्रम्।
पश्यामित्वान्दीप्तहुताशवक्त्रंस्वतेजसाविश्वमिदन्तपन्तम्॥१९॥
द्यावापृथिव्योरिदमन्तरंहिव्याप्तन्त्वयैकेनदिशश्चसर्वाः।
दृष्ट्वाद्भुतंरूपमुग्रन्तवेदंलोकत्रयम्प्रव्यथितम्महात्मन्॥२०॥
अमीहित्वांसुरसङ्घाविशन्तिकेचिद्भीताःप्राञ्जलयोगृणन्ति।
स्वस्तीत्युक्त्वामहर्षिसिद्धसङ्घाःस्तुवन्तित्वांस्तुतिभिःपुष्कलाभिः॥२१॥
रुद्रादित्यावसवोयेचसाध्याविश्वेऽश्विनौमरुतश्चोष्मपाश्च।
गन्धर्व्वयक्षासुरसिद्धसङ्घावीक्षन्तेत्वाम्विस्मिताश्चैवसर्वे॥२२॥
रूपम्महत्तेबहुवक्त्रनेत्रम्महाबाहोबहुबाहूरुपादम्।
बहूदरम्बहुदंष्ट्राकरालंदृष्ट्वालोकाःप्रव्यथितास्तथाहम्॥२३॥

नभस्पृशन्दीप्तमनेकवर्णंव्यात्ताननन्दीप्तविशालनेत्रम्।
दृष्ट्वाहित्वाम्प्रव्यथितान्तरात्माधृतिन्नविन्दामिशमञ्चविष्णो॥२४॥
दंष्ट्राकरालानिचतेमुखानिदृष्ट्वैवकालानलसन्निभानि।
दिशोनजानेनलभेचशर्मप्रसीददेवेशजगन्निवास॥२५॥
अमीचत्वांधृतराष्ट्रस्यपुत्रास्सर्वेसहैवावनिपालसङ्घैः।
भीष्मोद्रोणःसूतपुत्रस्तथासौसहास्मदीयैरपियोधमुख्यैः॥२६॥
वक्त्राणितेत्वरमाणाविशन्तिदंष्ट्राकरालानिभयानकानि।
केचिद्विलग्नादशनान्तरेषुसंदृश्यन्तेचूर्णितैरुत्तमाङ्गैः॥२७॥
यथानदीनाम्बहवोऽम्बुवेगास्समुद्रमेवाभिमुखाद्रवन्ति।
तथातवामीनरलोकवीराविशन्तिवक्त्राण्यभिविज्वलन्ति॥२८॥
यथाप्रदीप्तंज्वलनम्पतङ्गाविशन्तिनाशायसमृद्धवेगाः।
तथैवनाशायविशन्तिलोकास्तवापिवक्त्राणिसमृद्धवेगाः॥२९॥
लेलिह्यसेग्रसमानस्समन्ताल्लोकान्समग्रान्वदनैर्ज्वलद्भिः।
तेजोभिरापूर्यजगत्समग्रम्भासस्तवोग्राःप्रतपन्तिविष्णो॥३०॥
आख्याहिमेकोभवानुग्ररूपोनमोऽस्तुतेदेववरप्रसीद।
विज्ञातुमिच्छामिभवन्तमाद्यन्नहिप्रजानामितवप्रवृत्तिम्॥३१॥
श्रीभगवानुवाच॥
कालोऽस्मिलोकक्षयकृत्प्रवृद्धोलोकान्समाहर्तुमिहप्रवृत्तः।
ऋतेपित्वांनभविष्यन्तिसर्वेयेऽवस्थिताःप्रत्यनीकेषुयोधाः॥३२॥
तस्मात्त्वमुत्तिष्ठयशोलभस्वजित्वाशत्रून्भुंक्ष्वराज्यंसमृद्धम्।
मयैवैतेनिहताःपूर्वमेवनिमित्तमात्रम्भवसव्यसाचिन्॥३३॥

द्रोणञ्चभीष्मञ्चजयद्रथञ्चकर्णन्तथान्यानपियोधवीरान्।
मयाहतांस्त्वञ्जहिमाव्यथिष्ठायुध्यस्वजेतासिरणेसपत्नान्॥३४॥
सञ्जयउवाच॥
एतच्छ्रुत्वावचनङ्केशवस्यकृताञ्जलिर्वेपमानःकिरीटी।
नमस्कृत्वाभूयएवाहकृष्णंसगद्गदम्भीतभीतःप्रणम्य॥३५॥
अर्जुनउवाच॥
स्थानेहृषीकेशतवप्रकीर्त्याजगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यतेच।
रक्षांसिभीतानिदिशोद्रवन्तिसर्वेनमस्यन्तिचसिद्धसङ्घाः॥३६॥
कस्माच्चतेननमेरन्महात्मन्गरीयसेब्रह्मणोप्यादिकर्त्रे।
अनन्तदेवेशजगन्निवासत्वमक्षरंसदसत्तत्परंयत्॥३७॥
त्वमादिदेवःपुरुषःपुराणस्त्वमस्यविश्वस्यपरन्निधानम्।
वेत्तासिवेद्यञ्चपरञ्चधामत्वयाततम्विश्वमनन्तरूप॥३८॥
वायुर्यमोऽग्निर्वरुणश्शशाङ्कःप्रजापतिस्त्वम्प्रपितामहश्च।
नमोनमस्तेऽस्तुसहस्रकृत्वःपुनश्चभूयोपिनमोनमस्ते॥३९॥
नमःपुरस्तादथपृष्ठतस्तेनमोऽस्तुतेसर्वतएवसर्व।
अनन्तवीर्यामितविक्रमस्त्वंसर्वंसमाप्नोषिततोऽसिसर्वः॥४०॥
सखेतिमत्वाप्रसभंयदुक्तंहेकृष्णहेयादवहेसखेति।
अजानतामहिमानन्तवेदम्मयाप्रमादात्प्रणयेनवापि॥४१॥
यच्चावहासार्थमसत्कृतोऽसिविहारशय्यासनभोजनेषु।
एकोऽथवाप्यच्युततत्समक्षन्तत्क्षामयेत्वामहमप्रमेयम्॥४२॥
पितासिलोकस्यचराचरस्यत्वमस्यपूज्यश्चगुरुर्गरीयान्।
नत्वत्समोस्त्यभ्यधिकःकुतोऽन्योलोकत्रयेप्यप्रतिमप्रभाव॥४३॥

तस्मात्प्रणम्यप्रणिधायकायम्प्रसादयेत्वामहमीशमीड्यम्।
पितेवपुत्रस्यसखेवसख्युःप्रियःप्रियायार्हसिदेवसोढुम्॥४४॥
अदृष्टपूर्वंहृषितोऽस्मिदृष्ट्वाभयेनचप्रव्यथितम्मनोमे।
तदेवमेदर्शयदेवरूपम्प्रसीददेवेशजगन्निवास॥४५॥
किरीटिनङ्गदिनञ्चक्रहस्तमिच्छामित्वान्द्रष्टुमहन्तथैव।
तेनैवरूपेणचतुर्भुजेनसहस्रबाहोभवविश्वमूर्त्ते॥४६॥
श्रीभगवानुवाच॥
मयाप्रसन्नेनतवार्जुनेदंरूपम्परन्दर्शितमात्मयोगात्।
तेजोमयम्विश्वमनन्तमाद्यंयन्मेत्वदन्येननदृष्टपूर्व्वम्॥४७॥
नवेदयज्ञाध्ययनैर्नदानैर्नचक्रियाभिर्नतपोभिरुग्रैः।
एवंरूपश्शक्यअहंनृलोकेद्रष्टुन्त्वदन्येनकुरुप्रवीर॥४८॥
मातेव्यथामाचविमूढभावोदृष्ट्वारूपंघोरमीदृङ्ममेदम्।
व्यपेतभीःप्रीतमनाःपुनस्त्वन्तदेवमेरूपमिदम्प्रपश्य॥४९॥
सञ्जयउवाच॥
इत्यर्जुनम्वासुदेवस्तथोक्त्वास्वकंरूपन्दर्शयामासभूयः।
आश्वासयामासचभीतमेनम्भूत्वापुनस्सौम्यवपुर्महात्मा॥४९॥
अर्जुनउवाच॥
दृष्ट्वेदम्मानुषंरूपन्तवसौम्यञ्जनार्दन।
इदानीमस्मिसम्वृत्तःसचेताःप्रकृतिङ्गतः॥५०॥
श्रीभगवानुवाच॥
सुदुर्दर्शमिदंरूपंदृष्टवानसियन्मम।
देवाअप्यस्यरूपस्यनित्यन्दर्शनकाङ्क्षिणः॥५१॥

नाहम्वेदैर्नतपसानदानेननचेज्यया।
शक्यएवम्विधोद्रष्टुंदृष्टवानसिमांयथा॥५२॥
भक्त्यात्वनन्ययाशक्यअहमेवम्विधोऽर्जुन।
ज्ञातुन्द्रष्टुञ्चतत्त्वेनप्रवेष्टुञ्चपरन्तप॥५३॥
मत्कर्मकृन्मत्परमोमद्भक्तस्सङ्गवर्जितः।
निर्वैरःसर्वभूतेषुयःसमामेतिपाण्डव॥५४॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसम्वादेविश्वरूपदर्शनोनामैकादशोऽध्यायः॥११॥
अर्जुनउवाच॥
एवंसततयुक्तायेभक्तास्त्वाम्पर्युपासते।
येचाप्यक्षरमव्यक्तन्तेषाङ्केयोगवित्तमाः॥१॥
श्रीभगवानुवाच॥
मय्यावेश्यमनोयेमान्नित्ययुक्ताउपासते।
श्रद्धयापरयोपेतास्तेमेयुक्ततमामताः॥२॥
येत्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तम्पर्युपासते।
सर्वत्रगमचिन्त्यञ्चकूटस्थमचलंध्रुवम्॥३॥
सन्नियम्येन्द्रियग्रामंसर्वत्रसमबुद्धयः।
तेप्राप्नुवन्तिमामेवसर्वभूतहितेरताः॥४॥
क्लेशोऽधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसाम्।
अव्यक्ताहिगतिर्दुःखन्देहवद्भिरवाप्यते॥५॥
येतुसर्वाणिकर्माणिमयिसंन्यस्यमत्पराः।
अनन्येनैवयोगेनमांध्यायन्तउपासते॥६॥

तेषामहंसमुद्धर्त्तामृत्युसंसारसागरात्।
भवामिनचिरात्पार्थमय्यावेशितचेतसाम्॥७॥
मय्येवमनआधत्स्वमयिबुद्धिंनिवेशय।
निवशिष्यसिमय्येवअतऊर्ध्वंनसंशयः॥८॥
अथचित्तंसमाधातुन्नशक्नोषिमयिस्थिरम्।
अभ्यासयोगेनततोमामिच्छाप्तुन्धनञ्जय॥९॥
अभ्यासेप्यसमर्थोऽसिमत्कर्मपरमोभव।
मदर्थमपिकर्माणिकुर्वन्सिद्धिमवाप्स्यसि॥१०॥
अथैतदप्यशक्तोऽसिकर्त्तुम्मद्योगमाश्रितः।
सर्वकर्मफलत्यागन्ततःकुरुयतात्मवान्॥११॥
श्रेयोहिज्ञानमभ्यासाज्ज्ञानाद्ध्यानम्विशिष्यते।
ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छान्तिरनन्तरम्॥१२॥
अद्वेष्टासर्वभूतानाम्मैत्रःकरुणएवच।
निर्ममोनिरहङ्कारःसमदुःखसुखःक्षमी॥१३॥
सन्तुष्टःसततंयोगीयतात्मादृढनिश्चयः।
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्योमद्भक्तःसमेप्रियः॥१४॥
यस्मान्नोद्विजतेलोकोलोकान्नोद्विजतेचयः।
हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तोयःसचमेप्रियः॥१५॥
अनपेक्षःशुचिर्दक्षउदासीनोगतव्यथः।
सर्वारम्भपरित्यागीयोमद्भक्तःसमेप्रियः॥१६॥
योनहृष्यतिनद्वेष्टिनशोचतिनकांक्षति।
शुभाशुभपरित्यागीभक्तिमान्यःसमेप्रियः॥१७॥

समः शत्रौ च मित्रे च तथा मानापमानयोः।
शीतोष्णसुखदुःखेषु समः सङ्गविवर्जितः॥१८॥
तुल्यनिन्दास्तुतिर्मौनी सन्तुष्टो येन केनचित्।
अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्तिमान्मे प्रियो नरः॥१९॥
ये तु धर्म्यामृतमिदं यथोक्तम्पर्युपासते।
श्रद्दधाना मत्परमा भक्तास्तेऽतीव मे प्रियाः॥२०॥
इति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृ
ष्णार्जुनसम्वादे भक्तियोगो नाम द्वादशोऽध्यायः॥१२॥
श्रीभगवानुवाच॥
इदं शरीरङ्कौन्तेय क्षेत्रमित्यभिधीयते।
एतद्यो वेत्ति तम्प्राहुः क्षेत्रज्ञ इति तद्विदः॥१॥
क्षेत्रज्ञञ्चापि माम्विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भारत।
क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानम्मतम्मम॥२॥
तत्क्षेत्रं यच्च यादृक्च यद्विकारि यतश्च यत्।
स च यो यत्प्रभावश्च तत्समासेन मे शृणु॥३॥
ऋषिभिर्बहुधा गीतं छन्दोभिर्विविधैः पृथक्।
ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः॥४॥
महाभूतान्यहङ्कारो बुद्धिरव्यक्तमेव च।
इन्द्रियाणि दशैकञ्च पञ्च चेन्द्रियगोचराः॥५॥
इच्छा द्वेषः सुखन्दुःखं सङ्घातश्चेतना धृतिः।
एतत्क्षेत्रं समासेन सविकारमुदाहृतम्॥६॥

अमानित्वमदम्भित्वमहिंसाक्षान्तिरार्जवम्।
आचार्योपासनंशौचंस्थैर्यमात्मविनिग्रहः॥७॥
इन्द्रियार्थेषुवैराग्यमनहङ्कारएवच।
जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनम्॥८॥
असक्तिरनभिष्वङ्गःपुत्रदारगृहादिषु।
नित्यञ्चसमचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु॥९॥
मयिचानन्ययोगेनभक्तिरव्यभिचारिणी।
विविक्तदेशसेवित्वमरतिर्जनसंसदि॥१०॥
अध्यात्मज्ञाननित्यत्वन्तत्त्वज्ञानार्थदर्शनम्।
एतज्ज्ञानमितिप्रोक्तमज्ञानंयदतोऽन्यथा॥११॥
ज्ञेयंयत्तत्प्रवक्ष्यामियज्ज्ञात्वामृतमश्नुते।
अनादिमत्परम्ब्रह्मनसत्तन्नासदुच्यते॥१२॥
सर्वतःपाणिपादन्तत्सर्वतोऽक्षिशिरोमुखम्।
सर्वतःश्रुतिमल्लोकेसर्वमावृत्यतिष्ठति॥१३॥
सर्वेन्द्रियगुणाभासंसर्वेन्द्रियविवर्जितम्।
असक्तंसर्वभृच्चैवनिर्गुणंगुणभोक्तृच॥१४॥
बहिरन्तश्चभूतानामचरञ्चरमेवच।
सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयंदूरस्थञ्चान्तिकेचतत्॥१५॥
अविभक्तञ्चभूतेषुविभक्तमिवचस्थितम्।
भूतभर्त्तृचतज्ज्ञेयंग्रसिष्णुप्रभविष्णुच॥१६॥
ज्योतिषामपितज्ज्योतिस्तमसःपरमुच्यते।
ज्ञानंज्ञेयंज्ञानगम्यंहृदिसर्वस्याधिष्ठितम्॥१७॥

इतिक्षेत्रन्तथाज्ञानंज्ञेयञ्चोक्तंसमासतः।
मद्भक्तएतद्विज्ञायमद्भावायोपपद्यते॥१८॥
प्रकृतिम्पुरुषञ्चैवविद्ध्यनादीउभावपि।
विकारांश्चगुणांश्चैवविद्धिप्रकृतिसम्भवान्॥१९॥
कार्यकारणकर्तृत्वेहेतुःप्रकृतिरुच्यते।
पुरुषःसुखदुःखानाम्भोक्तृत्वेहेतुरुच्यते॥२०॥
पुरुषःप्रकृतिस्थोहिभुङ्क्तेप्रकृतिजान्गुणान्।
कारणंगुणसङ्गोऽस्यसदसद्योनिजन्मसु॥२१॥
उपद्रष्टानुमन्ताचभर्त्ताभोक्तामहेश्वरः।
परमात्मेतिचाप्युक्तोदेहेऽस्मिन्पुरुषःपरः॥२२॥
यएवम्वेत्तिपुरुषम्प्रकृतिञ्चगुणैस्सह।
सर्वथावर्त्तमानोऽपिनसभूयोऽभिजायते॥२३॥
ध्यानेनात्मनिपश्यन्तिकेचिदात्मानमात्मना।
अन्येसांख्येनयोगेनकर्मयोगेनचापरे॥२४॥
अन्येत्वेवमजानन्तःश्रुत्वान्येभ्यउपासते।
तेऽपिचातितरन्त्येवमृत्युंश्रुतिपरायणाः॥२५॥
यावत्सञ्जायतेकिञ्चित्सत्वंस्थावरजङ्गमम्।
क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात्तद्विद्धिभरतर्षभ॥२६॥
समंसर्वेषुभूतेषुतिष्ठन्तम्परमेश्वरम्।
विनश्यत्स्वविनश्यन्तंयःपश्यतिसपश्यति॥२७॥
समम्पश्यन्हिसर्वत्रसमवस्थितमीश्वरम्।
नहिनस्त्यात्मनात्मानन्ततोयातिपराङ्गतिम्॥२८॥

प्रकृत्यैवतुकर्म्माणािक्रियमाणानिसर्वशः।
यःपश्यतितथात्मानमकर्त्तारंसपश्यति॥२९॥
यदाभूतपृथग्भावमेकस्थमनुपश्यति।
ततएवचविस्तारम्ब्रह्मसम्पद्यतेतदा॥३०॥
अनादित्वान्निर्गुणत्वात्परमात्मायमव्ययः।
शरीरस्थोऽपिकौन्तेयनकरोतिनलिप्यते॥३१॥
यथासर्वगतंसौक्ष्म्यादाकाशन्नोपलिप्यते।
सर्वत्रावस्थितोदेहेतथात्मानोपलिप्यते॥३२॥
यथाप्रकाशयत्येकःकृत्स्नंलोकमिमंरविः।
क्षेत्रंक्षेत्रीतथाकृत्स्नम्प्रकाशयतिभारत॥३३॥
क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमन्तरंज्ञानचक्षुषा।
भूतप्रकृतिमोक्षञ्चयेविदुर्यान्तितेपरम्॥३४॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्री
कृष्णार्जुनसम्वादेक्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागयोगोनामत्रयोदशो
ऽध्यायः॥१३॥